

ARHITEKTURA, RAZISKAVE
ARCHITECTURE, RESEARCH

LJUBLJANA 2016
ISSN 1580-5573

AR

Arhitektura, raziskave / Architecture, Research

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo

ISSN 1580-5573 (tisk)
ISSN 1581-6974 (www)

Urednik / Editor

doc. dr. Domen Zupančič, UL FA

Področni uredniki / Regional editors

prof. dr. Grigor Doytchinov, Gradec, A
prof. dr. Lenko Pleština, Zagreb, HR
prof. dr. Mariana Correia, Vilanova de Cerveira, PT
dr. Maddalena Achenza, Cagliari, IT
prof. Fernando Vegas Manzanares, Valencia, ES

Uredniški odbor / Editorial Board

urednik doc. dr. Domen Zupančič, UL FA
prof. dr. Petra Čeferin, UL FA
prof. dr. Jaka Bonča, UL FA
prof. dr. Martina Zbašnik Senegačnik, UL FA
prof. dr. Tadeja Zupančič, UL FA
prof. dr. Vojko Kilar, UL FA
doc. dr. Matej Blenkuš, UL FA
dr. Matevž Juvančič, UL FA
doc. dr. Beatriz Tomšič Čerkez, UL PeF
prof. Paul O. Robinson, UL FA

Znanstveni svet / Scientific Council

prof. dr. Paul Oliver, Oxford, UK
prof. Christian Lassurance, Paris, FR
akademik prof. dr. Andrej Kranjc, Ljubljana, SLO
prof. dr. Marc Vanlangendonck, Leuven, B
prof. dr. Borut Juvanec, Ljubljana, SLO
prof. Miloš Florijančič, Ljubljana, SLO

Recenzentski svet / Supervising Council

prof. dr. Kaliopa Dimitrovska Andrews, Ljubljana, SLO
akademik prof. dr. Igor Grabec, Ljubljana, SLO
prof. dr. Hasso Hohmann, Ljubljana, SLO
prof. mag. Peter Gabrijelčič, Ljubljana, SLO
zaslužni profesor dr. Peter Fister, Ljubljana, SLO
prof. dr. Vladimir Brezar, Ljubljana, SLO
prof. dr. Denis De Lucca, Valletta, MT

Klasifikacija / Classification

mag. Doris Dekleva-Smrekar, CTK UL

Uredništvo AR / AR Editing

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za arhitekturo
doc. dr. Domen Zupančič
Zoisova 12
1000 Ljubljana
Slovenija

Oblikovanje in prelom / Design and layout

Stefani Berginc

Naročanje / Subscription

cena številke / price per issue 15 EUR / non EU 25EUR
za študente / student price 7 EUR
dekanat@fa.uni-lj.si

Revija je vpisana v razvid medijev pri MK pod številko 50

Revija je dosegljiva oz. indeksirana na naslednjih mestih:

Cobiss, ICONDA, MIT digital library, Ulrich, DOAJ, CEEOL, DLlib, UL FA AR

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji. / Authors are responsible for their papers.

Revija sofinancira / Journal is cofinanced

ARRS

Tisk / Printing

Tiskarna Peterlin

VSEBINA CONTENTS

ČLANKI ARTICLES

Tilen Žbona

NAVIDEZNA RESNIČNOST KOT PROCES REALNE IZKUŠNJE PRI LIKOVNI
UMETNOSTI

*VIRTUAL REALITY AS A PROCESS OF REAL EXPERIENCE (AUGMENTED
REALITY) IN ART EDUCATION.....6*

Marta Bujanda Miguel

ZAVEDANJE PROSTORA V ARHITEKTURNI KRAJINI

THE NOTION OF PLACE IN ARCHITECTURAL LANDSCAPES..... 16

Tanja Rudolf

POMOČ Z LIKOVNO UMETNOSTJO KOT OPORA PRI VSTOPU V TRTJE ZIVLJENSKO
OBDOBJE

ART THERAPY AS A SUPPORT WHEN ENTERING THE THIRD AGE PERIOD 22

Gregor Čok, Špela Hudnik

MEDDRŽAVNO PROSTORSKO NAČRTOVANJE NA OBMOČJU SLOVENSKE IN
HRVAŠKE ISTRE

*INTERGOVERNMENTAL SPATIAL PLANNING IN THE SLOVENIAN AND
CROATIAN ISTRIA AREA 30*

Kobe

ARHITEKTURNI PROJEKT JE VEDNO TUDI RAZISKAVA
ALI KAKO VZGOJITI RADOVEDNOST?

*ARCHITECTURAL PROJECT IS ALWAYS A RESEARCH
OR HOW TO UP BRING STUDENTS CURIOSITY? 42*

DELAVNICE WORKSHOPS

Valentin Slaček

MEDNARODNA ŠTUDENTSKA DELAVNICA
DOKUMENTIRANJE ISTRSKEGA MESTECA BALE

*INTERNATIONAL STUDENT WORKSHOP
MAKING DOCUMENTATION OF TOWN BALE IN ISTRIA..... 50*

Valentin Slaček

MEDNARODNA ŠTUDENTSKA DELAVNICA
BRIONI 2015

*INTERNATIONAL STUDENT WORKSHOP
BRIONI 2015 54*

NAVODILA AVTURIJEM

AUTHORS GUIDELINES 58

UVODNIK

Številka dve v tem letu prinaša zanimive tematike.

Področje navidezne resničnosti je doc. mag. Tilen Zbona predstavil v realnem prostoru z izpeljavo temeljev in konceptov novomedijskega pripomočka za poučevanje prostorskega oblikovanja v osnovnih šolah. Inovativni pristop združuje interakcijo realnosti in navideznega okolja, podoživljanje resničnosti. Raziskava je pokazala, da so novi mediji uporabni pri prostorskem oblikovanju in vplivajo na kognitivne, afektivne in psihomotorične vidike otrokovega likovnega izražanja. Razviti vmesnik omogoča komunikacijo med človekom in računalnikom (programskim jezikom).

Raziskovalka Marta Bujanda Miguel je v prispevku Zavedanje prostora v arhitekturni krajini opredelila definicije in koncepte prostora, ki omogočajo vzpostavitev raziskovalnega okvira in razumevanje termina arhitekturne krajine v luči okoljske psihologije. Pristop – prostora, izpostavlja navezanost na lokacijo in sorodne odvode: sovisnost prostora, prostorska identiteta in ukoreninjenja. Primerjava med prostorom – krajem in krajino – postavitvijo (udomačitev prostora) vodi k premisleku kaj je arhitekturna krajina in mar ni to prav kraj.

Tanja Rudolf avtorica prispevka Pomoč z likovno umetnostjo kot opora pri vstopu v tretje življenjsko obdobje predstavlja starostnike in njihov odziv na slikarske tečaje. Razpravo usmerja k iskanju ustreznih pogojev za kvalitetnejše sodelovanje s starostniki in omogočanju intenzivnejšega sodelovanja. Metoda igranja z barvo odpira možnost intuitivnega načina povezovanja skupine, ki rezultira v obliki bolj sproščenega ustvarjanja in vpeljava humorja. Tak pristop omogoča

krepitev osebnostnega razvoja pri starostnikih in izboljšanju medosebnih odnosov med njimi.

Kolegica doc. dr. Špela Hudnik in dr. Gregor Čok sta v prispevku Meddržavno prostorsko načrtovanje na območju slovenske in hrvaške Istre predstavila zaključke uspešnega projekta PUT-UPIIstra (2015-2016). Primerjala sta planske dokumente, strokovne podlage in drugi uporabno referenčno gradivo, rezultat je vzajemna interesna in konkurenčna dejavnost na področju: turizma, gospodarstva in kmetijstva. Izpostavila sta vzporedne in navzkrižne pomene in ugotovitve. Te rezultate bodo strokovne službe na obeh straneh meje uporabile za pripravo ustrežnejših prostorskih strateških in izvedbenih dokumentov.

Profesor Jurij Kobe je v članku Arhitekturni projekt je vedno tudi raziskava ali kako vzgojiti radovednost? podal teze, ki jih s kolegi na fakulteti dobro poznamo in jih vsak po svoje zagovarjamo: arhitektura je vedno raziskovalna dejavnost. Vsak projekt je pot v neznanu, odkriva nove rešitve in uporablja osnovne kriterije raziskovanja in uvaja nove metode dela. Predvidevanje nepredvidenega ne bi bilo možno, če sledili le obrazcem ali shemam učenja. Pregledni članek predstavlja razmišljanje treh arhitektov: Edvard Ravnikar, Karl F. Schinkel in Renzo Piano, vsak v svojem času, a sorodnih misli.

Kolega Valentin Slaček je predstavil dve tematsko istrski delavnici: Bale in Brioni. Pedagoško delo v arhitekturi in urbanizmu je tesno povezano s prakso na terenu, arhitekturno-urbanistične delavnice nudijo študentom praktično izkušnjo z načrtovanjem posegov v prostor. Teorija se sreča s prakso. Koncepti, ideje so postavljeni v risbi in modelu v izbrani realni prostor.

Urednik

doc. dr. Domen Zupančič

EDITORIAL

In this issue articles are interesting and are expanding borders of architecture towards computerization. In the paper of Tilen Zbona the foundations and the concept of a built model constructed as a device for using new media at elementary schools in teaching spatial design and architecture, and as such an interaction and visual immersion into virtual reality by using the augmented reality technology. The results showed how the use of new media in the interior design affects the cognitive, affective and psychomotor aspects of a child's artistic expression.

Marta Bujanda Miguel presents a paper in the field of theory: the role of place in architectural landscapes is pinned and compared between space-place and landscape-setting proceeds, leading to a reflexion on how an architectural landscape is a place. The paper advocates for the necessity of understanding the psychological dimension an architectural landscape as a place, and not only a physical tangible landscape.

Tanja Rudolf discuss the art therapy and the response of elderly groups in the classical painting courses. She introduces the role of playing with colour, unusual exercises and deepening to the process and their experience with it and at the end

they leave satisfied without having produced a masterpiece. The aim of research is to verify whether a separate sessions of art therapy may contribute to the personal development of elderly and thus to the development of elements that makes elderly people wise.

Istra peninsula is in Slovenia and in Croatia, the project PUT-UP Istra (2015-2016) helped to joint the efforts in the field of spatial planning research. The research team used a method of comparison of the existing planning documents, expert bases and other reference materials, common interests and potential competition were ascertained. The goal of the project was to define guidelines for a next generation spatial, strategic and implementation documents in both countries.

Professor Jurij Kobe discussed an interesting theme: the role of research in architecture and developing curiosity among the students. The importance of the research element in the study process was elaborate using quotes of three architects: Edvard Ravnikar, Karl F. Schinkel and Renzo Piano. They all emphasize the importance of the architect's own reflection, which always involves facing risks whenever we approach an architectural task.

ČLANKI
ARTICLES

WORKSHOPS
WORKSHOPS

NAVIDEZNA RESNIČNOST KOT PROCES REALNE IZKUŠNJE PRI LIKOVNI UMETNOSTI

VIRTUAL REALITY AS A PROCESS OF REAL EXPERIENCE (AUGMENTED REALITY) IN ART EDUCATION

Ključne besede

likovna umetnost; prostorsko oblikovanje in arhitektura; novi mediji in obogatena resničnost; izkušenijsko učenje; didaktična sredstva in pripomočki

Key words

Art; architecture and spatial design; new media and augmented reality; experiential learning; didactic means and aids

Izvleček

Prispevek predstavlja temelje in koncept novomedijskega pripomočka za poučevanje prostorskega oblikovanja oziroma arhitekture v osnovni šoli ter obravnava interakcijo in podoživljanje navidezne resničnosti ob uporabi tako imenovane tehnologije obogatene resničnosti.

Rezultati raziskave so pokazali, kako uporaba novih medijev pri prostorskem oblikovanju učinkuje na kognitivne, afektivne in psihomotorične vidike otrokovega likovnega izražanja. Učenci, ki so v učnem procesu na področju prostorskega oblikovanja oziroma arhitekture uporabljali novomedijski učni pripomoček, so bili uspešnejši (v ustvarjalnosti, razumevanju, izražanju, tehnični dovršenosti, motivaciji in odnosu do okolja) kot učenci, ki so delali po tradicionalnih učnih metodah in oblikah. Poleg tega so izkazali tudi boljši odnos do likovnega izražanja in večje zadovoljstvo.

Za kakovostno izkušnjo je bistven vmesnik, preko katerega uporabnik komunicira z novimi tehnologijami. Vmesnik med človekom in računalnikom omogoča interakcijo med uporabnikom in novomedijskimi orodji. Preko vmesnika poteka komunikacija programskega jezika z zunanjim realnim izkušenijskim svetom, v katerega sodi posameznik.

Abstract

The article presents the foundations and the concept of a built model constructed as a device for using new media at elementary schools in teaching spatial design and architecture, and as such an interaction and visual immersion into virtual reality by using the augmented reality technology.

The results showed how the use of new media in the interior design affects the cognitive, affective and psychomotor aspects of a child's artistic expression. Students who used new media in the learning process in the field of spatial design and architecture, have been more successful (in creativity, understanding, expression, technical perfection, motivation and attitude towards the environment) than students, who worked with traditional teaching methods and forms. Moreover, they also proved a better attitude towards artistic expression and greater satisfaction.

An interface through which the user interacts with the new technology is essential for a quality experience. The concept of human-computer interface represents the interaction between the operator and the computer – the machine and new media. The interface represents a programming language communication with external real experiential world, in which individual's entity belongs.

UKD 71:004.946
COBISS 1.01
Prejeto 17.06.2016

Doc. mag. Tilen Žbona

Univerza na Primorskem

1. Uvod

Oblika in uporaba novih tehnologij znotraj likovne umetnosti se v samem zgodovinskem modusu zelo prepletata in dopolnjujeta na večplasten način. Tako imamo vrsto ustvarjalcev, ki z novimi tehnologijami ustvarjajo in poustvarjajo lastne kreacije in umetnine.

Preko novih tehnologij lahko z novimi mediji neposredno izboljšamo vizualno pismenost in udejanjimo v prakso različne izkušnje procesov dela. To pa lahko prestavimo v različna delovna okolja, na primer v pouk likovne umetnosti, pri katerem je treba vsebine osmisлити ciljno in strukturirano.

V dobi vsakdanje uporabe informacijskih tehnologij in tako tudi pri pouku likovne umetnosti je upravičena težnja k obvladovanju novomedijskih pripomočkov. V sodobni arhitekturni praksi je raba računalnika in novih medijev že povsem uveljavljena. Novi mediji in sodobna tehnologija omogočajo celovit in inovativen način izvajanja različnih likovnih nalog ter seznanjajo s sodobno arhitekturno prakso. Informacijsko-komunikacijske tehnologije oziroma novi mediji nam tako omogočajo, da se vsebinsko opredelijo namen, struktura in cilj procesa izkušnje. Novi mediji so interaktivni mediji, v katere lahko uporabnik posega in z njimi ustvarja.

2. Teoretična izhodišča novomedijske izkušnje v konceptu umetniške prakse

Narvika Bovcon zapiše: "Na ekranu v galeriji je fotografija krajine, obiskovalec pa je povabljen, da jo kar s prstom po ekranu prebarva z izbranim odtenkom" [Bovcon, 2009: 9]. Pri tem Bovcon opisuje projekt Sreča Dragana Opus Canum (1997), s katerim injicira slovenski prostor z na novo postavljenimi načeli produkcije in podoživljanja umetnosti. Njegovo umetniško delo tako izpostavlja recepcijo novomedijskih umetnostnih instalacij in reorganizira podoživljanje uporabnika oziroma obiskovalca in izvajalca.

Oliver Grau med izjemne primere novomedijskega umetniškega artefakta uvršča projekt umetnice Charlotte Davis Osmose. Njeno delo temelji na virtualni prostorski 3D-simulaciji, ki je sestavljena iz abstrahiranih podob razvejanega drevesa. V njem

uporabljene vsebine mineralov in vegetacij v prostorskih modulih in tekstovnih vizualizacijah tvorijo pionirski pristop k podoživljanju in doživanju interaktivnega okolja, v katerem se uporabnik potopi v izkušnjsko konkretizacijo reprezentacijske slike [Grau, 2003].

Z aktualno AR-tehnologijo (angl. augmented reality – AR, obogatena resničnost) se katarza eksploatacije konteksta vsebine na nivoju navidezne resničnosti v odnosu do uporabnika pojavi kot prispevek pri uporabi novih medijev in interaktivnih vsebin. Navidezna resničnost je po mnenju Oliverja Graua [2003] ključ do medijske ponazoritve, ki tvori karakter in kakovost interakcije z vsebino (mišljeno v kontekstu njegove študije projekta Osmose). V korelaciji do pedagoške prakse tak pristop ob uporabi AR-tehnologije kot računalniškega vmesnika razčlenjuje učenceve dražljaje na večstopenjski ravni v odnosu do vizualizacije virtualnega prostora. Tako zvok kot slika ali 3D-vizualizacija so pomembni faktorji kognicije pri vsebinskih sklopih na predstavitvenostvarni ravni [Grau, 2003: 198].

Vmesnik med človekom in računalnikom (angl. human-computer interface) omogoča interakcijo med uporabnikom in računalnikom s tako imenovanim vhodno-izhodnim (angl. input-output) sistemom, pri čemer ukaz z miško ali tipkovnico sproži prikaz na monitorju.

Tovrstna nomenklatura se uporablja, dokler se računalnik dojema na nivoju pisalnega stroja, kot je to denimo bil Applov namizni osebni računalnik Macintosh iz leta 1984. S takim sistemom lahko posegamo v besedilo s parom ukazov kopiraj in prilepi (angl. copy and paste) in aktivno manipuliramo z vsebinami. V devetdesetih letih se pristop k računalniku spremenil z uvedbo interneta, ki je omogočil pošiljanje vsebin preko spleta in manipulacijo na univerzalni ravni [Manovich, 2005].

Tako postane novomedijski vmesnik nosilec vsebin, s katerim lahko na poliedričen in interaktiven način vstopamo v različne vsebinske sklope, ki so numerološko kodirani (računalnik, zgoščenka, digitalni fotoaparati, digitalna kamera, skener ...).

Z njimi lahko operiramo in manipuliramo na razne načine, tako kvalitativno kot kvantitativno. Posegamo lahko neposredno po celotnem vsebinskem sklopu. Variabla, ki se odraža v novih medijih in udejanji preko računalniškega vmesnika, zaznamuje klasične nosilce medijev kot mehanske. Z industrializacijo izvirnika lahko tako reproduciramo vsebino in ustvarjamo duplikate, ne moremo pa predstavljenih vsebin spreminjati z variablami različnih oprijemov. Novi mediji so torej vsebine, ki so bile ustvarjene s pomočjo računalnika ali sestavljene iz digitaliziranih vizualizacij, oblik in vsebin. So numerološke reprezentacije in matematične formule.

Manovich [2005] izpostavi predvsem dve posledici uporabe novih medijev: novomedijsko sredstvo opredeli formalno matematično na način, da se lahko podoba ali oblika numerološko opiše; novi komunikacijski medij opisuje kot nekaj, kar je izpostavljeno algoritemski manipulaciji.

Bovcon [2009: 41] opisuje povezavo umetnosti z novimi tehnologijam s tezo, temelječo na Bourriaudovih ugotovitvah: "Glavni rezultati informacijske revolucije so danes pri umetnikih, ki ne uporabljajo računalnikov." Pri tem s kronološko raziskavo zgodovinskega razvoja računalniške znanosti in uporabe novih tehnologij v umetnosti poudari, da je v obdobju po drugi svetovni vojni najbolj plodno razmišljanje tistih umetnikov, ki novih tehnologij niso izpostavljali kot tehnike. Po Bourriaudovem prepričanju je naloga umetnosti ozaveščanje o produkcijskih metodah in medčloveških odnosih, ti pa so posledica tehnologij. Za umetnika je tehnologija pomembna zgolj kot iniciator učinka, operacionalnega realizma, tj. premeščanja učinkov tehnologije, in ne kot odslikavanje realnosti ali kot ideološki instrument ustvarjanja novih kreacij [Bovcon, 2009].

"Video je bilo novo področje v likovni umetnosti, ki ga je z razvojem audiovizualne tehnologije ustvarilo dvajseto stoletje" [Dragan, 2014: 31]. Dragan prikazuje video kot medij, ki ga določa elektronska podoba, to pa dojema kot kompleksnejšo umetniško zvrst v primerjavi s slikarstvom. Ponazoritev videa kot umetniškega

sloga se giblje med različnimi poli, tako zaznamo participacijo na ravni področja likovne ustvarjalnosti, področja televizijskih spotov, filmske umetnosti in hepeningov [Dragan, 2014].

Tako se video razvija iz smeri modernizma, ki je sproduciral avantgardo kinetične umetnosti, med začetnike katere sodi Marcel Duchamp. Zanj je bilo značilno, da upošteva slikarstvo in umetniške uprizoritve po zgodovinskem kontekstu narave razvoja in jih uporablja v svoji kinetski ponazoritvi v linearnem modusu, sukcesivno postopa v času nastajanja gibljivih podob v korelaciji prostora in časa, torej ne posega v vsebino posredovane informacije na poliedričen način, temveč je vezan na faktor časovne in prostorske premice [Dragan, 2014].

Za predhodno manifestacijo digitalnega ustvarjanja lahko štejemo prve umetniške stvaritve z uporabo mehanskih strojev in analognih računalnikov iz petdesetih let 20. stoletja. Kot eno izmed prvih elektronskih umetniških del velja delo umetnika Bena Laposkyja Oscillon 40 iz leta 1952. Laposky je uporabil osciloskop, pri čemer je z modulacijo elektronskih valov manipuliral podobo na ekranu osciloscopa. Tovrstna dela lahko štejemo za pionirske digitalne umetnine (Victoria and Albert Museum, 2016).

Med slovenske pionirje digitalnega ustvarjanja lahko uvrstimo Edvarda Zajca, rojenega v Trstu leta 1938. Zajec velja za enega pomembnejših predstavnikov računalniške umetnosti. Zajčev izmenični stik tako z ameriško kot slovensko umetniško sceno zaznamuje njegov pristop k ustvarjanju tako z elementi konstruktivizma in neoplasticizma kot z elementi avantgardističnega izraznega značaja [Safred, 2007].

Srečo Dragan, pomemben akter in eden od iniciatorjev novomedijske umetnosti v srednjeevropskem prostoru, izhaja iz konceptualnih in medijskih praks v šestdesetih letih 20. stoletja. Deloval je tudi kot član skupine OHO ter sodeloval s teoretikom in novomedijskim umetnikom Petrom Weiblom. V tandemu z Nušo Dragan je posnel prvi video na področju nekdanje Jugoslavije z naslovom Belo mleko belih prsi (1969).

To delo sodi med video instalacije, saj se akter v videu odziva na podobe znotraj videa samega. V videu smo soočeni s fotogramom, na katerem je intervencija, ki izpisuje konceptualne sheme relacij iz skupinske komunikacije pred podobo, skladno s konceptom vzpostavljanja relacij v komunikaciji [Bovcon, 2009].

Na 8. mednarodnem festivalu novomedijskih umetnosti Pixelpoint v Novi Gorici leta 2007 je Srečo Dragan predstavil svoj projekt Tehnoperformans 07 v obliki triptiha konceptualnih dispozitivov: Metaforične razširitve, Metamorfoza lingvistika in Metaforične preslikave. Dogodek je bil opredeljen kot tehnopening, v katerem udeleženec ponotranji dražljaje interakcije in je neposredno udeležen v umetniškem pojavu. Projekt vabi gledalca, naj poseže v interaktivno instalacijo in podoživlja umetnino v treh modusih: izbira slike; povezava pojmov iz internetne zbirke, ki jih računalnik poveže v stavke; vzpostavitev interakcije z gledalcem na podlagi detekcije njegovega pogleda z računalniškim vidom. Tako gledalec stopi v interakcijo z umetnino na podlagi prepoznavanja podob z računalniškim vidom in mikrofonskega zaznavanja zvoka ter postane akter novomedijske instalacije [Bovcon, 2009].

Projekt Morfing 5.2/Morphing 5.2 obravnava srečanje dveh subjektov – avtorjev Tilna Zbone in Valentine Meli – ter njenega medsebojnega opazovanja z različnih zornih kotov (slika 1). Točka zornega kota kot izvor vsebine in interpretacije na osebni ravni deluje kontrolirano in usmerjeno. Zavedanje podobe in prostora je obojestransko. Kulturna raznolikost, ki ju povezuje s prostorom in časom, podaja smernice raziskave, ki jih preko izvornih kod prevajata v neminljive podobe in zapise v digitalne medije. Tako novi mediji, črpajoč iz dejstev in reinterpretacij, ustvarjajo iluzorne ikonične nove podobe, generirane v virtualnem prostoru in uprizorjene na zaslonu in projekciji. Transformacija in hkratno dekodiranje dejanj, na primer digitalni zapis giba in različne mimike obraza, uprizorjenega tako na video izsekih kot v video segmentih, je očiten proces, ki udejanji pojav v oprijemljiv, čuten in viden artefakt [Zbona, 2014].

Strehovec slikarstvo opredeljuje kot medij, s katerim umetnik ustvarja in v katerega lahko posega. Klasično umetniško delo dopušča povsem subjektivno dekodiranje vizualnih informacij in interpretacijo del. Na podlagi teorije fenomenološke estetike se izpostavi stališče naivnega empirizma, izključitev interesov empiričnega jaza, to pa predstavlja razliko med klasičnim umetniškim delom s shematsko vizualizacijo ter možnostjo razgraditve umetniškega artefakta na različne plasti in področja, ki sodelujejo na dveh področjih, realnem in irealnem (virtualnem) [Strehovec, 2003].

Nasičenost informacij tvori različne značaje, vsebine in oblike. Komunikacija z estetizacijo vsebin preko digitalnih medijev je izpostavljena relevantnosti iskalca – uporabnika, ki je sam deležen specifične omrežnih besedil in oblik ter povezovanja digitalne besedilnosti, ki temelji na povezovanju v realnem času in obvladuje tako pretekle pojave kot načrtovanje prihodnosti znotraj digitalnih skupin medmrežnega pojava. V odnosu do umetniških stvaritev ob uporabi novih medijev smo deležni aktivnega potapljanja v medij in aktivne participacije oblikovanja umetnih podatkovnih kibernetskih svetov [Strehovec, 2003].

V trenutku, ko realno definiramo z zornega kota novomedijskega pripomočka in določimo zaslon za vmesnik navidezne resničnosti, nam sam okvir zaslona poda vlogo tistega elementa, ki ločuje realno od nerealnega. Po Barthesovi teoriji nam razmerje med definirano okolico in zaslonom poda nove koncepte percepcije resničnosti in redefinira realnost na dveh nivojih: fizična realnost prostora, v katerem se nahajamo, in navidezna resničnost, ki jo omeji in razmeji zaslon z digitalno vsebino [Manovich, 2005].

Slika 1: Tilna Žbona in Valentina Meli, Morfing 5.2 (pogled 1), interaktivna instalacija, Mestna Galerija, Ljubljana, 2007. Vir: Tilna Žbona.
Figure 1: Tilna Žbona and Valentina Meli, Morfing 5.2 (view 1), interactive installation, City Gallery, Ljubljana, 2007. Source: Tilna Žbona.

2. Konkretna izkušnja in prostorsko dojetanje

"Likovno izražanje je v neki starosti eden najbolj naravnih, običajnih načinov izražanja. Učitelj lahko z likovnim izražanjem na originalen in nevsiljiv način vzpostavi odnos z učenci, hkrati pa dobi vpogled v nekatere značilnosti učencev" [Tacol, 1999: 57]. Učitelj lahko tako pri otroku spozna motorično zrelost, različne stile psihomotoričnega izražanja, posebnosti tematskega in emocionalnega doživljanja ter dobi vpogled v zmožnost zaznavanja, likovnega mišljenja, spomina in fantazije. Likovne rešitve oziroma izdelki nakazujejo razvoj osebnosti ter odražajo učenčeve želje in potrebe.

Po sedmem letu starosti se otrokov likovni razvoj stopnjuje proti večji objektivnosti likovnega izražanja in se tako vse bolj razlikuje od značilnosti likovnega izražanja mlajših otrok. Zato se tudi dejavnosti pri likovni vzgoji na predšolski stopnji in v osnovni šoli razlikujejo [Vrlič, 2001].

"Igra nastaja kot notranja otrokova potreba po gibanju, dejavnosti in delovanju. Otroka ni treba ne učiti in ne spodbujati k igri, omogočiti pa mu moramo, da se svoji starosti primerno igra. V igri razvija različne sposobnosti, hkrati pa si pridobiva izkustvo. Tudi posamezne dispozicije se ne morejo same po sebi razviti v sposobnosti. Potrebni so ustrezni vplivi okolja in otrokova lastna kreativnost" [Tomšič Čerkez, Zupančič, Skubic, 2011: 15]. Na ta način se otrokov celostni osebnostni razvoj izgrajuje z izkustvi, ki jih doživlja prek igre. Tomšič Čerkez pravi, da se otrok z igro razvija v najširšem pomenu in pridobiva tudi nova izkustva. Poudarja tudi pomembnost vpliva igre na razvoj otrokove domišljije in izvirnosti, ko med igro povezuje dejavnosti in lastnosti, ki dejansko niso nujno povezane. Otroki tako spodbujajo in razvijajo domišljijo ter se z lastnimi željami in potrebami izražajo oziroma osebno izživljajo. Otrokove moči so v njegovi starosti še šibke, duševna moč se ni na nivoju odraslega človeka, zato se še ne more udeleževati življenja odraslih, ki so prisotni ob njem. Domišljija mu v neki meri lahko omogoča tudi izpolnitev takih želja in s tem vpliva na obliko in igralno dejavnost [Tomšič Čerkez, Zupančič, Skubic, 2011: 17].

Tacol [1999: 19] razlikuje tri temeljna področja osebnosti, ki tvorijo celovit osebnostni razvoj otroka: spoznavno, afektivno in psihomotorično. Naloga učitelja je čim bolj spoznati posamezna področja. Celoto duševnih, vedenjskih in telesnih značilnosti otrokove osebnosti bi po klasični metodi razdelili na duševni in telesni del. Telesni razvoj je odvisen od telesnega in umskega dela, pri čemer se upoštevajo lastnosti osebnosti. Učenčovo umsko delo se nanaša na znanje, poznavanje, razumevanje in uporabo, kot tudi na višje mentalne procese kognitivne narave. Umsko delo je odvisno od občutenja, volje, zagretosti, navdušenja, interesov ter čustvene povezave s pojavi in osebami [Tacol, 1999: 19].

Izkušnjo tvorijo različni načini spoznavanja in konstruiranja realnosti. Kot ugotavljajo Tomšič Čerkez, Zupančič in Skubic [2011: 25], izkušnja implicira zmožnost učenja iz stvari in dogodkov. Aktivnost je angažiranje na osnovi doživljanja, pri čemer ne spoznamo nobene stvari same po sebi, spoznamo realnost okrog nje. Pravi stvarni zunanji svet spoznamo kot izkušnjski konstrukt, torej kreacijo čustev in misli. Izkušnja je na ta način usmerjena v zunanji svet v razmerju z delovanjem danih razmer in na njih temelječe ustvarjalnosti [Tomšič Čerkez, Zupančič, Skubic, 2011: 25].

"Vidim predmet. Vidim svet okoli sebe" [Arnheim, 1997: 42]. Stanje oziroma pojav vidnega določi in doda vlogo vsakodnevnih izkušnji praktične orientacije v prostoru, zavesti in potrjevanju, da se določen predmet dejansko nahaja v danem prostoru. Arnheim [1997: 43] obravnava obliko kot nekaj, kar zaznavamo na očesni ravni v odnosu do vizualizacije oziroma podobe, ta pa nam posreduje informacijo v možgane v obliki konteksta, ki ga oblika podobe sama po sebi predstavlja. Na ta način Arnheim opredeli konfiguracijo, pri čemer razglablja tezo o nastanku fizičnega predmeta prav tam, kjer se določijo meje predmeta v odnosu s prostorom. Konfiguracija na ta način ne določa abstraktnega intelektualnega mišljenja, temveč direktno izkušnjo podoživljanja zaznane oblike na osnovni ravni percepcije. Arnheim kot primer podaja eksperiment s šimpanzom in dvoletnim otrokom,

ki razvojno še ni na nivoju intelektualnega abstrahiranja, v katerem sta tako otrok kot šimpanz bila sposobna prepoznati škatlico s predpostavljeno obliko trikotnika. Ta zaznava je bila naučena z navajanjem na izbiro določene oblike v odnosu do nagrade (v škatlici se je nahajala slaščica). Tako je otrok bil sposoben ločiti trikotnik od drugih oblik, trikotnik je prepoznal tudi v situacijah, kjer je bil povečan, pomanjšan ali obrnjen v različne smeri.

To videnje rezultatov eksperimenta preobrne temelje dosedanje teorije percepcije, ki je upoštevala dojetanje procesa oblike od detajla pa do splošne, celotne oblike. Gre namreč za dojetanje večjih površin oziroma oblik, katerih detajli se profilirajo kasneje. Zaznava torej ni plod intelektualnega abstrahiranja mentalnega procesa, temveč direktna izkušnja v osnovni zaznavi na individualni ravni subjekta [Arnheim, 2006: 58–59].

Prostor zaznamo in izkusimo, ker se v njem gibljemo, nekako definiramo trajektorije v koordinatnem sistemu, v katerem se gibljemo. Dejansko nam predmeti, njihove trajektorije in razdalje – upoštevajoč faktorje časa – definirajo in osvestijo prostor. Poglobitev v izkustvo "prostornosti" vida, tipa, vonja, okusa in senzibilnosti kože obogati razumevanje sveta ter njegov geometrijski in prostorski značaj [Tomšič Čerkez, Zupančič, Skubic, 2011: 25].

Upoštevajoč občutek izkušnje kot širšega zavedanja realnosti okoli nas, je posameznik tesno povezan v korelaciji prostora in časa. Na podlagi udov, ki jih posedujemo, in premikanja z njimi v prostoru se nam skozi čas rojevajo nove izkušnje. Tako čas kot prostor sta pogoj za doživljanje izkušenj. Zavedanje izkušnje kot pojma ločenih dimenzij med prostorom in časom je zgolj nuja in potreba po merjenju in ovrednotenju vsakodnevnih pojavov, ki krojijo način življenja sodobne družbe. Tako razdaljo, prepotovano z avtomobilom, običajno izražamo v časovnih in ne dolžinskih enotah. Na ta način izdelamo lastno predstavo realnosti v odnosu med prostorom in časom [Tuan, 2001: 118].

Butina [1997: 35] predstavlja francoskega publicista Victorja Faxela, ki v reviji *Realites* opisuje lastno doživetje z rokami.

Pravi, da z umom spoznamo svet le polovično, preostanek pa z rokami. V kontekstu tipa, roke, neposrednega izkustva kognitivnega podaljška in spoznavanja predmeta prek dotika francoski publicist opisuje lastno izkušnjo odkritja lastnega taktilnega občutka. Odkril je, da lahko le z izkušnjo fizičnega dela najprej odkrije lasten ud in stanje odrevenosti prstov, ki jih je treba ponovno oživiti. Fixel opisuje primer, ki ga je doživel pri mizarju, ko je naročil polico. Mizar je z roko tipal, gladil, iskal, izbiral, skratka analiziral ravnino površine deske, ki bi bila primerna za polico. Fixel opisuje, da so mizarjeve roke čutile, vedele oziroma mislile. Na ta način opisuje, kako le z izkustvom spoznamo in urimo lastne ude.

Na podlagi čutov, ki imajo svoje možnosti določene s fizikalno komponento, Butina [1997: 43] čutne zaznave artikulara v štiri razrede: intenzivnost, kvaliteta, prostor in čas. Tako opredeli glavne atribute čutne izkušnje. Za vsak čut je značilna neka intenziteta dražljaja, pod katero dražljaj ni zaznan in nad katero občutek ne raste več, ter sposobnost zaznavanja razlik med dražljaji različne intenzitete. To so pragovi, pri čemer je absolutni prag najmanjša intenziteta dražljaja, ki je potrebna za občutenje dražljaja, diferencialni prag pa je najmanjša razlika v intenziteti dveh dražljajev, ki jo je mogoče občutiti.

Arnheim [2006: 59] opisuje fizično obliko predmeta kot nekaj, kar je opredeljeno z razmejitvijo obrisov predmeta samega, kot skrajno mera lista, na katerem sloni, površino, ki omeji stranice in pripadajočo bazo, iz katere je recimo sestavljen konus. Tako na način konfiguracije opredeli lastnosti, ki predstavljajo fizični objekt. Torej konfiguracija ne določa pozicije, bližine ali oddaljenosti predmeta, temveč zgolj lastnosti fizične zgradbe predmeta samega. Ne glede na fizične lastnosti predmeta se lahko njegova percepcija spreminja samo na podlagi prostorske orientacije ali ambienta, v katerem se nahaja.

3. Uporaba novih medijev v praksi (konstrukcija, metoda in delovno okolje)

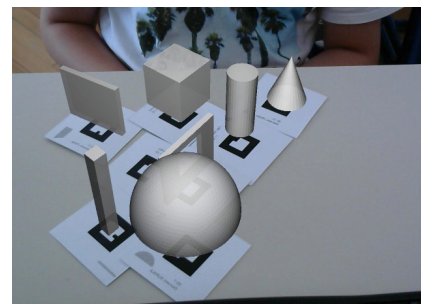
Novi mediji kot tehnološki pripomoček v praksi likovnega izražanja temeljijo na uporabi računalniškega sistema. Metoda interakcije z novimi mediji

omogoča dostopanje do vsebin, ki so numerološko kodirane in algoritemsko zapisane. Do takih vsebin lahko dostopamo poliedrično in z njimi manipuliramo. Če bi želeli predstaviti znanost preko občutkov, bi bilo to naravno storiti v tehnološkem muzeju. Obiskovalcu bi tam predstavili razne tehnološke napredke, aplikacije in pripomočke iz 20. stoletja. Znanosti bi se bilo tam mogoče dobesedno dotakniti. V veliki večini so se teoretske podlage znanosti naselile na neki način tudi v muzejske prostore, kjer znanstveniki želijo na ambiciozen način predstaviti svoje najboljše dosežke in relevantnosti.

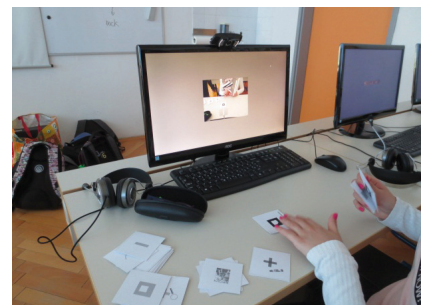
V razstavnem prostoru znanstvenega muzeja bi tako obstajal kustos, ki bi ga lahko poimenovali znanstveni koordinator. Razstava znanstvene in umetniške narave pa bi omogočala primerjavo znanosti in umetnosti, ki ju ni mogoče zares ločiti. Pri taki razstavi bi lahko rekli, da se oblikuje kombinacija didaktik obeh ved in tudi muzejske pedagogike. Pri tem se uporabljajo sestavljeni modeli prikaza različnih eksperimentov in uveljavljenih teorij [Stoltzner, 2005: 7].

Strehovec [2003: 71] odpira poglavje o novih medijih in medmrežju z vprašanjem tehnodelirane in profilirane zaznave, v katero umesti tudi umetnost kot področje, na katerem se ostrijo človeški čuti. Pri tem izpostavlja nove umetniške usmeritve, ki drzno stimulirajo različne zaznave. Prikaže novo področje zaznav, ki je pogojeno z uporabo novih medijev in dostopanjem do pojavov, ki jih definira kot skorajda nemogoče, nenaravne in sintetične. Korelacijo z umetnostjo, novimi mediji in zaznavo prepleta s srečevanjem uporabnika s kibernetiko umetnostjo instalacij in spletnih projektov. Navidezno resničnost, umetniško stimulacijo povezovanja preko novih medijev in različne oblike stimulativnih zaznav novomedijskih pojavov opredeli v različne vsebinske zvrsti in definira nove oblike zaznav. Postavitev uporabnika novih medijev v navidezno resničnost in njeno okolje odpira opazovalcu nov pogled. Postavljen je v negotov položaj, koordinatni sistem, ki definira pozicijo uporabnika, je sedaj odvisen od poglobitve v medij. Negotovost pri izbiri načina poglobljanja v medij je odvisna od izbire slike ali potopitve v navidezno resničnost.

Slika 2: Slika zaznanih markerjev s 3D-izrisi virtualnih modelov. Vir: Tilen Žbona.
Figure 2: Figure markers detected by 3D drawings of virtual models. Source: Tilen Žbona.

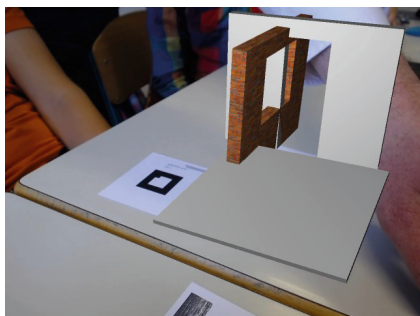

Slika 3: Rokovanje z markerji, zaznanimi z računalniškima vidom. Vir: Tilen Žbona.
Figure 3: Handling of markers detected by the computer vision. Source: Tilen Žbona.

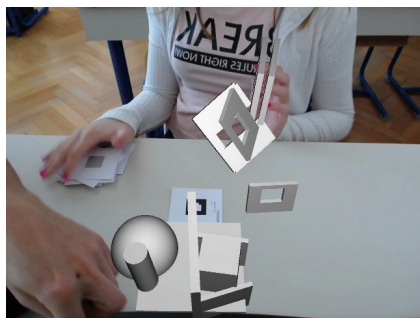
Slika 4: Prostorska tvorba, ki je sestavljena na podlagi navidezne resničnosti, z dodeljeno teksturo, sproženo preko markerja obogatene resničnosti. Vir: Tilen Žbona.

Figure 4: The spatial formation constructed on the virtual reality basis with the assigned texture tripped over an augmented reality marker. Source: Tilen Žbona.

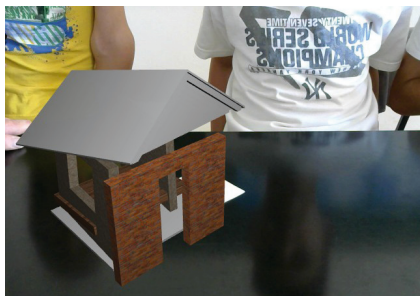
Slika 5: Grajenje in manipuliranje prostorske tvorbe z novomedijskim orodjem obogatene resničnosti. Vir: Tilen Žbona.

Figure 5: Building and manipulating of a spatial formation with augmented reality new media tools. Source: Tilen Žbona.

Slika 6: Zgrajena stavbna konstrukcija z novomedijskim orodjem obogatene resničnosti. Vir: Tilen Žbona.

Figure 6: Built architectural design with new media augmented reality tools. Source: Tilen Žbona.

Pojavlja se nenehno vračanje k strukturi grafičnega zapisa na zaslonu, dvo- ali trirazsežni predstavitvi novomedijskih vsebin z videoprojektorjem, 3D-očali ipd. Pri zaznavanju in razumevanju podob po linearnem postopku – v primeru tekstov je akter bralec – nam novi medij ponuja izbiro hipertekstov, pri čemer bralec potuje v navidezni resničnosti in zazna besedila na različnih ravneh. Besedil ne spremlja in bere zgolj z leve proti desni in od zgoraj navzdol, temveč je postavljen pred dejstvo, da zaznamuje besede po nelinearnem postopku, bere v skokih k različnim delom besedila na različnih mestih in podstrane prikazane vizualizacije novomedijskega pojava, pri čemer upošteva prostorsko sintakso besedila. Poslušalec lahko spremlja glasbo in zvočne zapise z novim medijem, ki se predvajajo modularno in ponavljajoče ter so izpostavljeni poslušalčevi izbiri nabora in kontinuiteti predvajanja vsebine. Gledalec, ki ob lastnem premikanju pogleda na podlagi računalniškega vida spreminja pot in prikaz predstavljenih podob na zaslonu ali v umetniški instalaciji, sam kroji svojo pot branja predstavljene vsebine [Strehovec, 2003: 72].

Nove prostorske izkušnje s posredovanjem vsebin preko novih medijev odigrajo pomembno vlogo znotraj pedagoškega procesa. Pomembne so ne samo pri likovni umetnosti, temveč tudi v drugih kurikularnih vsebinah, kjer se operira z vizualnimi informacijami. V ta namen je treba koncipirati premišljeno in kakovostno uporabo tovrstnih orodij, ki omogočajo razvoj podoživljanja in branja podob na ravni vizualne informacije. Tak prijem potegne za seboj različne aktivnosti v šolskem sistemu, s katerimi vsakodnevno operiramo. Pomembno je razviti tovrstne kompetence upravljanja in podoživljanja novih tehnologij [Tomšič Čerkez, Zupancič, Skubic, 2011].

Hsiao in Chen [2011: 2–4] raziskujeta uporabo obogatene resničnosti v izobraževanju. Izhajata iz tega, da sta navidezna resničnost in obogatena resničnost potencial pri motivaciji, sodelovanju in raziskovanju učnih gradiv, ki potekajo med realnim stvarnim svetom in virtualnimi predmeti.

Kaufmann [2002] trdi, da je obogatena resničnost variacija navidezne resničnosti. Heim poroča, da lahko navidezna resničnost zagotavlja zmožljive in edinstvene informacije, na katerih temeljijo izobraževalne izkušnje [Heim 1998]. Ko so Rountree, Wong in Hannah [2002] raziskovali učinkovitost uporabe virtualnih predmetov za poučevanje klasične umetnosti v prvem letniku dodiplomskega študija, so ugotovili, da navidezna resničnost s prikazovanjem virtualnih podob zagotavlja visoko raven pozornosti ter omogoča koristna in učinkovita orodja za podporo vizualne pismenosti.

Virtualno učno okolje omogoča učencu večje število interakcij. Informacije, ki se nahajajo v realnem svetu, so nadgrajene z informacijami, posredovanimi z virtualnimi objekti in podobami. Učenec nadgradi lastno izkušnjo spoznavanja novih vsebin z navidezno resničnostjo [Kerawalla, Luckin, Seljeflot, Woolard, 2006]. Informacijsko-komunikacijska tehnologija se v izobraževanju uporablja že približno pol stoletja in znano je, da se z njo ustvarja široko polje učnih priložnosti. Različni znanstveni prispevki kažejo na to, da se navidezna resničnost kot implementiran člen informacijsko-komunikacijskih tehnologij predstavlja kot naprednejša tehnologija, ki omogoča uporabniku interakcijo in uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije na dveh nivojih, in sicer v realnem in virtualnem svetu. Informacijsko-komunikacijska tehnologija z implementacijo navidezne resničnosti prinaša izboljšave učnega procesa [O'Brien, Toms, 2005].

»Tipični nalogi, ki zahtevata prostorninske primitivne oblike, sta klasifikacija objektov in prepoznavanje objekta samega. Za enostavne naloge, kot je klasifikacija predmetov, na primer prijemanje, razvrščanje ali izogibanje objekta, zadostuje delno zaznavanje objekta, ki dodeli dovolj informacij za upravljanje z računalniškim vidom« [Solina, 1996: 214]. Tako se opredeli model delovanja znotraj raziskave, ki udejanja operacije na zaznavi aplikacij volumnskih modelov znotraj računalniškega vida.

4. Koncept izdelave učnega pripomočka

Vse več je zanimanja za uvedbo novomedijskega orodja v izobraževanje.

Trg računalniških iger, eden od največji trgov zabavne industrije, ki tekmuje s filmskim in je presegel knjižnega, se odziva in raste na podlagi lastnosti, kot so atraktivnost iger, interaktivnost in poglobitev v igro. Opazna je motivacija za uporabo iger, ki jo lahko razberemo tudi iz hitrih in kratkoročnih odzivov, interakcije ali utelešenja. Vse to lahko močno vpliva na izobraževalno okolje in učna sredstva.

Prednosti in nelagodnosti, ki jih lahko računalniška igra ali novi medij kot učno sredstvo generira, je več. Možni problemi so: zavrnitev, odpor, frustracija, visoki razvojni stroški, osiromašeni rezultati, pedagoško neučinkovito učno sredstvo. Učinkovite izobraževalne računalniške igre so tiste igre, ki so sestavljene iz kompleksnih programskih okolij in se navadno nahajajo v računalnikih. To, da se pedagoška igra nahaja v računalniškem okolju, že samo po sebi motivira študente, saj jim nudi priljubljeno izhodišče za igranje iger. Računalniške igre se lahko prilagajajo uporabnikovim možnostim. Nastavijo se lahko različne stopnje zahtevnosti, pri čemer je mogoče spremljati napredovanje uporabnika, glede na izkušnje, ki jih je do trenutka vpetosti v igro uporabnik doživel.

Cilj je umestiti uporabnika v ustrezno zahtevnostno stopnjo, na kateri s svojimi kompetencami obvlada situacijo in motivirano vztraja pri lastnem napredovanju.

Ključna ideja je, da se v polje računalniških iger umestijo in prilagodijo polja sinergije med vzvodom in ciljem, ki ga želimo doseči [Moreno-Ger, Burgos, Sierra, Fernández-Manjón, 2007: 247–248].

Jeffery in Currier [2003] sta vzpostavila specifikacije standarda IMS Learning Design (IMS LD), ki temelji na konceptualizaciji učnih scenarijev v novih medijih in e-okoljih, ki preko spleta omogočajo izmenjavo in uporabo različnih računalniških sistemov. IMS LD lahko opisuje najrazličnejše pedagoške modele ali pristope k učenju, tako skupinske kot sodelovalne. Standard ne definira jasnega pedagoškega modela, temveč zagotavlja visoko kvalificiran jezik ali metamodel, s katerim je mogoče opisati različne modele pristopa k učenju.

Ne definira določenega izoliranega modela, je pa jezik, ki opiše, kako uporabnik opravlja dejavnost iz virov ter orodja in storitve. Sistem koordinira, kako povezati in izpeljati pretok učenja.

Struktura IMS LD razčlenjuje učna gradiva in storitve, s čimer se lahko učna gradiva pojavijo v različnih scenarijih, scenariji pa lahko tvorijo nove storitve. IMS LD se opira na različne elemente: vloge uporabnika, dejavnosti, ki jih izvaja, in okolja (kje, kako in s kakšnimi cilji). IMS LD je koncipiran na sistemu jezika za modeliranje v izobraževanju (angl. educational modelling language), razvit pa je bil na Open University of the Netherlands (OUNL).

Raba novih medijev omogoča učencu celovit vpogled v prostorsko oblikovanje. Učenec lahko ob ugotavljanju razmerij med različnimi elementi posega v časovno premico, velikosti, oblike in lastnosti. Z novimi mediji premika, pomanjšuje ali povečuje tridimenzionalne objekte ali jih zamrzne in shrani v računalniškem sistemu.

Z raziskavo želimo ugotoviti, v kolikšni meri bo sredstvo, ki smo ga razvili za uporabo novih medijev, vplivalo na izvajanje likovnih nalog, učenčev ustvarjalnost, motivacijo, zadovoljstvo in razumevanje likovnih pojmov.

Izdelali smo tablice, ki kot vmesnik sprožijo naslednje pojave v novih medijih:

4.1. operacije z arhitekturnimi elementi:

- izdelava arhitekturnih elementov v 3D-izrisu,
- oblike sestavnih delov prostorov (lupina, strop, stene, tla),
- oblikovni elementi arhitekturnega prostora (zid, lok, steber, preklada, obok, kupola, kritina, odprtine

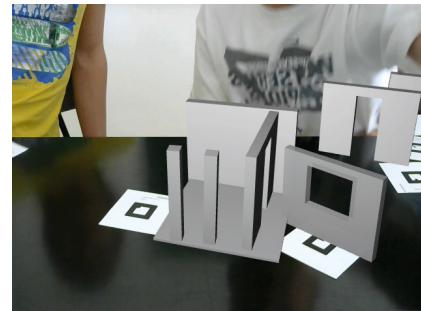
4.2. spremembe kvalitete elementov:

- spreminjanje materialov (fasada, kamen, opeka, les, steklo, pesek, barva);

4.3. kompozicijske operacije (manipulacija elementov preko kartic z računalniškim vidom).

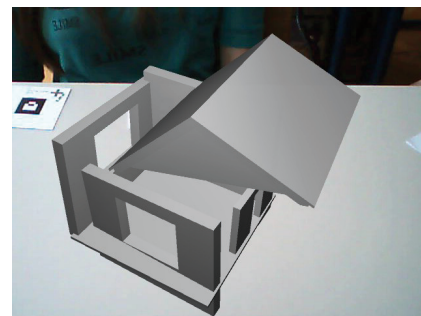
Slika 7: Grajenje prostorske tvorbe z virtualnimi arhitekturnimi elementi z novomedijskim orodjem obogatene resničnosti. Vir: Tilen Žbona.

Figure 7: Building spatial formation with virtual architectural elements of new media augmented reality tools. Source: Tilen Žbona.

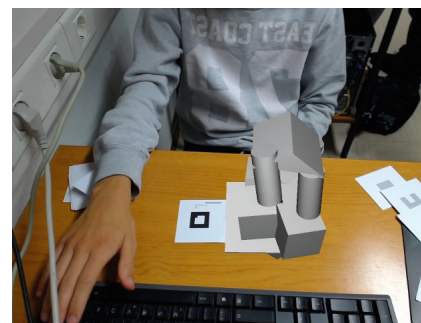
Slika 8: Primer kompozicije arhitekturne tvorbe z lebdečo streho. Navidezna resničnost nam omogoča zamrzniti 3D-modele v prostoru ali jih medsebojno prepletati brez fizičnih omejitev, ki smo jih navajeni v realnem svetu. Na tak način nam sistem dopušča grajenje kompozicijskih tvorb z novimi ustvarjalnimi rešitvami brez omejitev fizičnih lastnosti. Vir: Tilen Žbona.

Figure 8: An example of a composition of architectural formation of the floating roof. Virtual reality allows us to freeze 3D models in space or interlace without physical limitations that we're used to in the real world. In this way, our system allows building compositional formations with new creative solutions without the constraints of physical properties. Source: Tilen Žbona.

Slika 9: Primer kompozicije arhitekturne tvorbe z prepletenimi arhitekturnimi elementi. Vir: Tilen Žbona.

Figure 9: An example of the composition of architectural formations with interpolated architectural elements. Source: Tilen Žbona.

5. Izdelava aplikacije

V sodelovanju z Laboratorijem za računalniški vid pri Katedri za umetno inteligenco na Fakulteti za računalništvo in informatiko Univerze v Ljubljani smo v okviru diplomskega dela študenta Luke Debevca, pod mentorstvom profesorja dr. Franca Soline, izdelali pripomoček za manipulacijo z novimi mediji z računalniškim vidom, ki je služil kot instrument pri doktorski raziskavi z naslovom Uporaba novih medijev pri poučevanju prostorskega oblikovanja v osnovni šoli pod mentorstvom doc. dr. Beatriz Tomšič Čerkez.

Vsebina točk a–d v nadaljevanju tega poglavja je povzeta iz Debevčevega diplomskega dela [Debevec, 2014].

5.1. Zaznava in izdelava markerjev z uporabo knjižnice ARToolKit

V okviru novomedijskega orodja znotraj računalniškega vida so potrebni markerji, vzorci na tablicah (kartončkih), ki jih računalnik prepozna s pomočjo knjižnic in dodeljene identifikacijske številke (sliki 2 in 3). Program se izvaja v interakciji z vsakim dodeljenim vzorcem, ki kliče funkcijo znotraj programskega okolja. Ko program zazna vzorec, vrne matriko in jo uporabi za izris 3D-modelov [Debevec, 2014].

V računalniški grafiki so transformacije matrike uporabljene za geometrijske preslikave. Transformaciji skaliranje in vrtenje lahko izrazimo z operacijo matrike velikosti 3×3 nad tridimenzionalnim vektorjem, ki predstavlja koordinate točke v prostoru. Serijo takih transformacij lahko izrazimo z eno matriko, ki je zmnožek vseh transformacijskih matrik. Transformacije premik pa ne moremo predstaviti kot matriko velikosti 3×3 . Vektor točke se zato razširi v štiridimenzionalni vektor homogenih koordinat in uporablja transformacijske matrike velikosti 4×4 . Tako vse transformacije predstavimo v isti obliki, kar poenostavi računanje s transformacijskimi matrikami. V naši aplikaciji smo uporabili naslednje transformacije: premik, skaliranje in vrtenje [Debevec, 2014].

5.2. Izris 3D-modelov

V program sta naloženi dve vrsti datotek, ki omogočata izris 3D-objekta: obj., ki predstavlja ploskve in koordinatni sistem modela, ter .mtl,

v kateri se nahajata tekstura in način njene prilagoditve na model. Vsakemu modelu korespondira posamezen marker.

5.3. Grajenje z modeli

Aplikacija omogoča lepljenje objektov glede na markerje, ki aktivirajo 3D-objekt. Markerji se lahko tvorijo z dodajanjem 3D-objektov v kompleksno celoto. Z dodatnim ukazom se 3D-modeli zlepijo v eno celoto in odzovejo na dodeljeni marker, ki predstavlja zgrajeno celoto [Debevec, 2014].

5.4. Manipulacija z lastnostmi modelov

Aplikacija omogoča različne spremembe modelov oziroma tridimenzionalnih teles. Z markerji lahko sprožamo naslednje manipulacije [Debevec, 2014: 21]:

- skaliranje (\pm) po vse treh oseh,
- rotacija okoli dveh osi (x, z),
- odklik od izhodišča po vseh treh oseh (x, y, z),
- spreminjanje teksture (les, opeka, kamniti zid, steklo),
- ponastavitve.

6. Sklep

Raba novih medijev z računalniškim vidom omogoča uporabniku globoko potopitev v vsebinske sklope in jih izkušeniško zaznamuje ob uporabi vmesnika in markerjev. Namen aplikacije je med drugim spodbujanje ustvarjalnosti, motivacije, zadovoljstva in razumevanja likovnih pojmov ter razvijanje čutnega doživetja fizičnih elementov in podoživljanje virtualnega prostora.

Prednosti tovrstne novomedijske aplikacije so med drugim povratne informacije, možnost izbire stopenjskih nivojev, izkušeniško učenje, selektivno razvrščanje, operacije z informacijami na poliedričen način ter potopitev v vsebine po vertikalni in horizontalni.

Uporaba novih medijev pri prostorskem oblikovanju ima pozitivne učinke na kognitivnem, afektivnem in psihomotoričnem področju otrokovega likovnega izražanja. Učitelje želimo spodbuditi k uporabi novih medijev pri pouku likovne umetnosti in pričakujemo, da se bo to izkazalo kot primer dobre prakse. Izsledki raziskave dajejo tudi temelje za posodobitev učnega načrta likovne umetnosti.

- Biraghi, M. (2008). *Storia dell'architettura contemporanea*. Torino: Einaudi.
- Bovcon, N. (2009). *Umetnost v svetu pametnih strojev*. Ljubljana: Raziskovalni inštitut Akademije za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani.
- Butina, M. (1997). *O slikarstvu; Likovno teoretični spisi*. Ljubljana: Debora Debevc, L.
- Dragan, S., Strehovec, J., Vecchiarelli, C., Cvijanovič, N., Vaupotič, A., Žbona, T. (2014). *Slika v mediju in digitalna tvorba*. Koper: Univerzitetna založba Annales.
- Debevc, L. (2014). *Aplikacija kot pripomoček za raziskavo uporabe novih medijev pri poučevanju prostorskega oblikovanja v osnovnih šolah*; Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za računalništvo in Informatiko.
- Duh, M. (1997/98). *Nekateri pomisleki pri organizaciji likovnovzgojnega dela ob računalniku v osnovni šoli*. *Likovna vzgoja*, 1(1/2), 12–15.
- Feyerabend, P. (2008). *Znanost kot umetnost*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Grau, O. (2003). *From Illusion to Immersion*. London: The MIT Press.
- Hensel, M. (2008). *Morphogenetic Design Strategies*. London: Academy Press.
- Hensel, M. (2008). *Versatility and Vicissitude: Performance in Morpho-Ecological Design*. New York: Wiley.
- Karlararis, B., Kraguljac, M. (1981). *Razvijanje kreativnosti putem likovnog vaspitanja u osnovnoj školi*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, Prosveta.
- Kuhl, J. (1986). *Motivation, thought and action*. New York: Praeger Publisher.
- Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Grant, I. & Kelly, K. (2003). *New Media: A Critical Introduction*. New York: Routledge.
- Lowenfeld, V. (1982). *Creativity and mental growth*. New York: Macmillan Publishing Co.
- Lynn, G. (2004). *Folding in Architecture (Architectural Design Profile)*. New York: Greg Lynn.
- Lynn, G. (2008). *Form*. Greg Lynn: London Rizzoli.
- Macchi, Cassia, V., Valenza, E., & Simion, F. (2004). *Lo sviluppo cognitivo. Dalle teorie classiche ai nuovi orientamenti*. Bologna: Mulino.
- Meštrovič, M. (2015). *Dekodifikacija subjekta in generativni dizajn*; diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za Dizajn; pridružena članica Univerze na Primorskem.
- Manovich, L. (2001). *The Language of New Media*. Massachusetts: The MIT Press.
- Mugny, G., Carugati, F. (1987). *Psicologia sociale dello sviluppo cognitivo*. Firenze: Giunti Barbera.
- Muhovič, J. (2007). *Umetnost in izobraževanje za življenje med realnim in virtualnim*. *Sodobna pedagogika*, 58(3), 48–65.
- Nunes, J., Fowell, S. (1996). »Hypermedia as an experiential learning tool: a theoretical model«. *Information Research*, <http://informationr.net/ir/2-1/paper12.html> < April 26, 2009>.
- Piaget, J. (2000). *Lo sviluppo mentale del bambino e altri studi di psicologia*. Torino: Giulio Einaudi editore s.p.a.
- Solina, F., Klette, R., Kropatsch, W. (1996) *Theoretical Foundations of Computer Vision*. Wien: Springer-Verlag.
- Smolin L., Kimberly L. (2008). *Information and Communication Technologies: Considerations of Current Practice for Teachers and Teacher Educators*. Chicago: Wiley-Blackwell.
- Steele J. (2001). *Architecture And Computers*. London: Laurence King.
- Strehovec, J. (2003). *Umetnost interneta*. Ljubljana: Janez Strehovec in Študentska založba, zbirka Koda.
- Tacol, T. (2003). *Likovno izražanje. Didaktična izhodišča za problemski pouk likovne vzgoje v devetletni osnovni šoli*. Ljubljana: Založba Debora.
- Terzidis, K. (2006). *Algorithmic Architecture*. New York: Architectural Press.
- Tomšič Čerkez, B. (2002). *O likovni izkušnji in procesu snovanja pri prostorskem oblikovanju*. *Likovna vzgoja*, 4(19/20), 37–51.
- Tomšič Čerkez, B. (2003). *Pojmovanje in oblikovanja prostora v luči sodobnih tehnologij*. *Likovna vzgoja*, 5(21/22), 35–43.
- Tomšič Čerkez, B. (2011). *Prostor igre*. Ljubljana: Založba UL PeF in UL FA.
- Virilio, P. (1994). *The Vision Machine*. Bloomington: Indiana University Press.
- Vrlič, T. (2001). *Likovno-ustvarjalni razvoj otrok v predšolskem obdobju*. Ljubljana: Debora.
- Zajec, E., Breda, Š., Grafenauer, P., Oh, J., Safred, L., Zajec, M. (2007). *Umetnik in računalnik: od začetkov do sedanjosti*. Ljubljana: Mednarodni grafični likovni center.
- Žbona, T., Možina, D., Petrovič, K., Debevc, L., Solina, F., Batagelj, B. (2014). *Uporaba novih medijev pri poučevanju prostorskega oblikovanja v osnovni šoli*. *Vzgoja in izobraževanje v informacijski družbi*. Ljubljana: Fakulteta za organizacijske vede in Institut Jožef Stefan.

Bibliography

Arnheim, R. (2006). *Arte e percezione visiva*. Milano: Giugiaro Feltrinelli Editore. *A History of Computer Art*. <http://www.vam.ac.uk/content/articles/a/computer-art-history/> < October 12, 2014>.

Ben F. Laposky. Pridobljeno 9. januarja 2015. <http://dada.compart-bremen.de/item/agent/253> < January 9, 2015>

ZAVEDANJE PROSTORA V ARHITEKTURNI KRAJINI THE NOTION OF PLACE IN ARCHITECTURAL LANDSCAPES

Ključne besede

prostor; identiteta; navezanost;
arhitekturna krajina

Key words

place; identity; attachment; architectural
landscape

Izvleček

V prispevku obravnavamo definicije in koncepte prostora, ki omogoča vzpostavitev raziskovalnega okvira in razumevanje termina arhitekturne krajine v luči okoljske psihologije. Pristop – prostora, izpostavlja navezanost na lokacijo in sorodne odvode: sovisnost prostora, prostorska identiteta in ukoreninjenosti. Primerjava med prostorom – krajem in krajino – postavitvijo (udomačitev prostora) vodi k premisleku kaj je arhitekturna krajina in mar ni to prav kraj. Razprava o dejavnikih, ki določajo krajino, kraj in prostor, odpira mesto razmisleka o arhitekturni krajini in zaščiti le-te. Zaščito v tem primeru razumemo kot: zaščito njene psihološke dimenzije (kraj) dobrega počutja prebivalcev, ki so v to krajino vložili delo in bivajo z njo. Zaključki kratke razprave so strnjeni v premiso, da je psihološka dimenzija razumevanja krajine kot kraj nujna in ne le kot nefizični pojem krajine.

Abstract

This paper reviews the definitions and concepts of place to establish a conceptual framework for understanding architectural landscapes in light of environmental psychology. A place-based approach highlights the importance of place attachment and its implications: place dependence, place identity and rootedness. A comparison between space-place and landscape-setting proceeds, leading to a reflexion on how an architectural landscape is a place. A discussion on factors to take into account when assessing or preserving architectural landscapes is presented, in order to protect this psychological dimension of place for the well-being of inhabitants emotionally invested in them. As a conclusion, this paper advocates for the necessity of understanding the psychological dimension an architectural landscape as a place, and not only a physical tangible landscape.

UKD 71:303.094.4
COBISS 1.03
Prejeto 20.09.2016

Marta Bujanda Miguel

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo
Zoisova cesta 12, 1000 Ljubljana
martabujanda@gmail.com

1. Introduction

Places and settings hold a strong influence in our common mental imagery of spaces and landscapes. The importance of these psychological and affective bond goes beyond the physical form they present and activities held in or around them. They have a psychological impact in individuals and groups of a certain region or area which creates a psychological connection and an emotional attachment. Cultural, social and historical aspects unique to the area are reflected in them and as settings become architectural landscapes, it is vital to address the influence this psychological dimension has in their conservation.

By understanding how spaces transform into places and to what extend architectural landscapes constitute a place, it is possible to assess the level of dependence and attachment to it, as well as the identity reflected in it from individuals and groups and originated from it. Physical tangible aspects of architectural landscapes have been long analysed, however a discussion on which factors should be taken into account when assessing architectural landscapes from an intangible dimension is also needed.

2. Definition of place

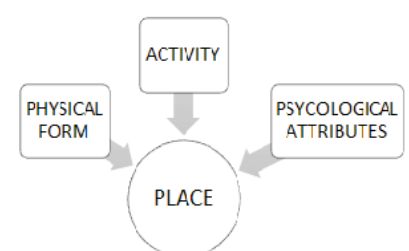
The terms 'space' and 'place' are often used as synonyms in the architectural discourse despite their own distinctive connotations, consequently bringing with it numerous interdisciplinary discussions. This has led to many researches to research and question their true nature as well as what implications derive from having either a space or a place in an urban or rural environment, not only from an architectural point of view but also from a sociological and psychological approach.

Space is an empirical physical entity that can be described objectively through abstract geometries such as distance, direction, size, or volume. It can be measured, weighed and assess. "It is detached from material form and cultural interpretation" [Gieryn, 2000; Hillier and Hanson, 1984]. Thus it can be objectively described always in an exact manner regardless of the observer, providing a constant perception of itself independent of cultural or social background. Applying Byrne [2001: 10] definition of a system, we can

also understand space a system from a mechanical perspective, and state that it can be reduced to the parts it is made of, and explain it in terms of the properties of the parts, tangible parts it contains.

However, individuals, groups or societies never remain impassive to their environment. From a sociological approach, humans have a strong tendency to turn spaces into places, impregnating the space with meaning and relevance, and getting invested in it. In the context of environmental psychology, 'place' is predominantly defined by a physical environment constructed based on its interrelationship with individual's internal psychological and social processes and attributes and activities done at the place [Smaldone, 2005]. Consequently a place presents a double nature, physical and psychological, intertwined with the activities developed in that space and making it impossible to separate from people invested emotionally in it. Places are not only described, but also felt, understood, remembered, interpreted, produced and passed on. A place may be understood also through its fabric. Fabric means all the physical material of a place [Burra Charter, 2013] and includes its components, contents, and objects, denoting a sense of interweaving elements. It provides a place with a unique depth of its physical form and, indirectly, a specific depth in meaning as places carry a psychological perception attached. It behaves like a thermo-dynamic system like Byrne [2001: 10] explains. It cannot be described by simple aggregation of properties of its discrete components. It has emergent properties not derived from components' properties.

Therefore, while a space is generic, objective and standard, a place is characterized by the uniqueness provided by its given meaning and interpretation derived from an emotional investment of the observer or inhabitant in it. A complex intertwining relation between tangible components of the space, and emergent characteristics from the interaction of elements in the space and the observer/inhabitant, is inherent to places. It can always be found, although it is fragile and not easy to assess or measure in many cases. The significance of individual's psychological connection with places must be addressed and safeguard if their qualitative value wants to be determined or assessed in an adequate way for further conservation.

Slika 1: Sestavine prostor kraj, povzeto po Smaldone, 2005. [Slika: Marta Bujanda].
Figure 1: Components of place according to Smaldone, 2005. [Drawing: Marta Bujanda].

3. Place attachment and its implications

Place attachment – a strong bond developed by individuals towards a place for its psychological meaning and/or socio-cultural imagery – is embedded in the feeling, emotion and behaviour of locals, reflecting on people responses towards the environment. Hidalgo and Hernández (2001) described the main characteristic of place attachment as “the desire to maintain closeness to the object of attachment which also describes the special feeling towards a particular place”. It is a psychological and affective factor that influences directly a place and its outcome in time, making it significant and well-identified to individuals. Besides, it provides with support for activities and behaviours specific to those individuals attached to that particular place, connecting and closing the circle of components comprising a place: physical form, activity and psychological attributes.

From a practical point of view, “the sense of belonging, degree of attraction, frequency of visits and level of familiarity are indicators of place attachment” [Ujang and Zakariya, 2015: 712], which makes this concept a relevant aspect in place making and preservation of place.

Linked to the attachment to a place is the concept of place dependence, which “indicates the importance of a place in providing features and conditions that support specific goals or desired activities” [Shumaker and Taylor, 1983; Ujang and Zakariya, 2015: 712]. Successfully achieving goals or developing activities in a place, will induce positive feelings in individuals, and will encourage maintaining a place attachment towards it. It is a two sided aspect that first creates excitement for reaching a goal or completing in a satisfactory manner a specific activity, and leads to an induced desire of continuing using that place for the same purpose. In time, the activity is specialized for that place and a psychological and physical dependence is created from the individual towards the physical form and psychological attributes offered by that place.

“Place dependence comes from a person’s consideration of two things:

(a) quality of the current place and (b) the quality of other substitute places that are comparable to the current place” [Smaldone, 2005; Ujang and Zakariya, 2015]. This aspect comprises utilitarian and functional aspects, connecting the quality of a physical space, with the activities developed under an affective and psychological link. On the other hand, a place is to be experimented and through this experimental process a sense of identity is formed. “Places play a vital role in developing and maintaining self-identity and group identity of people” [Davenport and Anderson, 20005; Ujang and Zakariya, 2015]. It can be understood as a collective identity held by individuals that share specific characteristics such as language, a common history or a particular culture, bounding them together around this components in a specific setting, in a place. “Identity can be defined as the sense that people make of themselves through their subjective feelings based on their everyday experiences and wider social relations” [Knox, 2004: 508]. Moreover, identity can also be seen as an individual phenomenon: a mechanism of social classification providing a person a sense of belonging to something bigger than him, a community to relate to, a place to relate to.

In both cases, four key aspects are identified when talking about identity: psychological, cultural, territorial and historical aspects. It is obvious the correlation between the sense of identity and place identity. Taking the territorial aspect as the physical form of a place, the psychological characteristics correspond to the attributes given to a place and place attachment. Thus, it is clear the activities held in a space conforming it as a place directly correspond to the cultural aspects as activities held today and historical aspects as activities and events held in the past.

In other words, place identity reflects the importance of a place as an archive of emotions and experiences lived in that space, which reminds the collective or individual mind its past and its need for a sense of belonging. Humans are, after all, social beings and crave for rootedness. Places naturally offer a sense of identity and belonging.

4. Architectural landscape as place

4.1 The notion of cultural landscape

Defined as “all the visible features of an area of land, often considered in terms of their aesthetic appeal” [Oxford Dictionary, 2014], the term landscape comprises a more complex meaning which includes scientific, anthropologic and historical references. Pitte states that “the landscape is the expression observable through the senses, of the earth’s surface, resulting from the combination between nature, technology and human culture. It is continuously changing, and it cannot be perceived otherwise but in its dynamics, the history being the fourth dimension” [Pitte, 1992]. Therefore the landscape is composed of a physical part – tangible, visible volumes and shapes with morphology and spatial structure – and also an invisible active part composed by the processes carried out in that space that alter it by usage or consumption.

In the same way space and place refer to different things, landscape and setting convey a different understanding of the environment. ‘Landscape’ presents a generic nature and does not need a specific element to exist, it simply is regardless of the typology, number, nature or quality of elements it contains. On the other hand, ‘setting’ is the immediate and extended environment of a place that is part of, or contributes to its cultural significance and distinctive character [ICOMOS, 2013: art. 1.12]. It includes interaction with the natural environment – land, water, sky, views – sensory aspects – smells, sounds – and historical and/or social relationships. In other words, a setting goes beyond the physical and visual aspects of a landscape, and contains an intangible value.

Places and settings may present themselves as unique to certain groups or societies and location due its direct relation with cultural and environmental factors. This creates cultural landscapes which reflect specific techniques of sustainable land-use, considering the characteristics and limits of the natural environment they are established in, and a specific emotional relation to nature” [UNESCO, 1996: paragraph 38].

The Coffee Cultural Landscape of Colombia, with a sustainable use of the land involving several generations exemplifies this concept. Coffee is a worldwide recognized symbol of the country and it has tangible and intangible manifestations in the territory, influencing not only the production process, but also the natural resources management, urban settlements, cultural patterns and economy. The landscape provides resources to develop a specific culture around it, and this cultural practices support the landscape, creating an identity and reciprocity that binds them together in a recognizable cultural landscape.

4.2 Architectural landscape and place

Specific structures or extraordinary constructions provide a special quality value to the landscape where they are set, becoming a dominant recognizable feature. These objects gather outstanding universal values and recognizable significance which make them crucial in providing key characteristics in the identity of a landscape or a setting.

These focal points can be from renowned authors as it happens in urban environments in the late 20th century. Sydney stepped into the international architectural scene in 1973 when Jorn Utzon's Opera House was inaugurated not only with economic consequences, but also socio-cultural. Also Bilbao was internationally recognized in 1997 thanks to Frank O. Gehry and his Guggenheim museum.

However these focal points can be instead anonymous – vernacular – architecture with distinctive characteristics in a whole region. While the previous ones remain in a strongly delimited area – often a metropolitan area or neighbourhood – these spread throughout a territory creating a general and harmonious landscape that share common features, are recognizable by individuals, and have a place attachment despite the particular differences each structure presents. As described by Fister, this phenomenon turns a specific architecture into general criteria and defines "an environmental identity and typological features

of all constructions in individual architectural landscapes" [Fister, P., 1993: 229].

Thus, while a cultural landscape embodies the evolution of a society and a settlement over time and under the influence of the physical constrains and opportunities its environment provides, an architectural landscape revolves around a common architectural criteria for all types of construction present in a landscape creating a common identity and sense of belonging.

An architectural landscape extends its effect to any object built in that territory due to specific geographical, socio-cultural, historical and economic factors. It constitutes an environment unit on its own unlike cultural landscapes, and can be linked into larger recognisable units as they share general particularities. Without this common architectural denominator, a setting would be dramatically different as it loses its imagery and emotional and social attachment.

For instance, kozolec – Slovene vernacular drying sheds – create an architectural landscape where cultural and historic aspects are recognisable by individuals.

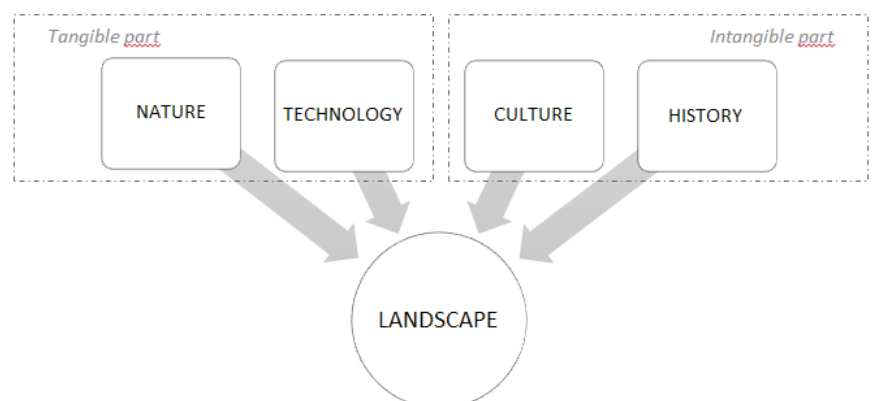
They present similar physical characteristics that make them recognisable despite their local differences. These constructions present pierced pillars where horizontal battens rest to dry fodder and a roof.

Larger typologies include a second level with wooden grids to filter ventilation and control sunlight. These common characteristics make them recognisable despite local differences, creating a single recognizable architectural landscape with inner particular smaller units, answering to each individual architectural structure feature. However, it is not only about the structure aspects but also about the relation with surrounding buildings and natural elements regarding size, position and stylistic adherence. Position and location with regard to physical environment and communications influences the perception of the architectural landscape created by residents and outsiders. Their arrangement, number, and size determine the level of importance transmitted. Coherence among the individual structures and in reference to architectural complexes they belong to is also crucial.

Slika 2: Sestavine krajine, povzeto po Pitte, 1992.

[Source: Marta Bujanda]

Figure 2: Components of the landscape according to Pitte, 1992 [Source: Marta Bujanda]

5. Preserving architectural landscape as a place

As exposed, the concepts of place, setting and identity are tightly interconnected among each other and constitute crucial aspects of architectural landscapes. These are places with a physical form where social events are held and socio-cultural aspects presented. Their meaning and psychological attributes provide them with individuals' emotional attachment. Place dependence exists among a group or society where they develop from a social, historical, cultural, and sentimental approach.

Architectural landscapes contain not only the history of a place, but also information which has determined the appearance of surrounding settlements and has been expressed through local specificity. A 'cultural brand' lies underneath it, making it possible to promote this architectural landscape and introduce such recognizable unique setting in a global scale. In the same way Dutch windmills and tulip fields are presented as a specific landscape with its own identity, other traditional constructions may be a tool to brand a territory without losing its uniqueness in a global society but reinforcing its identity.

An architectural landscape can lose its quality of place by loss, decay, or damage of one of these three aspects: physical form, activities originally developed in/around it and socio-cultural meaning given to the object. Neglecting one of these aspects may also irreversibly diminish the attachment of locals towards the place they embody.

Preservation of architectural landscapes often involves the process of remaking places in order to improve physical conditions, to increase sustainability in time and often to bring back an activity attached to or around the space. Steadman (2003) advocates the importance of the physical features and conditions in the construction of a place and place meanings based on its environmental attributes. Physical features influence the symbolic meanings of the landscape. Therefore, when preserving architectural landscapes, researching,

analysing and respecting their physical features is important not to break apart from the connection established with the setting and jeopardise the individual's or group's attachment to that place and its authenticity. The sense of belonging and rootedness must be taken into account not to alter the place identity and emotional investment of individuals.

Nowadays the process of urbanization has gone beyond the city, generating impersonality and lack of identity in many areas. Architectural landscapes are a source of identity for society and should be used to develop and protect the rootedness to that place from individuals and groups. They are a key element as they combine natural and anthropogenic aspects in balance with cultural and historic features, investing the territory with a unique identity.

6. Conclusion

Man does not adapt to his environment, but he adapts the environment to his needs leaving a visible trace of his path by changing the landscape he is surrounded by. Consequently, there is a link between evolution of human society and settlements over time that brings a specific recognizable character to it. The influence of the physical conditions and opportunities presented by the surrounding environment irreversibly affects the successive economic and cultural forces that shape a particular society. In the same way, a society modifies the landscape with its activities as it exploits the available local resources closing the circle of continuous feedback between human settlement and setting. Thus, landscape becomes something more than what we see as a result of these combined works of man and environment: a setting.

When a setting revolves around a common architectural criteria for all types of construction present in it, an architectural landscape is created, comprising a common sense of identity and sense of belonging. Individuals are invested emotionally in it, providing this type of landscape with psychological attributes that differentiate it from others and makes it unique. Place identity is present in architectural landscapes, as well as place dependence.

Architectural landscapes comprise historical, economic, social and cultural characteristics, apart from physical volumes and spatial structures. But they are also a complex systems that cannot be described by simple aggregation of properties of its components as it always has emergent properties. As a result, when preserving architectural landscapes it is vital to assess, comprehend and address properties derived from the interaction of all their elements, especially the place attachment and its implications.

The loss of physical character and meaning of a place affects people's perception and attachment to places. Emphasizing local character and using its identity and specific architectural elements to brand a territory is a way of protecting heritage without compromising the uniqueness of a place. It promotes its history and culture while developing strategies for spatial continuity of these architectural landscapes.

Bibliography

- Byrne, D. (2001): *Understanding the urban*. Palgrave, Hampshire.
- Enache, C., Craciun, C. (2013): *The Role of the Landscape in the Identity Generation Process*. Lumen International Conference Logos Universality Mentality Education Novelty. Elsevier. www.sciencedirect.com
- Fister, P. (1993): *Arhitekturne Krajine in Regije Slovenije*. TDS, Ljubljana.
- Gieryn, T. F. (2000): A space for place in sociology. *Annu. Rev. Sociol.* 26, 463-496.
- Guštin, M., Nypan, T., et al. (2010): *Cultural heritage and legal aspects in Europe*. Institute for Mediterranean Heritage, Institute for Corporations and Public Law, Science and Research Centre, University of Primorska. Zalozba Annales, Koper.
- ICOMOS (2005): *Xi'an declaration on the conservation of the setting of heritage structures, sites and areas*. <http://www.icomos.org/charters/xian-declaration.pdf>
- Knox, P., Marston S. (2004): *Human Geograph*. Pearson Education, Inc., Upper Saddle River NJ.
- Mitchel, N. et al. (2009): *World Heritage Cultural Landscapes. A Handbook for conservation and management*. UNESCO, Fontenoy.
- Oliver, P. (2006): *Built to meet needs. Cultural issues in vernacular architecture*. Architectural Press, Burlington.
- Oxford Dictionary (2014): *Advanced learner's dictionary*. Oxford University Press. Oxford.
- Pitte, J. R. (1992): *Histoire du paysage francais*, ed. Taillandier
- Smaldone, D., Harris, C., Sanyal, N. (2005): *An exploration of place as a process: The case of Jackson Hole, WY*. *Journal of Environmental psychology*, 25, 397-414.
- Stedman, C. R. (2003): *Is it reality just a social construction? The contribution of the physical environment to sense of place*. *Society of Natural Resources*, 16, 671-685.
- Ujang, N., Zakariya, K. (2015): *The notion of place, place meaning and identity in urban regeneration*. *Procedia, social behavioural sciences*, 170, 709-717.
- UNESCO: *Defintions*. <http://whc.unesco.org/en/culturallandscape/#1>. Accessed on 09.12.2014.
- UNESCO World Heritage List: *Sydney Opera House*. <http://whc.unesco.org/en/list/166>. Accessed on 31.03.2016
- Schultz, A.C. (2000): *Carlo Scarpa, built memories*, pp. 47-62. "Landscapes of memory and experience", ed. Jan Birksted. Spon Press, London.
- Walker, P. (2000): *A new monument in a new land*, pp. 31-46. "Landscapes of memory and experience", ed. Jan Birksted. Spon Press, London.

POMOČ Z LIKOVNO UMETNOSTJO KOT OPORA PRI VSTOPU V TRETJE ŽIVLJENSKO OBDOBJE

ART THERAPY AS A SUPPORT WHEN ENTERING THE THIRD AGE PERIOD

Ključne besede

starostnik; pomoč z umetnostjo; osebni razvoj; tretje življenjsko obdobje

Key words

elderly; art therapy; personal development; third age period

Izveček

Število starostnikov predstavlja eno petino prebivalstva in odstotek se bo v naslednjih desetletjih hitro večal. Z odnosom, ki ga imamo do starejših ljudi danes, je informacija zastrašujoča. Kot breme družbi, za kar lahko trdim, da večini predstavljajo, bodo težko živeli. A prepričana sem, da nas bodo, če jih bomo začeli obravnavati drugače kot do sedaj, in jim pomagali razviti kvalitete, ki jih s seboj prinese starost, presenetili z modrostjo, ki je od njih že dolgo ne pričakujemo več.

Zadnje tri leta intenzivno delam s starostniki in v klasične slikarske tečaje vpeljujem elemente pomoči z umetnostjo. Ves ta čas opazujem kako se starejši, ki si prednostno želijo od ure oditi z ličnim izdelkom, odzivajo na igranje z barvo, nenavadne vaje ter poglobljanje v proces in svoje doživljanje ob njem, na koncu pa zadovoljni odhajajo brez estetsko vrednega izdelka. Z vpeljavo intuitivnega načina dela pomoči z umetnostjo, so se skupine povezale in sprostile. Več je smeha in zamisli, s katerimi presenetijo celo same sebe. Zato sem začela temo raziskovati in preverjati, ali bi samostojna srečanja na način pomoči z umetnostjo lahko doprinesla k osebnostnem razvoju starejšega človeka in s tem k razvoju prvih, ki starostnika delajo modrega.

Abstract

The number of elderly people represents one fifth of the population and the percentage will grow rapidly the next few decades. With the attitude to them that we have today, the information is frightening. As the burden for society, what I am sure they represent to most of the people, it will be hard to live for them. But I am sure that we will, if we begin to treat them differently than today and help them develop the qualities that come with age, be surprised by the wisdom that we no longer expect from them for a long time now.

The last three years I am intensively working with the elderly, adding the elements of art therapy in classical painting courses. All this time I am observing how the elderly, who preferably want to leave the class with nice looking craft, respond to playing with color, unusual exercises and deepening to the process and their experience with it and at the end they leave satisfied without having produced a masterpiece. With the introduction of the intuitive way of working in art therapy, the group members connected and relaxed. There is more laughter and ideas that surprise even themselves. Therefore, I started researching the topic and to verify whether a separate sessions of art therapy may contribute to the personal development of elderly and thus to the development of elements that makes elderly people wise.

UKD 73:612.66
COBISS 1.03
Prejeto 15.01.2016

Tanja Rudolf

Ul. Pedagoška fakulteta
Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana
tanja.rudolf.si@gmail.com

1. Uvod

Ta prispevek je napisan na podlagi začetkov raziskave, ki bo opisana v magistrski nalogi, pod naslovom »Pomoč z umetnostjo pri delu s starostniki« in podnaslovom "Podporni del osebnostnega razvoja ob vstopu v tretje življenjsko obdobje", na študijskem programu Pomoč z umetnostjo (Pedagoška fakulteta v Ljubljani), predvidoma v drugi polovici leta 2016. Zanimalo me bo, ali in v kolikšni meri lahko pomoč z umetnostjo pripomore k lažjemu prehodu iz odrasle dobe v zgodnjo starost in koliko lahko vpliva na osebnostno rast zdravega in aktivnega posameznika, starejšega od 65 let. Delavnice, ki bodo podlaga za raziskavo, izvajam v Dnevnom centru aktivnosti Šiška. V spodnjem besedilu opisujem svojo izkušnjo pri delu s starostniki in vzgibe za raziskavo, priprave na delavnico in pričakovanja o rezultatih, ki sledijo. Je zapis praktične izkušnje študentke, ki skušam svoje področje umestiti v okolje dela s starejšimi in ga v slovenskem prostoru uveljaviti kot podporo za osebnostni razvoj.

2. Delo s starostniki

Ko sem pričela delati s starejšimi, sem presenečeno ugotovila, koliko življenjske energije se skriva v osebah, ki so po izgledu velikokrat nemočne in naveličane življenja. V teh nekaj letih sem поблиže spoznala delo z njimi, predvsem raznolikost pristopov, koristi svojega dela in razsežnosti, ki jih le-to nudi. Poleg energije, ki jo premorejo, je tu njihova motiviranost za delo. Notranja motivacija, ki jo je sicer po mojih izkušnjah lažje vzpostaviti pri mlajših osebah, a je močnejša in trajnejša pri starejših.

Že po prvem srečanju mi je bilo jasno, da je to področje, kjer moram imeti kot mentor dovolj strokovnega znanja iz svojega področja, da jim lahko nudim kaj novega. Starejši imajo namreč ogromno življenjskih izkušenj in znanja, zato je priprava na delavnice zahtevnejša. Glede samega poteka morda ne, vsebinsko pa vsekakor. Poleg let in izkušenj, ki jih imajo, je vsak udeleženec tudi značajsno drugačen. Sama sem se zalotila, da me to preseneča in šele po prvem srečanju začela o skupini razmišljati kot o posameznikih in ne zgolj o skupini starostnikov.

Vsebinsko sem skozi prva srečanja prilagajala, jo včasih poenostavila ali večkrat ponovila, glede na želje in predznanje spremenila, za nekatere pa sem se v posamezno področje poglobila in raziskala teorijo, da sem jim nudila tisto, kar so želeli. In po nekaj srečanjih, ko so ugotovili, da jih lahko naučim novih stvari, so ure postale zares prijetna druženja. Zame, ker sem se počutila koristno in za njih, ker so postajali vse boljši slikarji. Motivacija za delo je bila iz ure v uro višja in čudila sem se izdelkom, ki so jih tedensko nosili na vpogled. Niso bili aktivni zgolj skupne tri ure v centru, ampak so vedno več delali tudi doma.

In ravno motiviranost je tisto, kar naredi delo s starostniki izjemno. K stvari morda pristopijo previdneje kot mlajši in tudi povežejo se med seboj veliko kasneje. A ko posameznik najde prostor zase, postane del skupine in se odloči, da mu mentor ugaja, se sprosti in začne z dejavnostjo, ki si jo je izbral in morda o njej sanjal že nekaj let. Takrat se zdi, da ga res nič več ne more ustaviti. In motivirani starostniki niso prav nič drugačni od motiviranih mladih, motiviranih otrok ali motiviranih odraslih. Njihova radovednost je enaka radovednosti vsakega posameznika, njihovi odzivi na uspeha in neuspela dela pa prav tako močni, kot pri mlajših osebah. Na to velikokrat pozabimo in zanemarjamo razvoj starejših oseb, z idejo, da so že davno dosegli tisto, kar so v življenju zmogli doseči. A tudi oni neprestano iščejo potrditev, se primerjajo, vztrajajo, preizkušajo ter na koncu iskreno veselijo ob uspehu. Vsakdo potrebuje drugačen pristop in drugačne izzive, a vsi se učijo. In ni zanemarljivo, da se z njimi uči tudi mentor.

Na delavnice so udeleženci prihajali z različnim predznanjem; med njimi so bili takšni, ki jim je težave delalo že risanje preproste škatle in tisti, ki že leta slikajo v zahtevni oljni tehniki. Kot vsaka naključna skupina, so tudi te imele člane, ki so sliko podpisali in uokvirili takoj, ko so po uri dela odložili čopič in na drugi strani tiste, ki s sliko nikakor niso bili zadovoljni. Tudi po letih in spolu so si bili različni. Zato smo se vedno že prvo uro domenili, da sicer podam vsem enake naloge, pred vsemi pregledam in komentiram domača dela, v nadaljevanju pa se posvetim posamezniku in njegovemu individualnemu napredku.

Ob tem sem imela možnost opazovati vsakega zase in preko risbe spoznavati njegov način razmišljanja, odnos do samega sebe, odnos do drugih, poslušati o željah in dogodkih tistega dne ter opazovati odzive ob kritiki in pohvali. Skozi srečanja so se spreminjali, se zraven jezili in veselili, proučevali likovne rešitve drugih slikarjev in se učili ob svojih napakah. Postalo mi je jasno, da se kljub letom še vedno razvijajo.

3. Sprostitveni, uvodni del ure slikanja

Minilo je že skoraj leto odkar sem začela s študijem pomoči z umetnostjo. Vedno več sem brala o temi, se o njej pogovarjala z drugimi, jo preizkušala na vajah in si zamišljala, kako bi naloge prenesla v prakso in jih dodala tečajem risanja in slikanja s skupinami, s katerimi sem ravno v tem času pričenojala. Kombinacija se mi je zdela dobra ideja, saj sem kot slikarka pri učenju slikanja vedno pogrešala sprostitveni del, kjer rezultat ne bi bil pomemben. Po letih slikanja sem, hotela ali ne, dober končni rezultat zahtevala že sama od sebe. In ko smo pričeli z vajami likovne terapije na fakulteti, sem potrebovala kar nekaj časa, da sem prenehala s sprotnim opazovanjem svojega dela in popravljanja likovnih napak. In kot pri meni, se je tudi pri starostnikih vpeljevanje elementov pomoči z umetnostjo v tečaj risanja in slikanja, kot uvodni in sprostitveni del srečanja, izkazalo za dobrodošel, če ne celo nepogrešljiv del.

Prvo uro, ko smo pričeli z uvodnimi vajami čečkanja in sproščanja roke ter vajami za povezovanje skupine, so udeleženci sicer sodelovali, a čutiti je bilo nelagodje. Oni niso bili prepričani da so prišli na dovolj resen in profesionalen tečaj, mene pa je skrbelo, da bodo odšli že v začetku ure. In ravno to nelagodje, ki smo ga skupaj presegli, je bilo po mojem mnenju tisto, ki je naredilo skupino prijetno. Po prvi nalogi, ki ni bila sprejeta ravno z navdušenjem, sem vztrajala in podala drugo in naprej. Tu mi je bila v pomoč lastna izkušnja vaj na fakulteti. Velikokrat, predvsem prve ure, sem se spraševala kakšen smisel ima neka naloga. A vsakokrat je na koncu nekam vodila, predvsem pa je nas, udeležence sprostila, nam dopustila možnost, da spoznamo sebe in druge ter omogočala, da se izrazimo in s skupino delimo svoje občutke. In zato sem vztrajala, ko sem naloge

podajala, pa čeprav s strahom, da izgubim vse udeležence.

Glede na to, da so prišli na tečaj slikanja, bi morda res odšli oziroma bi tisto uro ostali zgolj iz vljudnosti, kasneje pa se ne bi več pojavili, če se ura ne bi nadaljevala kot so pričakovali sprva. Pripravila sem se, se oborožila z materiali za prikaz in teorijo kot podlago. Z zavedanjem, da je prva ura odločilna. A vesela sem bila, da sem že na predstavitveni uri vključila tudi vaje pomoči z umetnostjo. Zaradi nje so vsa kasnejša srečanja potekala drugače kot navadno potekajo te vrste tečajji, sama pa sem dobila priložnost opazovati razlike med klasično in kombinirano delavnico, kar me je spodbudilo, da sem se odločila za samostojno delavnico pomoči z umetnostjo.

4. Pomoč z umetnostjo kot samostojna delavnica

V letošnjem letu sem se odločila za nadgradnjo in razpisala samostojno delavnico tistega dela, ki je do sedaj predstavljal le sprostitveni del ure. Čaka nas popolnoma drugačno sodelovanje in drugačen način dela, z drugimi udeleženci in z drugačnimi vzgibi za udeležbo kot pri risanju. Tudi moja vloga v skupini bo drugačna. Pripravila bom vaje in jih prilagajala posameznikom, a sčasoma bom postala enakovredni član skupine in ne mentor, ki podaja svoje znanje in popravlja napake. Pričakujem več izzivov, tako zame, kot za udeležence. Vsekakor pa neprecenljivo izkušnjo za vse nas.

Vse več je populacije starejše od 65 let, po zadnjih podatkih Statističnega urada Republike Slovenije jih je bilo v letu 2012 v Sloveniji kar 17,5%, do leta 2060 naj bi se delež povzpел na dobro tretjino prebivalstva.

[Razpotnik, online] Nekatere institucije so se zadnja leta izredno zavzele za to področje, a v večini primerov so njihova finančna sredstva omejena, izvajalci aktivnosti pa zgolj prostovoljci in ne poglobljen strokovni kader. Če je verjeti novejši literaturi o gerontologiji [Pečjak 2007, Ramovš 2003, Pörtner 2008], vsi, ki delujejo za starejše, stremijo k preventivi in promociji starostnikovega zdravja, prav tako pa spodbujajo rast osebnosti tudi v starosti.

Kljub temu večinoma zasledimo zgolj ponudbo programov za pridobivanje novih znanj in ohranjanja fizične, psihične in socialne mladosti. Splošno mnenje družbe starostnikom tu ni v pomoč, saj ceni le mladostno energijo in mladosten izgled, kar lahko vsepovsod in vsakodnevno zasledimo na plakatih, v revijah in časopisih, v televizijskih oddajah in ostalih medijih, ki nas obkrožajo. In "infantilizem, ki ceni le mladost, starost nujno razume kot odpadek" [Grünn, 2010: 17].

Aktivnosti centrov za starejše so usmerjene na nova znanja, kot so jeziki, računalništvo in zgodovina; v zadnjih letih so izredno obiskane tudi različne oblike telovadbe. Starostnik si lahko izbere dejavnosti za celo dopoldne, pridobi znanja, za katera prej ni imel časa ali priložnosti in z redno vadbo ohranja mladostni videz in vitalnost. A le sprostivne tehnike in pogovorne skupine, ki jih sicer redkeje zasledimo v programih institucij, se direktno dotaknejo njegovega psihičnega zdravja in razvoja osebnosti.

Delavnice pomoči z umetnostjo spodbujajo ravno zadnje, saj so usmerjene na posameznika. Ponujajo priložnost za osebni razvoj, nudijo čas in možnost za razmislek o sebi in o preteklih dogodkih, izmenjavo izkušenj, spoznavanje tujih zgodb, sprejemanje drugačnosti in poglobljanje v svoje želje in potrebe. Starostniki sicer, zaradi vrste let izkušenj, spremembe vse težje sprejemajo, a izguba službene dnevne rutine, pešanje zdravja, morebitna odvisnost od mlajših, smrt najbližjih, pogosta osamljenost in ostalo, kar zaznamuje njihovo prelomno obdobje prehoda v tretje življenjsko obdobje, od njih spremembo vsekakor terjajo. Na tej točki vidim koristi srečanj pomoči z umetnostjo, saj posamezna ura, zaradi načina dela, vsakomur pusti ravno toliko informacij o sebi, kot jih le-ta zmore sprejeti. Nihče nikogar v nič ne sili. Udeleženec za pristop k skupini ne potrebuje nikakršnega predznanja, prav tako se ne bo naučil ničesar novega, v smislu teorije. Vpeljevanje takšnega načina dela se zdi velik izziv in hkrati izredno dobrodošla ideja. Spodbuja razvoj posameznikovih kvalitete, kar pri starostniku ne pomeni nujno enako kot pri mlajših osebah ali celo kot pri njih samih ko so bili mlajši. Namen delavnic je posameznikovo boljše razumevanje lastnih odzivov

na okolico, izboljšana spretnost sporazumevanja in v splošnem, osebna rast. Dolgoročne učinke zagotavlja predvsem način, kako s pomočjo likovne umetnosti pride do spreminjanja ustaljenih vzorcev.

Posameznik potrebo po spremembi prepozna sam in z "diagnozo", ki si jo postavi, prav tako razpolaga sam, mentor in skupina pa sta mu v pomoč in podporo. Za aktivno spremembo se odloči, ko je nanjo pripravljen in ne zato, ker družba, skupina za samopomoč ali terapevt to od njega pričakuje. Napredek je morda počasnejši, a zagotavlja trajnost.

5. Začetki raziskave o vplivu pomoči z umetnostjo na starostnike

S starostniki delam že tretje leto. Začela sem kot mentorica tečajev risanja in slikanja, v katere sem postopoma uvajala elemente pomoči z umetnostjo, v letošnjem letu pa pričujem s samostojnimi delavnicami pomoči z likovno umetnostjo, ki sem jih naslovlila "Joga z barvo". Ta naslov sem izbrala predvsem zaradi besede joga, ki nakazuje delo na sebi, pojem pa se je uveljavil tudi že pri starejših, zato jih ne odvrča od prijave na delavnico. Izrazu pomoč ali likovna terapija, v angleškem jeziku art therapy, sem se namenoma izognila, saj bi s tem obljubljala razrešitev njihovih osebnostnih težav, kar pa ni v mojem interesu. Želim, da do tega pridejo sami. Delo, ki ga opravljam je prostovoljno in mi zato omogoča več svobode. Lahko si privoščim eksperimentiranje, uvajanje novosti in beleženje odzivov. Tu mi je v podporo tudi dobro poznavanje slikarskega področja, materialov in tehnik, saj je pri starejših, ki si vse težje privoščijo improvizacijo, nekaj tehničnega znanja vsekakor v pomoč. Razpisana aktivnost bo trajala deset srečanj, dolgih uro in pol. Sestavljala jo bo zaprta skupina, brez predhodne izkušnje s področja pomoči z umetnostjo ali zgolj s poznavanjem nekaterih od možnih vaj. Od vseh udeleženih sem pridobila soglasje o zbiranju in uporabi podatkov za namen te raziskave in jim zagotovila anonimnost. Z vsakim sem opravila kratek intervju, ki ga bom v podobni obliki ponovila na zadnjem srečanju, primerjavo podatkov med njima pa uporabila kot glavno informacijo v raziskavi.

Zanimalo me bo koliko in na kakšen način sprejemajo svoje novo življenjsko obdobje pred in po delavnicah. Raziskava bo govorila o razlikah med prvim in zadnjim srečanjem. Spremljajoči metodi bosta opazovanje, preko enotnega formularja za vse sodelujoče ter analiza dokumentov, osebnih dnevnikov v risbi, ki bodo nastajali doma. Z njima bom preverjala rezultate obeh intervjujev. Beležila bom informacije, ki se bodo nanašale na področje splošnega zadovoljstva, želja in pričakovanj, ovir, aktivnosti, osebnostnih značilnosti, dojemanja sprememb in socialnih navad posameznika. Sprva bom združila informacije, ki jih bom pridobila o posamezniku, na koncu pa iz podatkov celotne skupine izluščila odgovore, za katere predvidevam, da bodo dali prvo informacijo za lažji nadaljnji razvoj delavnic te vrste.

V vsakem primeru verjamem, da, meni najljubša, likovna terapija, zmore ponuditi varno okolje, stalnost, osebnostni napredek, pregled nad razvojem in ne nazadnje dinamičen del, ki sprošča, krepi duha in vrača nasmeh na obraz. Nudi lahko vse tisto, kar marsikateri starostnik potrebuje, saj je med njimi ogromno takšnih, ki so osamljeni, otožni, ki ne vidijo smisla v življenju, njihov osebni razvoj pa ne napreduje, čeprav je pred večino še vsaj četrtnina življenja. S pomočjo metod pomoči z umetnostjo bo, če nič drugega, dan veliko bolj zabaven in sproščen kot običajno. Prepričana sem, da se bo dolgotrajnejše udejstvovanje na delavnicah začelo odražati na kakovosti življenja starostnikov. Deset intenzivnih srečanj bo morda premalo za posploševanje, a dovolj za grobi vpogled v spremembe, ki jih lahko takšna delavnica sproži. Poglobljene raziskave avtorice Perry [2004] kažejo, da starostnikom vključitev v skupino umetnostne terapije pomaga pri izboljšanju njihove samopodobe, samovrednotenja in odnosa do sebe.

Pričakujem različne osebnostne profile, z različnimi motivi za udeležbo. Nekatere si bodo želeli zgolj druženja, spet drugi bodo pričakovali hitre rešitve njihovih vsakodnevnih težav. A na koncu vsi nekako z enako zgodbo, z željo po aktivnosti in spremembi. Spodbuditi

želim radovednost, radoživost, izražanje čustev in ostale potencialne lastnosti, ki jih ima, poleg fizičnega zdravlja, zdrav človek in katerih manko pogosto zasledimo prav pri starejših osebah. Nekateri se bodo verjetno bojevali s svojimi ustaljenimi vzorci in prepričanji, spet drugi bodo srečanja doživljali kot zanimiva, nenavadna ali drugačna. Vsak bo v skupino prispeval toliko, kot bo želel. Vsekakor pa je cilj njihov osebni napredek in rast na področjih, ki jih ovirajo pri sprejemanju novega življenjskega obdobja. Na podlagi trditev avtorja Grūna (2010), ki po področjih opiše skupne značilnosti starostnikov, pasti in potencialne staranja, se je v tretjem življenjskem obdobju nujno odpovedati stvarim, kot so: imetje, zdravje, odnosi, spolnost, moč in ego ter sprejeti nove vrline, ki so: mirnost, potrpljenje, svoboda, hvaležnost in ljubezni. A veliko jih še v poznih letih tekmuje z mladimi, jih skuša dohajati in se krčevito oklepa področij, kjer ni več uspešna kot včasih. In vsak neuspeli poskus še dodatno zavira razvoj k kvaliteta, ki bi jih starejši človek lahko imel.

V slovenskem prostoru lahko najdemo vrsto literature s področja gerontologije, ki mi bo v pomoč [Ramovš, 2003; Trstenjak, 2010; Pečjak, 2007; Kogoj, 2004 in ostali]. Na voljo je tudi nekaj prispevkov s področja pomoči z umetnostjo ali podobnimi pristopi do likovnosti [Kariž, 2010; Tancig, 2003]. A področji najdemo zgolj ločeno in ne v povezavi. In enako v praksi. Del umetnostne terapije s starostniki lahko zasledimo v oddelkih geriatrične psihiatrije, a tudi ta ni dovolj podprta s teorijo. Še največ je zapisanega v prispevkih o delovni terapiji, kjer se področje tretira zgolj kot priložna zaposlitvena dejavnost.

V svoji raziskavi se bom tako morala opreti predvsem na tujo literaturo, v večini angleško, nizozemsko in literaturo Združenih držav Amerike [Perry, 2004; Spaniol, 1997; Buchalter, 2011; Harlan, 2006 in drugi] kjer je zaslediti več raziskav o likovni terapiji pri delu s starostniki. Vsi avtorji, brez izjeme, ugotavljajo, da je likovna terapija nepogrešljiv del organiziranih aktivnosti za starejše. Res pa je, da večina njih govori o delu s starejšimi osebami z

bolezenskimi stanji, psihično motnjo ali drugačno oviro, predvsem s področja demence, Alzheimerjeve bolezni, depresije in podobno. Nikjer nisem zasledila te vrste dejavnosti za starejše, ki bi bila namenjena zgolj opolnomočenju in izboljšanju kvalitete njihovega, sicer zdravega življenja in ne s ciljem odpraviti ali izboljšati njihovo bolezensko stanje. Torej pomoči z umetnostjo zgolj kot spodbujevalca za razvoj osebnosti, kar bom raziskovala v nalogi. Poleg tega je največkrat raziskovano področje srednje in pozne starosti (kot obdobja v svoji knjigi deli Pečjak [2007, str.14]), ko se možne težave že nakopičijo in ne o zgodnji starosti, ko se zgodi pomemben prehod, iz obdobja srednjih let v starost. Sama na delavnicah pričakujem aktivne starostnike, ki se udeležujejo dejavnosti centra, torej starostnike zgodnjega obdobja, stare med 65. in 75. letom.

6. Primer delavnice

Za menoj je prvo srečanje od desetih. Prijavilo se jih je trinajst in po prvih odzivih, pridejo v enakem številu tudi naslednjič. Med udeleženci je, kot sem pričakovala, izključno ženska populacija, stara med 65 in 75 let, saj so prav one najpogostejši obiskovalci Dnevnih centrov aktivnosti. Center je namenjen vsem starostnikom, ki so lahko in želijo biti aktivni. Deluje v vsaki od Ljubljanskih regij, z namenom, da se aktivnosti izvajajo lokalno, da so članom blizu ter da ljudi združujejo. Izvajalci aktivnosti smo prostovoljci.

Prvo srečanje podajam kot reprezentativni primer, saj je to ura, ki je navadno najpomembnejša in odločilna za nadaljnji razvoj skupine. Vsebuje velik del sproščanja, spoznavanja skupine, umeščanja posameznika v skupino ter ustvarjanja varnega okolja. Udeleženci spoznajo mentorja in njegov način dela, njegova pričakovanja in sam odnos do sodelujočih. Včasih se kdo od udeležencev priključi skupini v naslednjih srečanjih, redko pa se zgodi, da bi kdo prenehal z dejavnostjo kasneje kot po prvi uri. Vsaj ne iz razloga, ki bi se nanašal na vsebino ure ali mentorja samega. Srečanje bom opisala zgolj vsebinsko, za lažje razumevanje načina dela, a ga ne bom podrobneje analizirala.

Navedla bom nekaj dejstev, ne morem pa podajati zaključkov, saj udeleženk še ne poznam in imam o njih premalo informacij.

Opisala bom potek nalog in njihov osnovni namen. Pripravljenih je bilo več možnih rešitev, naloge pa so bile dokončno izbrane na licu mesta, glede na skupino in splošno ozračje. Vse idejno izhajajo iz preverjenih nalog, ki jih avtorica uporablja pri delu z odraslimi in otroci [Kariž, 2010].

V začetku srečanja smo se dogovorili o osnovnih pravilih. Za uspešno delavnico je namreč pomembno, da upoštevajo pravilo zaupnosti in zunaj skupine govorijo zgolj o svojih doživetjih in ne o izjavah in delih drugih. Prav tako je pomembno, da poznajo način samega dela. Delo med nalogo poteka v tišini, po dogovorjenem času pa se skupina zbere in vsak dobi priložnost, da pove kar želi.

6.1. Ogrevanje in uglaševanje

Prva naloga:

Uro pričnemo z vajo "čečkanja", v tišini, brez predhodnega predstavljanja. Udeleženkam razdelim večje pole časopisnega papirja in pastelne krede. Z njimi pobarvajo celotno površino papirja, v čim krajšem času. Zaradi fizičnega napora se telo in misel osvobodijo odvečnih informacij. Linija in barvna ploskev, ki se izrisuje, pa posameznika osredotoči na prostor in dejavnost. Končnih izdelkov ne komentiramo.

Druga naloga:

Skupina ima na voljo večje število enostavnih geometrijskih oblik enake barve. Vsakdo jih izbere pet, enakih ali različnih in jih razporedi po svojem delovnem prostoru. Skupaj si ogledamo nastale kompozicije in komentiramo razlike. Vsak se na kratko predstavi, z imenom, izdelkom in dodatkom po želji. Naloga je enostavna, ne kaže znanja ali neznanja in zato posameznika ne ogroža. Ponekod kompozicije prehajajo v sosednji prostor in ustvarjajo skupno postavitev, kar omogoča lažji prehod k naslednjim nalogam.

6.2. Uvod v ustvarjalni del, uglasovanje s skupino

Tretja naloga:

Vsi začnejo z risbo na prazen papir, z barvico. Vsak si lahko izbere le eno izmed barv, kar lahko med vajo udeležence spodbuja k dopolnjevanju med barvami, a ni nujno. Po minuti ali dveh svojo risbo vsak preda sosedu, hkrati pa vsak dobi risbo drugega soseda. Na koncu vsakdo dobi izdelek celotne skupine. Vaja je namenjena povezovanju skupine, kjer se člani med seboj ne poznajo in prihajajo iz različnih okolij. Risanje je aktivno in neobremenjujoče, vsekakor pa preseneča končni izdelek, ki se razlikuje od začetne ideje. Dodani so elementi in zamisli vsakogar v skupini. Udeleženec je lahko navdušen ali pa je zanj vsakršno poseganje v njegovo delo moteče. O tem ima možnost spregovoriti ob koncu aktivnosti. Pričakovano je, da se na prvem srečanju na risbah pojavi veliko samostojnih oblik, ki so barvno ločene med seboj, ker nihče ne posega v tujo risbo. Zadnjo uro bom z enako vajo preverila napredek in razvoj skupine kot celote. Pričakujem več posegov v tujo risbo, naj si bo zaradi poguma, občutka varnosti in sprejetosti v skupino ali morda zavedanja, da je skupina močnejša če deluje skupaj, slika pa zanimivejša, če jo sestavlja več barv.

Kot mentorica skupino vodim, spodbujam k poslušanju ostalih, jih opogumljam ob samoanalizi ter s svojimi komentarji, brez kritike in obsodb, skušam pridobiti njihovo zaupanje in jim tako predstaviti način dela v prihodnje, ko bodo svoje delo vedno lahko komentirali in svoje razmišljanje delili s skupino.

6.3. Ustvarjalni del

Peta naloga:

Vsak med množico zaprtih kuvert izbere eno. Material v kuvertah je skrbno izbran in omogoča izdelavo različnih oblik. Lahko jo lahko potipa in s tem ugiba vsebino. Pogleda kaj je izbral, si poišče miren oziroma primeren kotiček v prostoru in skuša zgolj iz vsebine sestaviti karkoli želi. Edini pogoj je, da uporabi vse kar je prejel. Po končanem delu vsi prinesejo izdelke na sredino ustvarjenega kroga in en po en komentirajo izdelano.

Pri tej vaji ima morda kdo prvič priložnost svoje delo pokazati, ga umestiti in primerjati z večjo skupino ostalih del. Analiza poteka spontano, odvisno od tega, koliko je kdo pripravljen povedati o svojem izdelku in izkušnji. Posameznika vodim in dela ne komentiram iz tehničnega vidika. Estetika izdelka ni pomembna. Pomemben je proces in občutki ob izdelku.

Šesta naloga:

Izdelke pete vaje postavijo skupaj. Nad, pod, zraven drugega ali daleč stran. Lahko jih obesijo, prilepijo ali položijo na površino. Nastane skupinska kompozicija oziroma prvi izdelek skupine, sestavljen iz individualnih del vsakega od udeležencev. Vsakdo poišče mesto za svoje delo, neverbalno, v tišini. Ko je s postavitvijo zadovoljna celotna skupina, lahko vsak dogajanje tudi komentira. Včasih kdo preko izdelka, ki ga je postavil daleč od skupine, ugotovi, da enako velja zanj. Da morda potrebuje velik osebni prostor ali več socialnega življenja. Spet drugi s svojim izdelkom prekrije kakšnega od drugih del, ne da bi se tega sploh zavedal in morda enako počne sam, v vsakdanjem življenju. A četudi pogovor ne nanese na direktne povezave in osebne zgodbe, se razvije diskusija o odnosih in položaju posameznika v družbi, osebnem prostoru, spremembah skozi leta in podobno. Kar pa je tudi namen te vaje. Vse udeleženke so aktivno sodelovale ves čas srečanja in upoštevale dogovor o delu v tišini. Sprva je bilo nekaterim težko, do konca ure pa so se vse umirile in niso čutile potrebe, da ubesedijo tisto o čemer razmišljajo. Hitro so ugotovile, da morajo misel zgolj zadržati in jo deliti takrat, ko bomo temu namenili čas. Po vsaki nalogi, razen prvi, so se zbrale v krogu in si pokazale izdelke ter komentirale potek dela. Pri prvih nalogah je bila večina pri izjavah skromna. Velikokrat je bilo slišati zgolj komentar, da jim je bila naloga všeč in podobno. Stopnjevalo se je s tretjo nalogo, kjer so imele več povedati, najbolj pa so se razgovorile po zadnji nalogi, ko je šlo za njihove lastne izdelke, postavljene med druge. Razvila se je diskusija, od zadržanih opazk, do pristnih zgodb. Od hitrega zaključka, da nobene nič ne moti, do premikanja izdelkov in ugotavljanja, koliko in na kakšen način se je vsaka poistovetila s predmetom, ki ga je ustvarila.

Ena od udeleženk na primer, se je čutila ogroženo, ker sta njenemu izdelku dva druga stala za hrbtom in preko diskusije je ugotovila, da lastnika teh dveh izdelkov sploh nista vedela, da tisti del njej predstavlja hrbet, kaj šele, da ji njuna izdelka predstavljata grožnjo. Druga, ki je imela v kuverti veliko trakov in vrvic, je izdelala dolgo verižico, s katero je nato ogradila večino ostalih izdelkov. Ob pogledu na zaključeno celoto je bila vidno presenečena. In ravno v tem je čar te vrste srečanj. Spodbujajo ponovni razmislek o vsakodnevnih stvareh, omogočajo intuitivno izražanje, ponujajo rešitve s pomočjo skupine in uvid v dejstvo, da ko govorimo o izdelku, velikokrat govorimo o nas samih. In večini je, kljub zavedanju, da govorijo o sebi, vsaj v začetku lažje govoriti o izdelku.

Ob koncu sem jim predstavila okvirni program nadaljnjih devetih delavnic. Veliko bomo barvali, lepili, oblikovali, v začetku v skupini, nato v parih in na koncu individualno. Vsaka ura bo spodbudila določeno tematiko in področje osebnosti in na vsakega bo delovala drugače. Zadnjo uro bomo namenili pregledu vseh del in analizi delavnice. Če bo skupina tudi v prihodnje delovala s takšnim interesom kot prvokrat, bo na dan privrelo ogromno novih informacij zanje in bogato gradivo za mojo raziskavo. Program bom, z dovolj povratnih informacij, imela možnost preveriti in prilagoditi. Izpopolnjenega želim v prihodnje širiti v ustanovah, ki vedo, da je srečen starostnik izjemna pridobitev, ne samo za bližnjo okolico, ampak za celotno družbo.

7. Zaključna misel

Velikokrat pozabimo na potrebe starejšega človeka. Na potrebe, ki so prav tako kompleksne, kot tiste pri dvajsetletniku. Četudi niso enake, so področja ista. [Pečjak, 2007] Pomembno je, da jim omogočimo socialno, psihično in duševno zadovoljstvo. Če ne zmorejo sami, je prav, da jim priskočimo na pomoč. Da jim pomagamo doseči bogato tretje življenjsko obdobje, saj bo svet, z zadovoljnimi starostniki, postal prijaznejši, predvsem pa bolj »moder«. S pomočjo metod pomoči z likovno umetnostjo bo, če nič drugega, njihov dan bolj sproščen kot običajno.

A prepričana sem, da se bo že kratka skupinska obravnava, ki jo opisujem, začela kazati na vseh področjih njihovega življenja. Delavnice bodo omogočile spremembe vedenja in odzivanja. Omogočile bodo presenečenje in čudenje nad lastnim delom. Razvijale ustvarjalnost ter komunikacijo. Vsakdo bo imel priložnost spregovoriti o svojem delu in marsikdaj je lažje govoriti o delu kot o sebi direktno. Prav to omogoča posamezniku, da ubesedi več, kot je to zanj običajno.

Z raziskavo bom preverila način dela, možne zaplete in koristi, ki jo starostnikom pustijo srečanja pomoči z umetnostjo. Ali so delavnice zgolj zabavni del tedna, ali spodbuda posamezniku, da se sooči sam s seboj, kot predvidevam sama. Kasneje si želim temo razširiti in jo preizkusiti v podobnih ustanovah. Izvajanje pomoči z umetnostjo širše, bi lahko bil eden od pristopov, kako zaposliti in motivirati starejše osebe. Risba namreč odkrije in odpre področja, ki jih besede ne znajo izraziti. Odkrije jih predvsem uporabniku, ki posledično lažje sodeluje z okolico ter s preostalimi strokovnjaki, ki skrbijo za njegovo dobro počutje. In če lahko sklepam iz tujih pričevanj, bo tudi pri nas likovna terapija čez čas postala področje široke uporabe.

Do takrat pa bo narejenih še kar nekaj "pionirskih" raziskav in prav gotovo bo tudi dotična te vrste. Večina uveljavljenih terapij, ki spodbujajo osebnostno rast, zahteva verbalno komunikacijo, s ciljem diagnosticiranja in skupnega iskanja rešitev. Pomoč z umetnostjo pa nasprotno, teži k neverbalni komunikaciji, preko risbe in intuitivnega izražanja, s pomočjo linije in barve. Vsak je sam svoj terapevt, ki si obelodani toliko, kolikor v tistem hipu zmore. Risba odkrije in odpre področja, ki jih besede ne znajo več ali pa jih nikoli niso znale izraziti. Pomoč z umetnostjo je pri nas še neraziskano področje, zato bo vsakršno delo, ne glede na raziskovalno področje, dobrodošel doprinos k prepoznavnosti. Hkrati je gerontologija vse bolj aktualna v vseh panogah, ki se ukvarjajo s človekom in njegovim razvojem. Razvilo se je ogromno načinov pomoči starostnikom in pomoč z umetnostjo je le ena od možnosti.

Bibliography

- Buchalter, S. (2011): *Art Therapy and Creative Coping Techniques for Older Adults*. London. Založba Jessica Kingsley.
- Grünn, A. (2010): *Umetnost staranja*. Celje. Celjska Mohorjeva družba.
- Harlan, J. (2006): *The use of art therapy for older adults with development disabilities*. V Keller, M. (ur). *Activities with developmentally disabled elderly and older adults*. London. Haworth Press. 67-80.
- Kariž, B. (2010): *Likovna terapija za otroke*. Ljubljana. Littera picta.
- Kogoj, A. (2004): *Psihološke potrebe v starosti*. *Zdravniški vestnik*, 73, 10, 749-751.
- Pečjak, V. (2007): *Psihologija staranja*. Bled. Samozaložba.
- Perry, C. (2004): *Art Therapy with Older Adults: A Sourcebook*. Illinois. Založnik Charles C. Thomas.
- Pörtner, M. (2008): *Being old is different*. Stuttgart. Pecs books. Mercina, A. (2006): *Arhitekt Ilija Arnautovič – socializem v slovenski arhitekturi*, Viharnik, Ljubljana.
- Ramovš, J. (2003): *Kakovostna starost*. Ljubljana. Inštitut Antona Trstenjaka.
- Razpotnik, B. (online): *Vse starejši in vse dlje aktivni*. Statistični urad RS. Pridobljeno 1.9.2015, s <http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=5044>
- Spaniol, S. (1997): *Art therapy with older adults: Challenging myths, building competencies*. *Art Therapy*, 14, 3, 158-160. Pirkovič-Kocbek, J. (1982): *Izgradnja sodobnega Maribora – mariborska arhitektura in urbanizem med leti 1918 in 1976*, Partizanska knjiga, Ljubljana.
- Tancig, S., Vogelnic, M., Kroflič, B. (1988): *Pomoč z umetnostjo na področju zdravstva, socialnega varstva in šolstva*. Koper. Znanstveno raziskovalno središče. Sendi, R. (2013): *The low housing standards in Slovenia: Low purchasing power as an eternal excuse*. In: *Urbani izziv*, 2013/002, p. 107-124.
- Trstenjak, A. (2010): *Po sledih človeka*. Ljubljana. Mladinska knjiga založba. TU0701. Unife Press, cop. 2012, p. 337-339.

MEDDRŽAVNO PROSTORSKO NAČRTOVANJE NA OBMOČJU SLOVENSKE IN HRVAŠKE ISTRE

INTERGOVERNMENTAL SPATIAL PLANNING IN THE SLOVENIAN AND CROATIAN ISTRIA AREA

Ključne besede

Slovenija; Hrvaška; Istra; prostorsko planiranje in načrtovanje; prostorski akti

Key words

Slovenia; Croatia; Istria; spatial planning; spatial acts

Izvleček

Območje slovenske in hrvaške Istre je zgodovinsko prepletena geografska celota v kateri so prisotne številne kulturološke in gospodarske vezi. Raziskava je usmerjena v opredelitev tistih prostorsko planskih vsebin, ki so lahko predmet skupnega interesa in posledično predmet skupnega planiranja in načrtovanja. Rezultati v pretežnem delu temeljijo na pravkar zaključenem meddržavnem projektu PUT-UP Istre (2015 - 2016). S primerjalno metodo obstoječih planskih dokumentov, strokovnih podlag in drugega referenčnega gradiva smo ugotavljali vzajemne interese in potencialno konkurenčnost. Ugotovili smo, da obstajajo na področju prometa, turizma, gospodarstva, kmetijstva in vrstna varave številne vsebine, ki se jih lahko, ali jih je celo potrebno skupaj načrtovati. Pri tem je potrebno natančno opredeliti skupne interese in njihova morebitna navzkrižja. Za učinkovitejše rezultate na področju skupnega planiranja in načrtovanja bo potrebna natančnejša obravnava in upoštevanje teh vsebin pri pripravi naslednje generacije prostorskih strateških in izvedbenih dokumentov v obeh državah.

Abstract

The area of Slovenian and Croatian Istria is a historically intertwined geographical unit, where numerous cultural and economic bonds are present. The research was aimed at defining those contents of spatial planning which can be the subject of common interest and consequentially the subject of common planning. In the most part, the results are founded on recently concluded intergovernmental project PUT-UP Istre (2015–2016). By method of comparison of the existing planning documents, expert bases and other reference materials, common interests and potential competition were ascertained. We established that there are numerous contents in the fields of traffic, tourism, economy, agriculture and protection of nature that could be or even should be planned together. It is necessary to precisely define the common interests and their possible conflicts. To obtain more effective results in the area of common planning, it will be necessary to treat and plan these contents more exactly when preparing a next generation spatial, strategic and implementation documents in both countries.

UKD 711(497.571)
COBISS 1.04
Prejeto 29.11.2016

dr. Gregor Čok

UI, Fakulteta za arhitekturo, Zoisova 12, 1000 Ljubljana
gregor.cok@fa.uni-lj.si

doc. dr. Špela Hudnik

UI, Fakulteta za arhitekturo, Zoisova 12, 1000 Ljubljana
spela.hudnik@fa.uni-lj.si

1. Uvod

V Sloveniji se v minulih petindvajsetih letih razvijajo različni prostorsko razvojni koncepti. V začetku 90-tih let smo pričeli s sistematičnim preoblikovanjem prostorske zakonodaje, uvajanjem načel prostega trga, lokalne samouprave in drugih strukturnih inovacij, ki so spremenile ustaljen sistem prostorskega planiranja in načrtovanja [Dimitrovska Andrews, 2004]. Nekdanji socialističen prostorsko-razvojni model, ki je temeljil na konceptu družbeno-razvojnega plana je nadomestila paradigma trajnostnega razvoja po vzoru zahodnih držav [ESDP, 1999; Gulič 2003].

Z vključitvijo v EU in pričetkom črpanja različni finančnih virov se je Slovenija pričela tudi na področju načrtovanja in realizacije posegov v prostoru intenzivneje povezovati s sosednjimi državami. V politični in strokovni sferi so se izoblikovale meddržavne interesne asociacije, ki sledijo parcialnim ali skupnim usmeritvam pri doseganju razvojnih ciljev na posameznih področjih. V ta kontekst sodi tudi nedavno zaključen projekt PUT-UP Istre [Gabrijelčič et.al., 2016; Paljar et.al., 2016], ki je bil namenjen oblikovanju regionalnega koncepta prostorskega razvoja slovenske in hrvaške Istre kot prostorsko, kulturološko in gospodarsko zaključene celote.

Njeni rezultati bodo podlaga za pripravo prostorskih strateških in izvedbenih planov. V hrvaškem delu Istre so to: Istrski županijski plan [Prostorni plan Istarske županije, 2015], plani občin in mest (regionalni nivo in lokalni nivo) v slovenskem delu pa občinski prostorski plani obalnih občin (lokalni nivo). Južno primorska regija žal še nima formalne prostorsko planske aplikacije [obstajajo zgolj regionalni razvojni programi, npr. RRP, 2014].

Prostorsko planiranje in načrtovanje sta v Sloveniji danes še vedno strukturno opredeljena na državnem in lokalnem nivoju, regionalni nivo [Gulič, Praper, 2000] pa je že dlje časa predmet politično-upravnega diskurza. V stroki velja prepričanje, da smo še vedno v fazi razvoja učinkovite metodologije, ustreznega prostorsko-planskega merila (regije)

in kriterialnega aparata za sistemsko implementacijo in realizacijo ciljev trajnostnega razvoja [Berdavs, 2007]. Stroka izpostavlja potrebo po vzpostavitvi "regionalnega merila" iz različnih razlogov: (a) regija predstavlja optimalni okvir za usklajevanje interesov v prostoru, kot so daljinski infrastrukturni projekti, energetika, ipd., (b) regionalni nivo omogoča vzpostavitev potrebne sinergije med interesi lokalnih skupnosti in države; (c) regija je kompenzator meddržavnega povezovanja na lokalnem ali nacionalnem nivoju, ki je tudi eden temeljnih ciljev Strategije prostorskega razvoja Slovenije [SPRS, 2004] za usmerjanje prostorskega razvoja na različnih področjih (promet, gospodarstvo, turizem itd.).

V hrvaškem delu Istre je regionalni nivo načrtovanja implementiran v okviru prostorskega plana Istrske županije, ki združuje 41 enot lokalne samouprave (31 občin in 10 mest). Za celotno Istro so bile v preteklem obdobju, ločeno za obe državi, na področju prostorskega načrtovanja (in razvoja) že izdelane številne strokovne študije (strokovne podlage za pripravi planskih dokumentov) in ostalo gradivo [Gulič, Preper, 1993; Sič, 2001], ki opozarja na pomen regije [Uravić L., Toncetti Hrvatini, M. (2009) kot širše, meddržavne prostorske entitete (Mezinec, 2009). Konkretno vzajemno prostorsko načrtovanje (razen posameznih manjših projektov, kot npr. kolesarska trasa Porečanka, tematske peš poti po Krškem robu, povezovanje Krajinskih parkov (Strunjan- Brioni-Mira Mar) ipd.) pa kljub obstoječim gospodarskim in kulturološkim povezavam v večjem merilu še ni bilo realizirano.

1.1. Problem in hipoteza

Planiranje in načrtovanje je kompleksen proces v katerem so pomembna različna strokovna in politična izhodišča. Večje kot je prostorsko merilo (občina, regija, država) večji je tudi njihov pomen in sinergija na posamezna programska področja. V tem okviru se logično pojavi vprašanje vzajemnih interesov ali parcialne konkurenčnosti. Tako kot obstaja na posameznih področjih konkurenčnost med občinami in regijami tako obstaja tudi meddržavna konkurenčnost.

Pri tem je potrebno ločevati globalne učinke določenega posega v prostoru in njihov parcialni vpliv na lokalno okolje. V tem smislu postane pomembna interpretacija "skupnih" in "parcialnih interesov". Prostorsko planiranja in načrtovanje znotraj posameznem države ali med državama(mi) ima v večjem prostorskem merilu zagotovo več možnosti za vzpostavitev potrebne sinergije in globalnih učinkov, vendar se kljub vzajemnosti interesov na strateški ravni posamezne konfliktna situacije pokažejo šele na izvedbeni ravni.

V primeri Istre, kot zgodovinsko (demografsko, kulturološko in gospodarsko) povezane celote so vprašanja skupnega načrtovanja posameznih področij še posebej izrazita. V tem okviru smo opredelili naslednje raziskovalno vprašanje: - Katere prostorske vsebine in regulacijski ukrepi so lahko predmet skupnega načrtovanja med Slovenijo in Hrvaško?

Na območju Istre so predmet skupnega interesa predvsem tiste vsebine, ki neposredno opredeljujejo medsebojne kulturološke in gospodarske vezi na obmejnem območju, pri čemer se eventualna konkurenčnost pojavi v situaciji konflikta interesov predvsem na aplikativnem nivoju. V tem smislu je mogoče po posameznih področjih opredeliti konkretne skupne cilje in mehanizme za njihovo doseganje.

2. Metodologija in gradiva

2.1. Metodologija

Raziskava je bila usmerjena v opredelitev tistih vsebin, ki so lahko predmet meddržavnega načrtovanja. Potekala je v dveh fazah. V prvi fazi smo uporabili deskriptivno metodo s katero smo izvedli pridobivanje in analizo podatkov. V drugi fazi smo uporabili primerjalno metodo, ki je omogočala prepoznavanje posameznih vsebin za katere obstaja realna možnost za skupno načrtovanje. Pretežni del 2. faze je bil izdelan v okviru projekta PUT-UP Istre, ki se je izvajal v obdobju julij 2015 - maj 2016 (na hrvaškem je projekt izdelovala ena ekspertna skupina, v Sloveniji pa pet ločenih podizvajalcev (različni eksperti), sintezo njihovega dela je izdelala avtorska skupna na fakulteti za arhitekturo.

V sklopu raziskave je bila izdelana tudi sociološka analiza [Lay, Hudnik, 2016]. Izvajala se je na terenu v slovenski in hrvaški Istri v obliki anket in intervjujev s predstavniki občin in drugimi pomembnimi akterji v občinah in z lokalnim prebivalstvom.

V prvi fazi smo opredelili potencialne vire za pridobivanje podatkov. To so bili: strateški prostorski dokumenti obeh držav (nacionalni nivo), prostorski plani slovenskih obalnih občin, hrvaških občin, mest in Istrske županije, referenčne strokovne podlage, arhivi, svetovni splet in knjižnice.

V drugi fazi smo opredelili pet ključnih področij, ki vsebujejo konkretne elemente za skupno načrtovanje. To so bili: promet, gospodarstvo, turizem, kmetijstvo in naravne danosti. Za vsako področje smo na podlagi dveh kriterijev: (a) kriterij skupnega interesa in (b) kriterij globalnega učinka, ki ga ima določen poseg v prostor na Istro kot celoto, opredelili podrobnejša izhodišča in vsebine za skupno načrtovanje. Opredelitve so potekale v procesu medsebojnih konzultacij in primerjave delovnega gradiva slovenskih in hrvaških avtorjev projekta.

3. Rezultati

Projekt PUT-UP Istre temelji na veljavnih prostorskih dokumentih obeh držav in posebnih strokovnih podlagah, ki so bile izdelane za potrebe tega projekta. V nadaljevanju ločeno navajamo (1) ključna izhodišča za meddržavno načrtovanje, kot jih določata krovni prostorski strategiji obeh držav in (2) podrobnejša izhodišča, kot jih opredeljuje projekt PUT-UP Istre, ki temelji tudi na vseh ostalih prostorskih aktih in gradivu.

3.1 Strategija prostorskega razvoja Slovenije [SPRS, 2004, od 2014 v fazi prenove] in Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske [SPURH, 1997, 2015 nov osnutek]

Obe strategiji predstavljata krovni prostorsko razvojno dokument, ki nakazuje tudi področja meddržavnega sodelovanja in povezovanja. SPRS opredeljuje 12 vsebinskih sklopov (Racionalen in učinkovit prostorski razvoj; Razvoj policentričnega omrežja mest in drugih naselij;

Večja konkurenčnost slovenskih mest v evropskem prostoru, Kvaliteten razvoj in privlačnost mest ter drugih naselij, Skladen razvoj območij s skupnimi prostorsko razvojnimi značilnostmi, Medsebojno dopolnjevanje funkcij podeželskih in urbanih območij, Povezanost infrastrukturnih omrežij z evropskimi infrastrukturnimi sistemi, Preudarna raba naravnih virov, Prostorski razvoj usklajen s prostorskimi omejitvami, Kulturna raznovrstnost kot temelj nacionalne prostorske prepoznavnosti, Ohranjanje narave, Varstvo okolja).

Gre za načelno opredeljene strateške usmeritve in cilje posameznih področij (brez podrobnejše opredeljenih programov, projektov in lokacij), ki jim sledijo vsi hierarhično podrejeni prostorski dokumenti. S primerjavo SPRS s starejšimi prostorskimi plani iz obdobja socializma smo ugotovili, da je bila velika večina področnih ciljev na podoben način opredeljena že v obdobju 1970 - 1991 (koncept policentričnega prostorskega razvoja, razvejano prometno omrežje, uravnoteženje poselitve, zaposlitve in oskrbe s centralnim dejavnostmi ipd.). Po letu 1991 se kot novost uvaja predvsem okoljske cilje, povezovanje Slovenije s sosednjimi državami in participacijo javnosti v postopkih planiranja in načrtovanja.

Na področju meddržavnega povezovanja je v SPRS izpostavljeno, da se Slovenija zaradi skupnega reševanja prostorsko razvojnih vprašanj vključuje v mednarodno sodelovanje v okviru različnih pobud in delovnih skupin glede na skupne interese na področju urejanja prostora, gospodarstva, kulture, družbenega razvoja, prometa okolja in podobno. V tem okviru je Slovenska Istra kot mejno območje z RH izpostavljeno neposrednemu povezovanju zlasti v okviru Jadransko Jonske pobude za reševanje prostorskega razvoja ob Jadranski obali. Na področju prostorskega razvoja v območjih s posebnimi potenciali in problemi je izpostavljeno, da se na območju meje s Hrvaško (op. Slovenska Istra) problematika obmejnega prebivalstva, ki je povezana z omejitvami mejnega režima, omili posledice s skupnim reševanjem prostorskih, okoljskih, infrastrukturnih in gospodarskih vprašanj tako, da se ohrani tradicionalna

povezanost prebivalstva. Prostorsko razvojna vprašanja se razrešuje in spodbija v okviru prostorsko ali problemsko homogeni enot (območje Istre). Podobne opredelitve navaja tudi SPURH.

Ugotavljamo, da gre za načelne vsebine posameznih področij, ki jih je potrebno natančneje opredeliti na izvedbenem nivoju.

3.2 Projekt PUT_UP Istre

3.2.1 Anketa

V okviru projekta PUT-UP Istre so ankete in intervjuji temeljil na vprašanjih, ki so bila vezane na vsebine glavnih tem projekta: promet, turizem, kmetijstvo, gospodarstvo in naravne danosti. Odgovori so bili razvrščeni v skupine glede na splošno, specifično in izjemno prostorsko problematiko v obravnavanem območju. Sociološka analiza je pokazala, da je veliko odstopanje med stanjem na terenu in razvojno vizijo občin in držav. Rezultati anket in intervjujev so bili obdelani in interpretirani kot izhodišče za smernice razvoja in prostorskega urejanja obmejnega (SLO-HR) in čezmejnega teritorija ter za razvoj prostorskega koncepta Istre. Razdeljeni so bili v tri sklope:

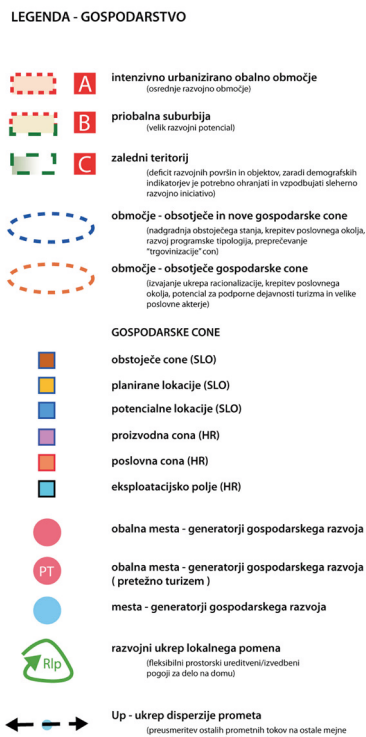
1. problemi vsakdanje kvalitete življenja - zaledni in obalni del,
2. predlog za razvoj in napredek kvalitete življenja – zaledni in obalni del,
3. predlog za učinkovito čezmejno sodelovanje med SLO-HR.

Na podlagi rezultatov je mogoče opredeliti naslednje vsebine, ki bi morale biti predmet skupnega načrtovanja: infrastrukturna, prometna povezanost, javni promet, skupna promocijska strategija – skupna blagovna znamka, medijska mreža, delovna mesta, spodbujanje sonaravnega razvoja kmetijstva in ekoturizma, skupno reševanje ribištva na regionalnem nivoju, ustanovitev regijskih krajinskih parkov.

Rezultati ankete potrjujejo, da bo glede na politično situacijo in reševanje političnih problemov ter medsebojnih odnosov potrebno za učinkovit prostorski razvoj, ki temelji na teritorialnem sodelovanju med dvema državama, v doglednem času rešiti mejna vprašanja kopnega in morja.

Slika 1: Sinteza smernic za razvojni koncept Istre - gospodarstvo na obmejnem območju (Gabrijelčič et.al., 2016).

Figure 1: Synthesis of guidelines for the Istria development concept - economy in the border area (Gabrijelčič et.al., 2016).

Rezultati so pokazali, da se mora za prostorsko strategijo obmejnega in prekomejnega teritorija Istre upoštevati javni interes in vzpostaviti ravnovesje med obalnim ter zalednim delom in daljnoročno prostorsko vizijo razvoja Istre. Sociološki vidik pomeni velik doprinos k oblikovanju ciljev trajnostnega razvoja Istre in predvsem razvoja obmejnega območja.

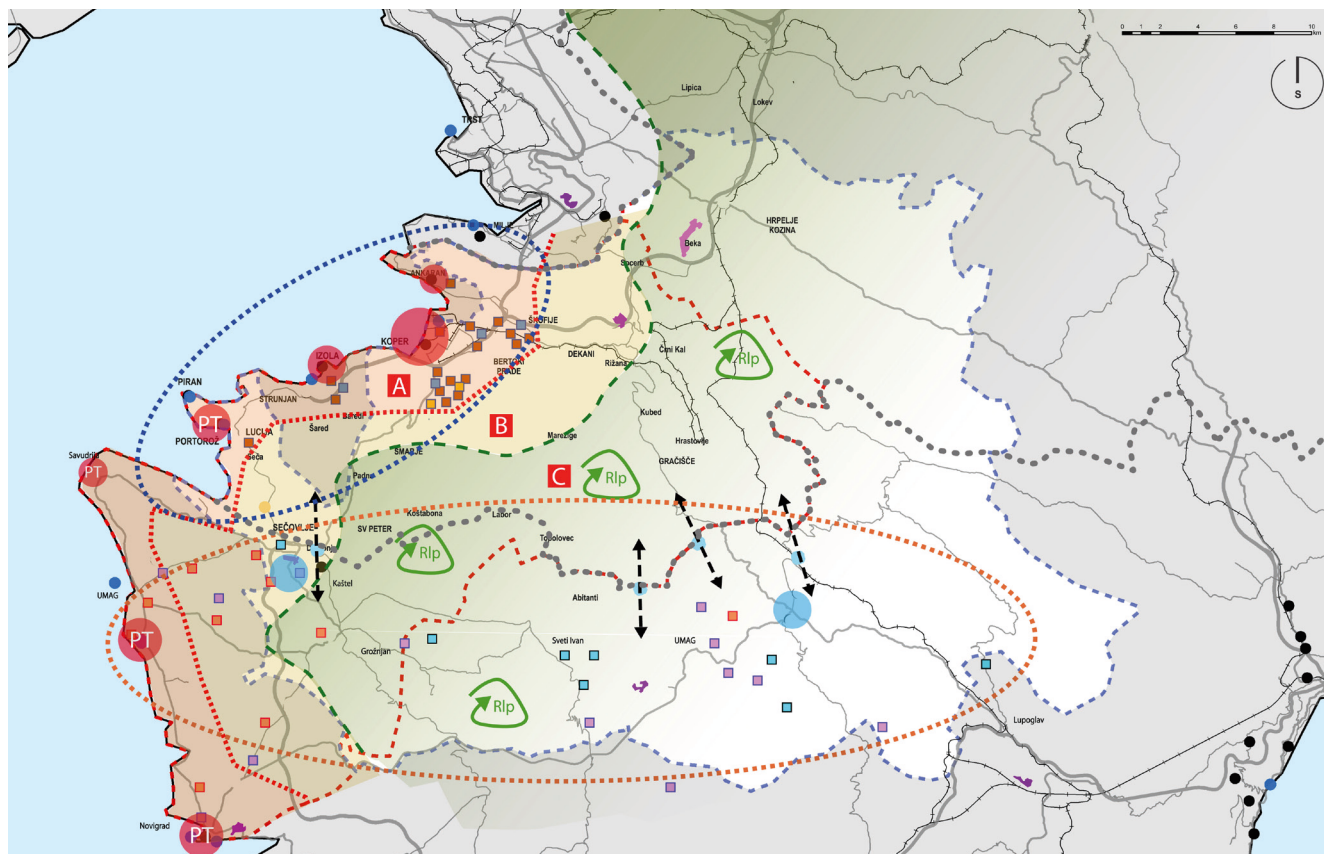
3.2.2. Področje prometa

Med prometnimi tokovi je na obravnavanem območju najpomembnejši cestni promet, ki zagotavlja napajanje turističnih kapacitet, njihovo servisno oskrbo ter pretok blaga in storitev za potrebe ostalih gospodarskih panog. Železniški promet je danes (po zatonu primarne industrije) predvsem v tovarni funkciji Luke Koper in hrvaških pristanišč v Reki in Puli. V prostoru obstaja velik interes za vzpostavitev meddržavnega javnega pomorskega prometa, v letalskem prometu pa že imajo pomembno vlogo tri večja letališča v vplivnem območju Istre: Trst, Pula in Reka. Cesto omrežje je na območju celote Istre relativno

dobro razvejano, ključni problem v obeh državah pa so sezonske konice. Pri njegovi nadgradnji gre za vzajemni interes obeh držav, ki želita z večanjem njegove učinkovitosti razbremeniti logistične ovire pri oskrbi Istre kot celote. V hrvaškem delu je t.i. "Istarski Ipsilon" že skoraj popolnoma dokončan, na slovenski stani pa smo v fazi povezave mejnih prehodov Sečovlje in Dragonja s primorsko AC. V slovenskem delu so na tem področju (tudi iz vidika prostorske umestitve) odprta še naslednja vprašanja: HC Koper-Dragonja in drugi tir Divača-Koper, na hrvaškem pa predvsem železniška povezava Pula - Reka. V obeh državah niso predvidene druge večje novogradnje cestne in železniške infrastrukture ampak obnove in posodobitve obstoječih, zlasti kapilarnih povezav v smeri balansiranja sezonskih tokov.

Elementi vzajemnega načrtovanja:

- cestne in železniške daljinske povezave (večinoma so na nivoju načelnih koridorjev že opredeljene v strateških aktih obeh držav, podrobnejše umestitve tras na izvedbenem nivoju pa še ne),

Slika 3: Sinteza smernic za razvojni koncept Istre - kmetijstvo na obmejnem območju (Gabrijelčič et al., 2016).

Figure 3: Synthesis of guidelines for the Istria development concept - agriculture in the border area (Gabrijelčič et al., 2016).

Slovenija praktično nima več prostorskih možnosti (niti v obalnem pasu niti v zaledju obalnih občin) za planiranje novih con, zato je v tem smislu v sistemu prostorskega planiranja in načrtovanja pomembno upoštevati širši regionalni okvir, kot je npr. območje celotne Istre (HR) in Krasa (SLO). Pri načrtovanju con se je do sedaj upoštevalo ustaljene lokacijske kriterije (velikost zemljišč in možnost širitve, navezava na prometno in energetska infrastrukturo, vplive na okolje, ipd.), katerim pa je v obdobju recesije potrebno dodati še merilo "ponudbe delovne sile" v širšem prostoru, konkurenčnost med mesti in regijami in potrebo po intenzivnem trženju razvojnih lokacij v širšem mednarodnem okolju.

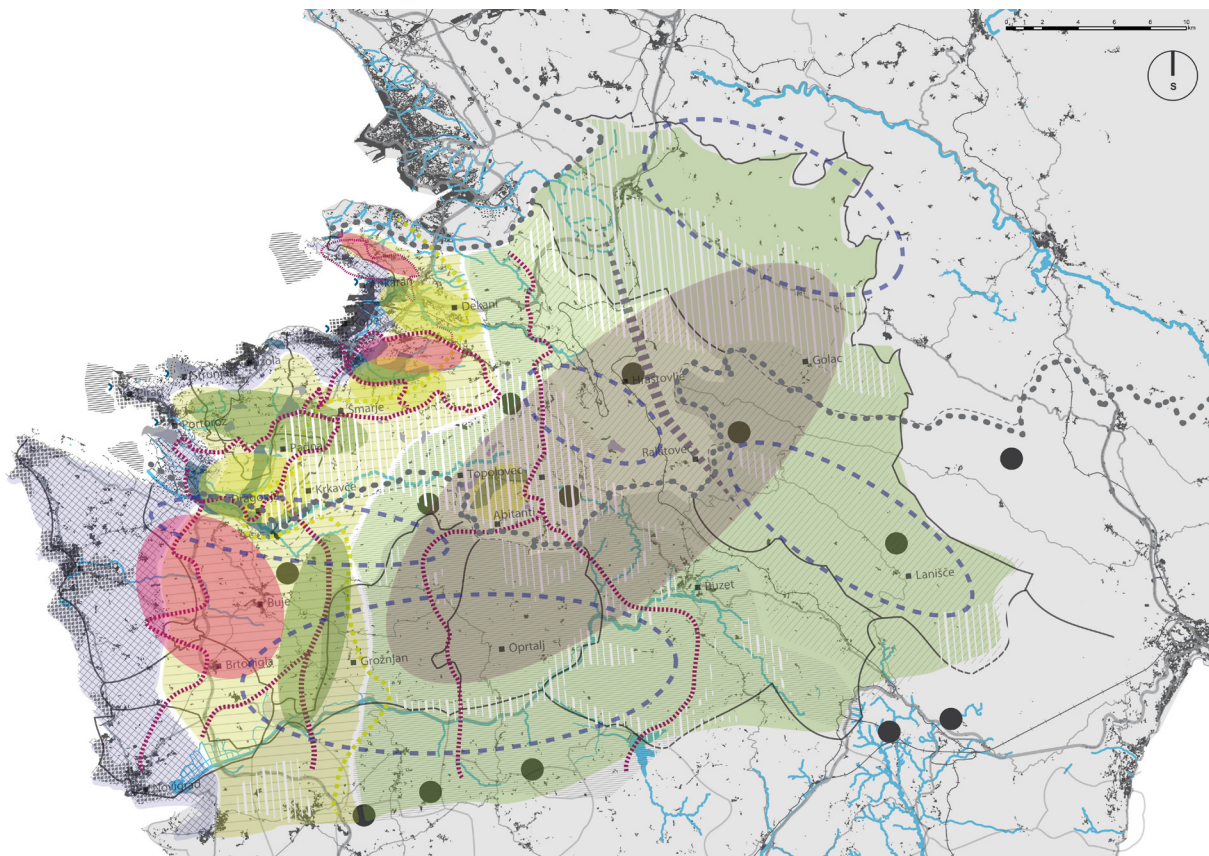
Elementi vzajemnega načrtovanja:

- poenotena tipologija con s prepoznano programsko usmeritvijo, velikostjo in pogoji poslovanja (pretežno proizvodna, storitvena, trgovska, logistična, skladiščna idr. cona),
- poenoten in učinkovit sistem za ažuriranje podatkov, promocijo

in trženje con (podatki o dejanski razpoložljivosti, lastništvu, komunalni opremljenosti, ceni itd.),

- razvoj supportne infrastrukture (na nivoju posamezne cone: skupni upravitelj, institut razvojnega inkubatorja, industrijskega parka ipd.),
- vzpostavitev liberalnejših pogojev za delo na domu, ki bi omogočal realizacijo manjših pobud podjetniškega sektorja v zalednem oz. notranjem delu slovenske in hrvaške Istre, (območja, ki so oddaljena od lokacij gospodarskih con).

Na tem področju gre poleg vzajemnih interesov tudi za evidentno konkurenčnost. Skupni interes je pritegovanje novih investorjev v regijo kot celoto, konkurenca pa se kaže v izboru konkretne lokacije (SLO ali HR). Pritegovanje novih investorjev (zlasti neposrednih tujih investicij - NTI v greenfield obliki) pomeni velik input za lokalno in širše regionalno okolje zato je pridobivanje NTI predmet izrazito parcialnega interesa obeh držav.

Dejstvo pa je, da je v tako kompleksnem okolju, kot je Istra, sinergija NTI v širši prostor v več pogledih pozitivna (čezmejno vključevanje delovne sile, poslovnih storitev, logistike, surovin itd. in posledično večanje potrošnje, dvig BDP-ja na regionalnem nivoju itd.)

3.2.4. Področje turizem

Turizem je na območju Istre največja gospodarska panoga. Njegovo prostorsko načrtovanje obsega predvsem kapacitete (lokacije, obseg, dostop), tipologijo (tip nastanitve, programi) in vključevanje v lokalno okolje (storitve, podporne dejavnosti). Velik del turistične infrastrukture na območju Istre je zapuščina obdobja intenzivne gradnje po l. 1950, ki je bila usmerjena pretežno v razvoj masovnega turizma. Novodobnejši koncepti so usmerjeni v raznolikost ponudbe in prilagajanje turističnih storitev potrebam sodobnega obiskovalca. Možnosti za načrtovanje novih večjih kompleksov v (t.i. turističnih con) so v obeh državah v obalnem pasu že dokaj izčrpane. V tem okviru predstavlja zaledje slovenske in hrvaške Istre velik in

še ne neizkoriščen potencial. Skupni interes prostorskega načrtovanja na področju turizma je zagotavljanje pestrosti ponudbe in na splošno privlačnega okolja, ki v regijo pritegne čim širši spekter klientov. Pomembne postajajo t.i. vzporedne, "izletniške" migracije obiskovalcev, ki iz lokacije primarne nastanitve izvajajo aktivne dnevne destinacije v ožje in širše okolje.

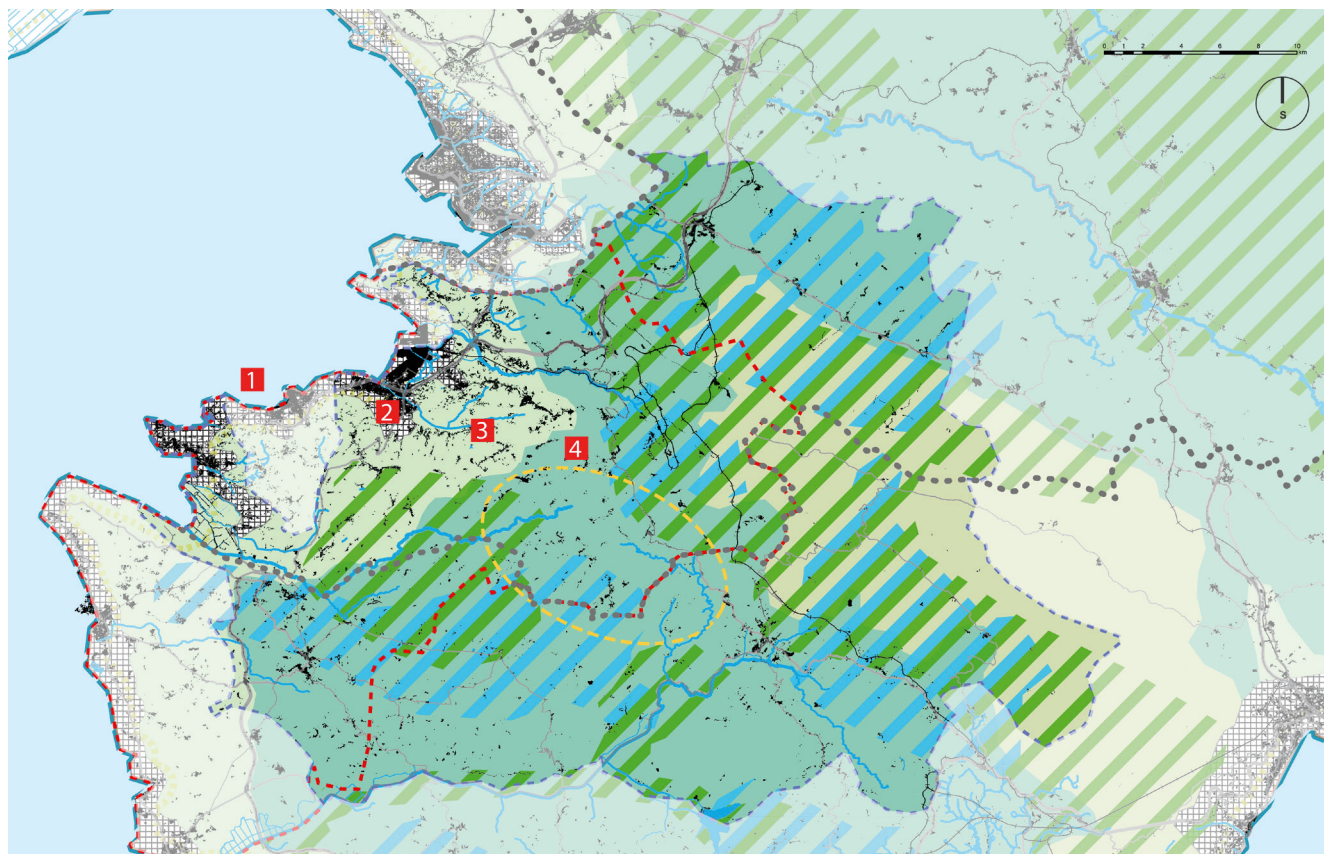
V tem okviru gre za interes skupnega načrtovanja omrežja, atraktivnih punktov, logistike (javni promet) in spremljajoče ponudbe. Primarna nastanitev pa predstavlja osnovno konkurenčnost tako na meddržavnem in medobčinskem kot na najnižjem nivoju t.j. med posameznimi ponudniki turističnih nastanitvenih kapacitet znotraj posameznih mest ali turističnih con.

Elementi vzajemnega načrtovanja:

- nadgrajevanje obstoječe turistične infrastrukture in njeno meddržavno povezovanje v smeri aktualnega povpraševanja in širitve njegove programske tipologije (eko turizem, aktivni turizem, zdraviliški, športni ter medsezonski turizem),

Slika 4: Sinteza smernic za razvojni koncept Istre - naravne danosti na obmejnem območju; naravne danosti, vodni viri in zaščiteni območja (Gabrijelčič et.al., 2016).

Figure 4: Synthesis of guidelines for the Istria development concept - natural possibilities in the border area; natural possibilities, water sources and protected areas (Gabrijelčič et.al., 2016).

- načrtovanje meddržavnih dnevnih destinacij; navtična destinacija: Umag-Savudrija-Portorož-Koper; hidroplan destinacija: Pula-Portorož, cestna destinacija: Istra-Kras, itd
- reanimacija zaledja t.j. načrtovati in realizirati ustrezno infrastrukturo, ponudbo in večjo povezanost z obalo in večjo povezanost med državama (zlasti na obmejnem območju Umag - Motovih - Buzet: Dragonja - Sočerga - Zazid).
- oblikovanje skupne blagovne znamke "Istre" kot geografsko, kulturološko in upravno povezanega "turističnega produkta".

3.2.5. Področje kmetijstvo

Kmetijstvo je v Istri pomembna panoga (predvsem v njenem zahodnem in osrednjem delu) pri čemer obstajajo med državama velike geografske razlike (obseg in stopnja izrabe kmetijskih zemljišč, njihova pedološka sestava, možnosti namakanja itd.). Interes obeh držav je zagotoviti panogi ustrezne prostorske pogoje za njen dolgoročni razvoj. Ista kot celota mora graditi predvsem na kulturah, ki v njenem prostoru tradicionalno prosperirajo (vinogradništvo, oljkarstvo, sadjarstvo in zelenjadarstvo). V spremenjenih tržnih, klimatskih in agrotehničnih pogojih (povpraševanje po ekološko pridelanih pridelkih, velika konkurenčnost v širši regiji, problem namakanja in možnosti sodobnih tehnologij) je potrebno načrtovati ukrepe za učinkovitejšo prodajo pridelkov turistični industriji, izvozu kvalitetnih pridelkov in opredelilvi pomena kmetijstva v smislu skrbnika kulturne krajine.

Na nivoju prostorskega planiranja in načrtovanja imajo ključno vlogo prostorski izvedbeni akti, ki določajo rabo površin in dopustne agrotehnične ukrepe. Ker imata državi primerljiv "prostorsko-planski" sistem je mogoče časovno in programsko dokaj usklajeno izvajati različne razvojne strategije (agrikultura in marikultura).

Elementi vzajemnega načrtovanja:

- načrtovati vlogo kmetijstva v treh smereh (velja za obe državi): (a) cona 1: kmetijstvo v priobalnem pasu (v vlogi skrbnika kulturne

krajine, vizualne sanacije priobalnega prostora, ribištva in marikulture); (b) cona 2: intenzivno ekološko kmetijstvo v pasu suburbanizacije (v vlogi močne gospodarske panoge); in (c) cona 3: tradicionalno in ekološko kmetijstvo v zaledju (v vlogi nosilca identitete kulturne krajine).

- na podlagi teh izhodišč se v vsaki državi na podoben način (skladno z njenim pravnim redom) na planskem in izvedbenem nivoju načrtujejo naslednji ukrepi:

- Kmetijstvo v skrajno zahodnem delu Istre se prilagaja ostalim dejavnostim v prostoru in ne nosi več primarne vloge identitete prostora ampak se podredi drugim dejavnostim, istočasno postane instrument za vizualno sanacijo razpršene poselitve in degradacije prostora. Z zagotavljanjem vmesnih zelenih površin v obliki rekreacijskih, ekoloških in krajinskih parkov, lokalnega ali čezmejnega značaja, se v prostoru ustvarjajo vizualne cenzure.

- Marikultura je namenjena predvsem vzgoji školjk v Piranskem zalivu, Strunjanu, Debelem ritcu, (na hrvaškem jestrateskolociranana vzhodniobali Istre, na zahodni obali je prioriteta turizem).

- Celovito urejanje obalnega pasu: v pasu 100m kopenskih in 200 m vodnih zemljišč se izvaja usklajeno načrtovanja obale z morjem (ICZM Protokol). V 1000m obalnem pasu (kopenskih zemljišč) se omeji izrazita urbanizacija, tu ni možna sprememba namembnosti visokokakovostnih kmetijskih zemljišč v zazidljiva (ta ukrep RH že uvaja v prostorske plane).

- Razvija se regionalni model združništva z vso potrebno infrastrukturo (skladišča, predelovalnice hrane/distribucija prodaja). Zadruga s skupno predelovalno in prodajno politiko mleka, sira, žganja, gozdnih sadežev, mesa in vlogo trženja skupne regionalne blagovne znamke (npr. Istra, Čičerija) s poudarkom na proizvodih avtohtonih sort vzpostavijo ekonomski model samooskrbe in oskrbe lokalnega prebivalstva.

- Z izboljšanim infrastrukturnimi sistemom, IT tehnologijo in (re) definiranimi prometnimi povezavami preko obstoječih meja in kapilarnih cestnih sistemov v zaledju se ustvari "konkurenčno poslovno okolje", ki preprečujejo nadaljnjo "odselsevanje" in praznjenje podeželja.

- S kvalitetno revitalizacijo vaških jeder in arhitekturne tipologije ter urejenimi kmetijskimi in gozdnimi površinami in dovoznimi potmi se vzpostavi sistem izjemne naravne in kulturne krajine namenjen individualnemu turizmu kot alternativa masovnemu turizmu na Obali.

- Turistična ponudba visoke kategorije (butični turizem) in organizacija športno-rekreativnih in kulturnih dogodkov, tematskih poti ter zavarovanja skupnih območij kvalitetne kulturne krajine in ohranjanja narave (skupni lovski rajoni, čezmejni regionalni park s skupnim celovitim upravljanjem (npr. Kraški rob) so potencial razvoja naravne in kulturne identitete krajine.

Meddržavna konkurenca na področju kmetijstva se zrcali predvsem na nivoju trženja pridelkov t.j. parcialne ali organizirane prodaje, oskrbe gostinskih (nastanitvenih) subjektov, nacionalni (čezmejni) zaščiti avtohtonih rastlinskih sort in kmetijskih pridelkov, ter pridobivanju finančnih sredstev EU skladov za razvoj panoge (subvencije, pomoči itd.), kar pa ni predmet prostorskega planiranja in načrtovanja.

3.2.6. Področje naravnih danosti

Na območju celotne Istre so prisotne številne naravne danosti, ki jih varujejo različni varstveni režimi (območja, na katerih veljajo različni varstveni režimi ali pa državni prostorski načrti, v slovenski Istri obsegajo kar 47.121,10 ha, kar predstavlja 81,34 % celotnega območja slovenske Istre (občin Koper, Izola, Piran, Ankaran in delno Hrpelje Kozina). Pri tem je potrebno v principu ločevati obalni del, ki je izrazito izpostavljen turistični dejavnosti in notranji del z velikim številom še neizkoriščenih naravnih resursov.

Med osnovne naravne danosti sodijo: morje, celinski vodni viri, podnebje, relief in tla. Njihovo stanje (in konzumacija) je na posameznih lokacijah odvisno od prisotnih razvojnih interesov in politike za njihovo upravljanje.

Praktično vsi naštetih viri predstavljajo določen potencial za poselitev, turizem, kmetijstvo in druge vsebine, ki jih sistem prostorskega planiranja in načrtovanja z različnimi cilji

vkjučuje v posamezne razvojne strategije. Interes obeh držav je v tem smislu usmerjen v njihovo "trajnostno" upravljanje in varstvo, pri čemer je zaradi geografske in geomorfološke celovitosti Istrskega polotoka še posebej pomemben usklajen in učinkovit meddržavni pristop.

Elementi vzajemnega načrtovanja:

- načrtovanje skupnega, ciljno naravnane sistema posameznih varstvenih režimov za vse naravne danosti in varovana območja,
- plansko zagotoviti ohranjanje kulturne krajine kot elementa prepoznavnosti območja Istre,
- oblikovanje ukrepov za krepitev naravnih potencialov za kmetijsko proizvodnjo (povečati obseg površin z urejenim umetnim namakanjem, pri čemer je predpogoj vzpostavitev sistema vodnih zajetij (npr. Kubeč, Drnica, Grintovec/Padna, Škrline/ Dragonja, Rokava, itd.),
- oblikovanje skupnih ukrepov za zmanjševanje onesnaženja vodnih virov (glavni onesnaževalci so: intenzivna urbanizacija v obalnem pasu, neučinkovito odvajanja in čiščenja odpadne vode, razpršena gradnja, industrija, promet ter kmetijstvo).
- skupno načrtovanje ukrepov za protipožarno varnost.
- vzpostavitev skupnega kriznega centra za primere ekoloških, naravnih in drugih nesreč, ki bi lahko znatno vplivale na razpoložljive vodne vire in druge naravne danosti
- vzpostaviti čezmejnega sodelovanja in skupna zaščita naravnih in kulturnih vrednot, vrednot,
- vzpostavitev skupnega kriznega centra za primere ekoloških, naravnih in drugih nesreč, ki bi lahko znatno vplivale na razpoložljive vodne vire in druge naravne danosti.
- zavarovana območja iz obeh strani mej. Predlog novega krajinskega parka na območju zgornjega toka rek Bracana, Dragonja in Malinska z vključitvijo Kraškega roba se dopolni z čezmejnimi območjem doline reke Mirne.

4. Diskusija

Na območju Istre so predmet skupnega načrtovanja predvsem tiste vsebine, za katere:

(a) obstaja evidenten meddržavni interes (ekonomski, upravni, kulturološki itd.) ali

(b) njihov prostorski pomen bistveno presega lokalno merilo (npr. varstveni režimi, trajnostna konzumacija in upravljanje naravnih virov, načrtovanje daljinskih infrastrukturnih koridorjev itd.).

Na področju prometa, gospodarstva, turizma, kmetijstva in naravnih danosti obstajajo številne vsebine, ki so v preteklosti že bile predmet skupnega pristopa, v pogojih aktualnega meddržavskega povezovanja, prepoznavanja področnih interesov in obdobja izdelave nove generacije prostorskih planov (v obeh državah) pa postajo ta vprašanja še bolj aktualna. V velikem spektru različnih vsebin težko z zagotovostjo trdimo, kdaj gre za konkurenčnost ali vzajemni interes, prepoznamo pa lahko za tiste projekte, ki so interes izključno posamezne države, ki si želi na določenem področju zagotoviti določeno prednost. PUT-UP Istre je praktično prvi tovrstni (formalni) poizkus meddržavnega načrtovanja v tem okolju (Paljar et.al., 2016). Projekt je šele odprl številna programska in prostorska vprašanja ter sistemske dileme zato bo v bodoče potrebno vzpostavljeno pobudo učinkovito nadaljevati. Za doseganje ciljev globalne konkurenčnosti Istre kot celote bo potrebno v obeh državah izvajati predvsem naslednje ukrepe:

- izvajati parcialne ukrepe skladno s konceptom celostnega prostorskega razvoja Istre,
- intenzivneje usklajevati programe in posege pri izdelavi strateških in izvedbenih PIA vzporedno v obeh državah oz. upoštevati globalne učinke posameznega posega v prostoru (medsebojne konzultacije in presoje),
- opredeliti projekte vzajemnega interesa z namenom učinkovitejšega črpanja EU sredstva.
- na vseh področjih nadgrajevati obstoječo "dobro prakso" meddržavskega sodelovanja.

Bibliography

- Berdavs, J. (2007): Poizkus merjenja trajnostnega razvoja slovenske Istre. V: *Annales, Series historia et sociologia*, 2007/2, str.: 337-348.
- Dimitrovska Andrews, K. (2004): Vizija prostorskega razvoja Slovenije : med globalnimi in prostorskimi trendi in lokalnimi prostorskimi problemi = The vision of spatial development in Slovenia : between global spatial planning trends and local spatial planning problems. V: *Simpozij Družba, prostor, graditev*, Ljubljana. Škraba, B. (ur.). Ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo. Ljubljana: Inženirska zbornica Slovenije, str. 87-92.
- ESDP, European Spatial Development Perspective, (1999): Agreed at the Informal Council of Ministers responsible for Spatial Planning in Potsdam.
- Gabrijelčič, P., Fikfak, A., Hudnik, Š., Čok, G., Čerpes, I., Grom, J. P., Konjar, M., Martinec, D., Zimmermann, R., Bugarič, B., Cotič, T., Jelenc, M., Trdin, I., Trošt, D., Nose, M., Hočevar, I., Hudoklin, J., Jerin, T., Furman Oman, M., Furman Oman, G., Koman, K., Kavaš, D., Hudnik, Š. (urednik), Čok, G. (urednik) (2016): PUT-UP Istre: prostorska ureditev območja, notranjost in primorje Istre, študija prostorskih usmeritev in izhodišč za določitev ključnih razvojnih vsebin za obalo: občine: Ankanan, Koper, Izola, Piran, Buje, Umag, Brtonigla, Novigrad, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana.
- Gulič, A., Praper, S. (2000): Koncept regionalnega prostorskega razvoja Slovenije = Regional spatial development of Slovenia : a concept. V: Špes, M. (urednik): *Regionalni razvoj v Sloveniji = Regional development in Slovenia*, *Geographica Slovenica*, 2000/2, str.: 133-174.
- Gulič, A. (2003): Aktualnost usmeritev Evropske prostorske razvojne perspektive (ESDP) za pripravo Regionalnih zasnov prostorskega razvoja slovenskih statističnih regij - koroška regija. V: *IB revija*, 2003/ 2-3, str.: 97-107.
- Gulič, A., Praper, S. (1993): Regionalni razvoj Slovenske Istre. V: *Razgledi*, 1993/7, str.: 6-10.
- Lay, V., Hudnik, Š. (2016): Sociološke analize –Slovenija in Hrvaška, PUT-UP Istre, “In (sea)side Istria”: prostorska ureditev območja, notranjost in primorje Istre = prostorno uredenje teritorija, unutrašnjost i priobalje, Zagreb.
- Mezinec, T (2009): Nadnacionalno regionalno povezovanje - območje Krasa. Diplomsko delo, UL Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Odlok o Strategiji prostorskega razvoja Slovenije (2004), Uradni list RS, št. 76/2004.
- Paljar, I., Martinec, D., Zimmermann, R., Gabrijelčič, P., Fikfak, A., Hudnik, Š., Čok, G., Čerpes, I., Grom, J. P., Konjar, M., Bugarič, B., Cotič, T., Jelenc, M., Trdin, I., Trošt, D., Nose, M., Hočevar, I., Hudoklin, J., Jerin, T., Furman Oman, M., Furman Oman, G., Koman, K., Kavaš, D., Štrkalj, I., Maren, K., Milković Grbac, A. (2016): PUT-UP Istre, “In (sea)side Istria” : prostorska ureditev območja, notranjost in primorje Istre = prostorno uredenje teritorija, Regionalni razvojni center, Koper
- Prijedlog izmjena i dopuna prostornog plana Istarske županije (2015), Zavod za prostorno uređenje Istarske županije, Pula.
- RRP - Regionalni razvojni program za Južno Primorsko regijo 2014-2020 (2014), RRC Koper, Koper.
- Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske (1997), RH Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zagreb.
- Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske - Nacrt prijedloga (2015), Hrvatski sabor, Zagreb.
- Sić, M. (2001), Posebnosti Istre kao prigranične regije Hrvatske. V: *Dela* 16, Ljubljana.
- Uravić L., Toncetti Hrvatini, M. (2009): Značaj stranih investicija za turizam Istre. V: *Ekonomski istraživanja*, 2009/1, Pula.

ARHITEKTURNI PROJEKT JE VEDNO TUDI RAZISKAVA ALI KAKO VZGOJITI RADOVEDNOST?

ARCHITECTURAL PROJECT IS ALWAYS A RESEARCH OR HOW TO UP BRING STUDENTS CURIOSITY?

Ključne besede

arhitektura; študij; raziskava; neznano; tveganje; radovednost

Key words

architecture; study; research; unknown; risk; curiosity

Izvleček

Arhitektura je izrazito raziskovalna dejavnost. Vsaka naloga, ki je postavljena pred arhitekta, prav zaradi značaja njegovega dela vedno zahteva rešitev nečesa novega, še neznanega. Četudi rešujemo znani program, z znanim gradivom, če objekt ali zgradbo ponavljamo, ju moramo vedno umestiti v novo, drugačno okolje. Torej naj bi bili v študij arhitekture vsekakor vgrajeni elementi, ki bi študente vzgajali za soočenje z nepredvidljivim. A današnja oblika študija arhitekture vse bolj zahaja v učenje v naprej določenih obrazcev in se oddaljuje od vaje v samostojnem razmišljanju.

V podporo prepričanju o tem, kako pomemben je element raziskovanja v procesu študija arhitekture, navajam razmišljanja treh arhitektov, ki so si časovno in po značaju njihovega dela precej vsaksebi, a tako v svoji besedi, kot v svojem ustvarjanju izražajo zelo podobne misli. Vsi trije namreč poudarjajo pomembnost lastnega razmisleka, ki vedno pomeni tudi lastno tveganje pri vsakem arhitekturnem delu.

Abstract

Architecture is a distinctly research activity. Because of the nature of the architect's work, every task calls for a solution, a new discovery. Even when we are working with a known programme and with known materials, or replicating a building, it still needs to be placed in a new, different environment. Therefore, the study of architecture should definitely include elements of education in facing the unpredictable. But nowadays, the study of architecture has increasingly strayed away from the practice of independent thinking and into the learning of pre-determined forms.

To support my view of the importance of the research element in the study process, I quote three architects. They belong to different periods in time and differ greatly in the nature of their work, but they express similar ideas in their writings and in their works. They all emphasize the importance of the architect's own reflection, which always involves facing risks whenever we approach an architectural task.

UKD 72.012.1:005.642.5
COBISS 1.04
Prejeto 20.08.2016

Izr. prof. Jurij Kobe

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo
Zoisova 12, 1000 Ljubljana

Arhitektura je izrazito raziskovalna dejavnost. Vsaka naloga, ki je postavljena pred arhitekta, prav zaradi značaja njegovega dela vedno zahteva rešitev nečesa novega, še neznanega. Četudi rešujemo znani program, z znanim gradivom, če objekt ali zgradbo ponavljamo, ju moramo vedno umestiti v novo, drugačno okolje. Torej naj bi bili v študij arhitekture vsekakor vgrajeni elementi, ki bi študente vzgajali za soočenje z nepredvidljivim. A današnja oblika študija arhitekture vse bolj zahaja v učenje v naprej določenih obrazcev in se oddaljuje od vaje v samostojnem razmišljanju. Seveda k temu sili tudi današnji čas s svojimi zahtevami po čim hitrejši poti do cilja. Temu sledi tudi arhitektura, ki z istimi cilji vse pogosteje negira svoje okolje.

Zakaj sploh postavljati takšno vprašanje? Govorim o nečem, kar je vsem jasno, vendar : ali v svoji šolski praksi ne počnemo marsičesa ravno v to smer? Zavedam se, da je vprašanje, ki ga načentam, v današnjem sistemu šolanja zelo težko rešljivo, a se mi vsekakor zdi pomembno, da se o tem vendarle sprašujemo.

Menim, da je današnja šola (čemer v veliki meri botruje tudi bolonjski veter) usmerjena predvsem v proizvodnjo diplomantov z dobro oceno. Nikoli doslej ni imela višina ocen v pedagoškem procesu tako pomembne vloge. To dejstvo je za študente izrazito destimulativno. Pomembnost ocen namreč izoblikuje povsem določen tip 'študija'. Od študenta zahtevamo reprodukcijo – nabiranje, akumulacijo in nato podajanje jasno serviranega vedenja. Topanič drugoga, kot preusmerjanje pozornosti od interesa za vsebino, od tiste primarne radovednosti do skrivnosti stroke, kar naj bi bil osnovni namen šole, - k interesu za čim bolj 'ustrezno' vračanje prejetega vedenja. Gre za produkcijo s čim manj možnimi napakami, torej za uspeh po točkah. Takšne so namreč postale tudi zahteve študentov: predavanja morajo biti razumljiva, podana v zaključenih miselnih poglavjih, z napovedjo vsebine, z razlago in na koncu s povzetkom povedanega. Vse dobro podprto z rešitvami in ilustracijami. Predavanja, ki vprašanja šele nakazujejo, jih le odpirajo, tako rekoč niso zaželeni.

Danes se pogosto prakticirajo vaje, sestavljene iz zapolnjevanja v naprej predvidene zloženke, s predpisano risbo, barvami, svinami, tipografijo, s predpisanimi znaki za opremo, za zelenje, s predpisanimi materiali... Diplome, danes magisteriji, so kljub svojemu imenu izgubili značaj samostojnega dela študenta in kažejo na količino vložene mentorjevega truda, ki mu prej opisano poučevanje ni omogočilo zadostne vzgoje kandidatove samostojnosti... In rezultat je perpetuiranje ne le programov, temveč tudi form. Med manj abicioznimi študenti je tak način študija najugodnejši. Težava nastane, ko oziroma ker to postane vzorec, ki je tudi na oko privlačen! Na ta način postane torej forma glavni predmet poučevanja arhitekture!

Opisani način študija lahko vodi le k zadostitvi neke v naprej določene količine vedenja, torej k odključavanju v naprej predpisanih pravil. (Slovar stare grščine pozna izraz 'pimplano', 'pimpleni' – poln biti. V športu ima izraz 'pimplanje' - zapolnjevanje - zelo negativen prizvok; predstavlja sinonim za neinventivno, neustvarjalno igro...! – gre tu za nekakšno povezavo!?). Obstoječi sistem 'produkcije' diplomantov takšen način študija tako rekoč zahteva! Kaj pa s študenti, ki vendarle želijo več?

Tu seveda ne smemo iskati krivde v posameznih pedagogih. Priče smo časa, ko se pedagoški proces, ki naj bi vključeval nekaj več kot le posredovanje obrtniškega vedenja, preveša prav v to zapolnjevanje pričakovanega in zahtevanega. Sistem testov je uveden že v srednji šoli in je tudi za pedagoge najbolj enostaven, pa tudi najvarnejši! A ta vendarle meri na ščitenje tistih, ki s svojim študijem želijo pridobiti predvsem dokument - spričevalo! In seveda tudi na 'varnost' profesorjev. Sporazumevanje med pedagogi in študenti namreč vse bolj poteka preko zakonsko predpisanih členov, katerih kršenje lahko pedagogu povzroča velike težave. Še več: profesorji so se pričeli bati študentov in njihove moči, ki je dobila tudi zakonsko podlago. Orožje anonimnih anket, ta moderna oblika družbenega komuniciranja, ki odvezuje vsakršno odgovornost za izjavljeno, je dobilo svojo moč. Bojijo se ga vodstva fakultet in vodstva univerz.

In že smo v času, ko navedeno kljub svoji absurdnosti zveni povsem samoumevno!

In, zanimivo, samoumevno je postalo tudi to, da bolonjski sistem v Evropi pozna celo šole, kjer profesorji ne smejo projektirati, da s tem ne bi zanemarjali svojega pedagoškega dela. Ki torej ne smejo vedeti za tveganje in učiti tveganja, ki spremlja delo arhitekta. Kar je 'contradictio in adiecto' za profesorja - mojstra, ki naj bi študenta naučil - ne le tistega 'kako', marveč poleg tega tudi tistega dvoma, o katerem smo govorili, in nato premisleka 'zakaj tako' ! Navedeni 'zakaj' se tu ne nanaša na odgovor 'ker se tako dela', marveč na iskanje vsakokratnega vzroka za neko odločitev.

Študij arhitekturnega projektiranja vendar ne more potekati v sicer danes marsikje že utečenem redosledu: najprej pouk, poduk in nato delo. Brez poizkusa neznanega se namreč v arhitekturi ne morejo porajati vprašanja.

In kam vodi današnja prepotencirana pomembnost ocen v indeksu? Ko slučajni, da študent želi namesto osmice - devet, sploh niso tako redki! In kaj pravzaprav pomeni tak pedagoški proces: vzgaja se zunanja forma, licemerje tako v odnosu do študijskega procesa, kot nato posredno tudi do same stroke! Najpomembnejša je postala forma in to se kruto kaže v vsakdanu. Takšni pogoji vodijo vendar v strokovno in etično mediokriteto!

A zanimivo: kljub temu, da so se pogoji, o katerih pišem, v veliki meri usidrali tudi pri nas, naša fakulteta v primerjavi z mnogimi drugimi šolami še vedno dosega zavidljive rezultate. Vendar to dejstvo po mojem prepričanju razkriva dejstvo, da ti uspehi niso sistemske narave, marveč so rezultati prizadevanj posameznikov.

1. Kako torej ob vsem tem motivirati študenta k tisti pravi radovednosti?

Seveda ne načenjaj nove teme. Paralelo temu prizadevanju lahko vidimo že v nedavni zgodovini naše šole. V tem smislu moramo namreč razumeti poizkus profesorja Edvarda Ravnikarja v njegovem poizkusu uvesti tako imenovano smer 'B',

ko naj bi z diferenciranjem študija na arhitekturi prisluhnili različnim interesom študentov. V študiju arhitekture naj bi poudarili smeri – v bolj arhitekturno ali bolj v oblikovno smer in študentom na ta način vzbudili tisto – za uspešen študij - tako pomembno radovednost. * Seveda je bil to že v osnovi, tipično ravnikarjevsko, poizkus, podprt z nauki dunajske tradicije, a strateško nekako ne dovolj pripravljena in zato tudi z v naprej negotovim izidom. Kot neka vznemirjujoča in nepotrebna novost je pobuda tudi med profesorji na šoli zbudila močne negativne reakcije, ki so bile pravzaprav rezultat strahu pred neko negotovostjo, pred nečim še neznanim.

Prav v tej takratni reakciji profesorjevih kolegov zasledimo klasični psihološki učinek strahu pred nečim, česar ne poznamo. Kako naj tedaj spoprijemanje z neznanim na takšni šoli postane ena bistvenih lastnosti in motiv arhitektovega študija in kasneje profesionalnega dela?

Zato bi svoje razmišljanje želel opreti na besede treh arhitektov in profesorjev, ki si časovno stojijo kar precej vsaksebi a so si vendarle njihove misli zelo sorodne, ko govorijo o tej temi: prvi tiči že globoko v zgodovini, drugi je dodobra etabliran, eden svetovnih vrhov v naši sodobni arhitekturi, in tretji - na začetku že utrjene uspešne poti. Seveda bi podobne misli lahko našli še pri mnogih drugih.**

*'Znati in vedeti sta dve povsem različni stvari na svetu.'*¹

Karl Friedrich Shinkel

Kaj je veliki umetnik, najprej slikar in nato arhitekt nastajajoče močne pruske države, profesor na berlinski Bauakademie, avtor, ki sodi med temeljne stebre in mejnike v razvoju arhitekture, želel povedati s tem stavkom?

Trdim, da ta misel nikakor ni , kot bi lahko ocenili na prvi pogled, trditev uspešnega in nekoliko nadutega mojstra nekemu posnemovalcu, marveč nosi veliko globlje sporočilo. Misel se v veliki meri dotika prav pedagoškega procesa v panogi, ki vključuje tako humanistično izobrazbo, ki je lahko tudi povsem teoretska, kot tudi vedenje o obrtniškem mojstrstvu.

Vse to naj bi namreč bilo tako v Schinklovem času kot tudi danes zaobjeto v arhitektolem delu. (Tu domuje znana oznaka arhitekta: 'Tesar, ki zna tudi grško'!...)

'Znati' tu namreč nikakor ne pomeni biti več ponavljati utečene obrazce. Sam avtor teh besed je to s svojim delom temeljito dokazal. Pokazal je, da mu 'znati' pomeni imeti pogum tipati v neznano, biti pripravljen spoprijeti se z nečim, česar (še) ni v našem 'védenju'.

In naprej isti avtor:

*'Vsaka umetnina mora vsebovati (nositi) nek povsem nov element, tudi če ima oblikovno značaj nekega znanega lepega sloga; brez tega novega elementa ne zmora vzbuditi resničnega zanimanja niti v ustvarjalcu niti v opazovalcu. Ta novi element pa je tisto, kar umetnini zbudi interes za obstoječi svet, tisto, kar omogoči, da iz obstoječega izstopi tisto 'več' (das Mehr) in s tem obstoječe prepoji z neko novo barvo in oblike s čarom živnega duha.'*²

Schinkel, ki ga radi uvrščamo med tipične predstavnike klasicizma, je vendarle v resnici bil pravi romantični rušitelj pravil klasicizma: njegove arhitekture so kljub svoji elementarni klasicistični strogosti izrazito inovativne. V njegovem berlinskem muzeju, ki v zasnovi sledi napotkom Durandove 'Précis de Leçons d'architecture...', je javni prostor parterja poleg volumna, ki ga objema vhodno stebrišče, razširjen v odprti del prve etaže, ta pa prav tako komunicira z velikim muzejskim predprostorom; njegova Bauakademie Durandovih nasvetov, ki so tedaj v Evropi veljala za biblijo projektiranja, ni več v ničemer upoštevala... Schinklov 'znati' se skozi njegovo delo in pisanje torej oddaljuje od tistega 'vedeti' – prav skozi razliko med ponavljanjem tistega, kar vemo, in smelostjo poizkusa, raziskave, tipanja v neznano, ki edino lahko pelje do pravega arhitekturnega dela. Zelo nazorno o svojem pogledu na stroko, o nujnih tipanjih v neznano, o dvomih, ki vedno spremljajo arhitekturno ustvarjanje, spregovori drugi v tej izbrani trojki, Renzo Piano. V knjigi razgovorov z Renzom Cassiolijem pravi:

... 'Arhitekt mora eksperimentirati. Včasih je projektirati pomenilo tudi

*iznajti potrebna orodja za realizacijo dela. Brunelleschi je studiral mehanizem ure, da ga je uporabil pri velikih vzvodih, ki so bili potrebni za dvig velikih ogrodij za Kupolo.'*³

In še:

'Vedno sem imel prijatelje drugih poklicev, ki pa imajo iste radovednosti. Vključno s to željo zreti v temo. Veš, če gledaš v temo z neko določeni vztrajnostjo, na koncu uspeš videti in razumeti.'

Na Cassiolijevo vprašanje:

'Zreti v temo, kot je vabila Marguerite Yourcenar?'

Renzo Piano odgovarja :

*'Seveda. In v temo je treba zreti z neko določeno neposlušnostjo in nekaj predrznosti, ki ne škoduje. To so zelo pomembne reči in tu ni meja. Moram reči, da smo v mnogih naših delih priče stalnemu mešanju kart in prečkanju prav teh meja. Pri iskanju oblik v temi sta potrebna optimizem in nepremišljenost.'*⁴

Tretji, ki ga navajam, je hrvaški mladi arhitekt Idis Turato. V svojem intervjuju za zagrebški Oris signikativno govori kar o dvomu kot pedagoškem procesu:

Arhitekt postane potreben takrat, ko nastane problem, ... (str. 14..)

In naprej:

Arhitektonsko disciplino karakterizira strukturni način razmišljanja (torej ne linearni!- op. J.K.),

'Projekt je vedno vprašanje'... 'Osvoboditi se je potrebno potrebnosti občutka sigurnosti, varnosti poznanega'... Torej je problem današnje šole 'Kako učiti samostojno razmišljanje, kar je osnovna pot arhitekta - zlasti v današnji dobi nestabilnosti'... (prav tam, str. 15) Premagati je torej potrebno pasivni strah pred napako. Nepopolnost, napaka',... 'nas vodi v nove, nepoznane smeri'... 'študenta je potrebno učiti, navaditi na 'stanje kreativne negotovosti'... (prav tam, str.22)

In zaključuje:

današnje fakultete v regiji zelo dobro poučujejo o tem, kar je znano.... no, nihče ne uči o planiranju znotraj nepredvidljivega....? (prav tam, str. 24)⁵

K temu dodajam le še neko podobno podrobnost iz časa svojega študija na ljubljanski šoli za arhitekturo: Profesor Edvard Ravnikar je pri zasnovah študentom večkrat odsvetoval po revijah iskati reference! Je to čudna posebnost muhaste osebnosti, kot so mnogi označevali Ravnikarjev značaj. Ali pač smo ob tem priče nečemu, kar pripoveduje o marsičem? Profesor Ravnikar je bil prav gotovo naš najbolj izobražen arhitekt svoje dobe. In v to sodi tudi poznavanje svetovne strokovne in tekoče literature, kar je pri svojem enormnem praktičnem delu seveda kolikor mogoče uporabljal. Napotek, ki ga je delil študentom, je bil izrazito pedagoškega značaja: tipati v neznanu, poizkušati rešiti problem z razvijanjem lastnega razmišljanja!

Problem pomeni nekaj neznanega, nekaj novega. Do Schinklovega 'znati' pridemo le skozi poizkus, kako narediti nekaj, česar še ne vemo.

Vsekakor naj bi šola nudila osnovno količino védenja. A značaj študija bodočega arhitekta naj bi bil usmerjen tudi na pot k želji po tipu znanja, ki vključuje zahtevo oziroma sposobnost samostojnega odločanja. Samostojno odločanje pa pomeni odločanje v situaciji, ki ni naučena, ki ni tisti obvezni del v današnji šoli pridobljenega védenja. Pomeni odločanje takrat, ko pravkar pridobljeno védenje ne zadošča, ko služi predvsem kot osnova, temelj, na katerem začne kreativno razmišljanje. Kreativno razmišljanje pa se seveda začne šele takrat, ko segam v neznanu. Tja nas žene radovednost, ki vedno vključuje poseganje na področje novega in tudi tveganja.

Arhitekturni projekt je torej vedno tudi raziskava.

In če naj bi bilo arhitekturno mišljenje strukturno, mora biti že (tudi) študij arhitekture izrazito sestavljen. Kot v procesu projektiranja analiza in sinteza potekata vzporedno – skozi ves potek projekta do njegovega zaključka, ki vedno vodi le do ene od možnih rešitev, tako naj bi se pri študiju arhitekture prežemala učenje in eksperiment – torej tipanje ...

Govorimo o radovednosti, ki se lahko razvija in globoko razume in raste zgolj s poznavanjem konkretnega dela; s slutnjami, ki jo lahko rodi le

vpletenost v konkretno delo. Brez tega dotika ni dojetja. Teoretsko lahko razpravljamo o pisanju Juhanija Pallasme na mnogo načinov, a Pallasmaa je lahko o senzaciji dotika v svoji prelepi knjigi *Oči roke* pisal ne le na osnovi poznavanja človeške psihologije in fiziologije, pač pa tudi prav zaradi svoje osebne in konkretne izkušnje pri projektiranju in realizaciji svojih projektov.

Arhitektura je izrazita dejavnost, kjer je tehnična izvedba, torej tehnično znanje le del, a neločljivi del celovite dejavnosti, ki je izrazito sestavljena, večplastna. Že projekt same osnovne konstrukcije objekta je proces, ki zahteva stalno preverjanje. Ta 'konstrukcija' v konkretni arhitekturi ni nikakršna 'uporaba teoretičnega znanja' temveč je rezultat vsakokratne raziskave, sicer bi ostali pri zidu in prekladi.

Torej naj bi takó kompozicijo kot tudi detajl – takó v arhitekturi kot v urbanizmu ali pri oblikovanju interjera - posredoval pedagog, ki se dnevno praktično ukvarja s projektiranjem, kar pomeni, da dnevno tudi raziskuje.*** Le ob raziskavi namreč naletimo na dileme, na nova vprašanja, za reševanje katerih nimamo pravil.

'Ustvarjalnost tudi v znanstvenem raziskovanju nikoli ne predstavlja linearnega procesa, gre za preplet racionalnega in intuitivnega', je Andrej Detela ob predstavitvi svoje knjige *Sintropija*, navajal besede prof. dr. Andreja O. Župančiča.

Vprašati se torej moramo, kaj oziroma kam želimo s sodobno šolo za arhitekturo!

1. Karl Friedrich Schinkel, v Karl Friedrich Schinkel, Architektur Malerei Kunstgewerbe; Verwaltung der Staatlichen Schlösser und Gärten und Nazionalgalerie Berlin, Staatliche Museen preussischer Kulturbesitz, Orangerie des Schlosses Charlottenburg, Katalog 1981; ISBN 3-87584095-X (str. 103)
2. Schinklovo pismo kronskemu princu Maximilianu von Bayern, 1840 (prav tam, str. 102) 'Jedes Kunstwerk muss ein ganz neues Element bei sich haben, auch wenn es im Charakter eines bekannten schönen Stils gearbeitet ist; ohne dies neue Element kann es weder fuer den Schoepfer noch fuer den Beschauer ein wahres Interesse erzeugen. Dies neue Element aber ist es, was ihm das Interesse fuer die bestehende Welt gibt, welches das Mehr aus dem Bestehenden heraustreten laesst und dadurch das Bestehende mit einer neuen Farbe verschmilzt und den Reiz eines lebendigen Geistes darueber ausgisst' (prev. Marjana Kobe)
3. ...Architetto deve sperimentare. Nell'antichita' progettare voleva dire anche inventare le amchine necessarie per realizzare l'opera. Brunelleschi aveva studiato il meccanismo dell'orologio per applicarlo ad un sistema di grandi contrappesi necessari per sollevare le carpenterie per la Cupola. V: Renzo Piano, La responsibilita' dell' architetto; conversazione con Renzo Cassioli, Passigli Editori srl, Bagno a Ripoli / Firenze, VI. Edizione, 2007 (str. 20) (prev. Jurij Kobe)
4. Renzo Piano : ...Ho sempre avuto molti amici che fanno altri mestieri e hanno le mie stesse curiosita'. Compresa questa voglia di guardare nel buio. Sai, se guardi nel buio con una certa insistenza alla fine riesci a vedere e a capire. Renzo Cassigoli: Guardare nel buio, come invitava Marguerite Yourcenar. Renzo Piano: Certo. E nel buio bisogna guardare con disubbidienza e con un po' di insolenza che non gusta. Queste sono cose molto importanti e non hanno frontiere. Devo dire che in molti dei nostri lavori ci si trova costantemente a confondere le carte e ad attraversare le stesse frontiere. Ci si vuole ottimismo e avventatezza per cercare le forme nel buio. (prav tam, str. 23) (prev. Jurij Kobe)
5. Vse v: Idis Turato Svet je prelep, intervju, Oris No.89, str 10 – 31, Zagreb, 2014 (prev. Jurij Kobe)

- * Večina svetovno priznanih slovenskih oblikovalcev v drugi polovici 20. stoletja se je šolala na ljubljanski šoli za arhitekturo. Oblikovanje se je danes oddaljilo na likovno akademijo, na ALUO, z vsemi posledicami za nekdanj tako uspešno, lahko bi zapisali – slovensko posebnost...
- ** n.pr.: V razgovoru z Baudrillardom Jean Nouvel v poglavju 'O nekaterih singularnih objektih arhitekture':.... 'Vedno smo v območju invencije, v območju nevedenja, v območju tveganja. Ta kraj, ki ga ne poznamo, je lahko, če smo pri tem iznajdljivi, kraj določene skrivnosti. In zato lahko prenaša neke stvari, tiste stvari, ki jih ne obvladujemo, ki pripadajo redu usodnega, namensko nekontroliranega. Treba je najti sorazmerje med tem, kar nadzorujemo, in tem, kar sprožimo?... (v. Vrzeli filma in arhitekture, str.88.; ur. Stojan Pelko, Ljubljana, Slovenska kinoteka, 2001)
- *** Delitev študija na povsem ločene smeri : na arhitekturo, urbanizem in oblikovanje je po mojem globokem prepričanju vsekakor umetna in je v praksi že marsikdaj pokazala svojo neprimernost!

Bibliography

- Cassioli, R. (2007): Renzo Piano, La responsibilita' dell' architetto; conversazione con Renzo Cassioli. Passigli Editori srl, Bagno a Ripoli, Firenze
- Mrduljaš, M., Bojić, N., Vuković, P. (2001): Idis Turato, Svet je prelep, intervju. V: Oris No.89, p- 10-31, Zagreb.
- Pllasma, J. (1996): The Eyes of the Skin, Architecture and the Senses, Academy editions, London.
- Pelko, S. (ur.) (2001): Vrzeli filma in arhitekture. Slovenska kinoteka, Ljubljana.
- Börsch-Supan, H., Grisebach, L. (1981): Schinkel, Karl Friedrich: v Karl Friedrich Schinkel, Architektur Malerei Kunstgewerbe; Verwaltung der Staatlichen Schlösser und Gärten und Nazionalgalerie Berlin, Staatliche Museen preussischer Kulturbesitz, Orangerie des Schlosses Charlottenburg, ISBN 3–87584095-X.

ČLANKI
ARTICLES

WORKSHOPS
WORKSHOPS

**MEDNARODNA ŠTUDENTSKA DELAVNICA
DOKUMENTIRANJE ISTRSKEGA MESTECA BALE
INTERNATIONAL STUDENT WORKSHOP
MAKING DOCUMENTATION OF TOWN BALE IN ISTRIA**

COBISS 1.05

Ključne besede

arhitektura; dokumentacija; delavnica;
Istra; Bale; meritve; razvoj; renovacija;
študent; trajnostni model; vizija;

Key words

architecture; documentation; workshop;
Istria; Bale; measuring; development;
rennovation; student; sustainable
business model; vision

Izvleček

Prebivalci Bal so usodo vzeli v svoje roke. Razvili so poslovno-socialni model, ki združuje pozitivne lastnosti kapitalističnega in socialističnega sistema. Model upošteva načelo, da je poleg (finančnega) uspeha zelo pomemben tudi način, ki je do njega pripeljal. Staro je z nekim razlogom tako kot je, kar je treba prepoznati kot kvaliteto. In da je kvaliteta pred kvantiteto. Manj je več.

Abstract

Inhabitants of town Bale in Istria developed social-business model, which combines positive aspects of capitalistic and socialistic systems. In this model the main objective isn't just financial success, but also the way, which lead to it. With other words, quality is more important than quantity. So, locals invest in renovation of traditional architecture, infrastructure, agriculture,...

Valentin Slaček, m.i.a.

University of Ljubljana, Faculty of Architecture
Zoisova 12, 1000 Ljubljana
valentin.slacek@gmail.com

1. Uvod

Prvič v zgodovini človeštva se živi v času brez pravega pomanjkanja osnovnih življenskih potrebščin, hrane in zavetja. Prej nasprotno. Problem se velikokrat skriva v prezasičenosti z (nekvalitetnimi) materialnimi dobrinami. Med njimi velik problem predstavlja tudi nekakovostna urbanizem in arhitektura na turistično privlačnih lokacijah v stilu plantaže plastičnih turističnih hišic, prizidkov že prizidanih apartmajev in nakupovalnih centrov, vse z namenom oskrbe čim večjega števila turistov. Na ta način se privlačnost in avtentičnost prostora velikokrat izgubi. Kot kvalitetni turizem se v zadnjem obdobju uveljavlja t.i. "trajnostni turizem", ki ponuja kulinarične in arhitekturne užitke v sožitju z lokalnim prebivalstvom in naravo. Burgundija se na ta način predstavlja s sloganom "joie de vivre" oziroma "veselje do življenja". Hrvaška Istra kot ogromen potencial je v preteklosti vse prevečkrat podlegla želji po hitrem zaslužku na račun degradacije prostora in življenjskega sloga lokalnega prebivalstva. To se kaže predvsem v dolgi mrtvi sezoni med oktobrom in aprilom ter posledično s sezonskim odseljavanjem prebivalstva. Z namenom trajnostnega razvoja ne samo turizma, ampak celotnega prostora skupaj s socialno strukturo, je v Balah pri Pulju potekala mednarodna študentska arhitekturno-urbanistična delavnica s ciljem dokumentiranja obstoječe stavbne dediščine.

2. Bale, mesto z vizijo

Zadnja kriza zahodnega sveta je predvsem izpostavila vprašanje, kako naprej. Vidikov in strategij je veliko, od ravni države pa vse do posameznika. Aktivnejši prebivalci Bal so se organiziral po svoje. Ustanovili so podjetje Mon Perin d.o.o. z namenom tako izboljšanja turistične ponudbe kot dviga kvalitete življenja domačinov v sodelovanju z občino. Vsaka fizična oseba lahko vložijo v družbo lastni kapital, v kateri imajo domačini vedno večinski delež. Na nek način zopet vzpostavljajo združništvo s protekcijo lokalnih interesov. Domačini so v povezovanju začutili priložnost in so se v velikem številu priključili projektu. V prvi fazi je družba povezala lokalno turistično

ponudbo, tako da na trgu delujejo enotno in močno. Del dobička od turizma se neposredno vplaga v izboljšanje turistične ponudbe, izgradnjo infrastrukture (vodovod, kanalizacija, internet,...), kmetijstvo, šolstvo, predšolsko vzgojo, drugi del pa je namenjen izplačilu dobička vlagateljem. Z načrtnim vlaganjem v delavna mesta in v mlade družine se oživlja in prenavlja že obstoječi stavbni fond v skladu z bogatim zgodovinskim izročilom, prebivalcem pa se vrača perspektiva v sicer gospodarsko rahlo podhranjeni regiji. Lahko bi rekli, da aktivno in organizirano življenje kraja zagotavlja razvoj.

3. Tek na dolge proge

Zaradi prevladujočega zavedanja, da cilj ni čimvečji dobiček, ampak kvalitetno življenje, so se v družbi prenove lotili zelo premišljeno. Urbanizem nadaljuje zgodovinsko začrtane smernice starega mestnega jedra na gričku z radialno razporejenimi hišami, ki objemajo staro mestno jedro s kaštelom. Ulice s tem ohranjajo srednjeveški značaj. Obstoječa arhitektura se obnavlja z upoštavanjem starih principov gradnje. Na ta način se je prenovila najbolj izpostavljena stavba mesta, kaštel. V njem ima sedaj svoje prostore občina, prav tako pa s svojimi dvoranami gosti razne pomembne dogodke in razstave. Novogradnje se zlivajo s celoto bodisi z upoštevanjem parametrov starega istrskega arhitekturnega izročila, bodisi kot sodobna arhitektura z neagresivno zasnovo in uporabo lokalnih materialov.

Slika 1: Istrsko mestece Bale z zgoščeno zazidavo in značilno kamnito zidavo.

Figure 1: Town Bale in Istria with dense housing and very typical stone buildings.

Slika 2: Tipična ulica v mestnem jedru, potrebna prenove.

Figure 2: Street, located in the town's center, which should need renovation.

Slika 3: Prenovljeni kaštel po starem principu gradnje.

Figure 3: Town hall »kaštel«, recently renovated in old manner.

Odličen primer sinteze starega in novega je nova športna dvorana na obrobju mesteca zagrebškega arhitekturnega biroja 3LHD. Dvorana je osvojila številne domače in tuje nagrade, med drugim nagrado IOC/IAKS 2009 v konkurenci pekinškega olimpijskega stadiona "Ptičje gnezdo" biroja Herzog&De Meuron in olimpijskega plavalnega centra "Water Cube" birojev PTW Architects, CSCEC, CCDI in Arup. S tem so krajanji pokazali, da želijo ohraniti kvalitetni življenjski vzorec iz preteklosti ter ga nadgraditi s sodobnimi smernicami "zdrave globalizacije". V turizmu se to odraža z možnostjo nastanitve v istrski hiši in kulinarično ponudbo s sestavinami iz okoliških njiv.

4. Vloga študentov mednarodne delavnice

Prvi korak pri celoviti prenovi mesteca je dokumentiranje obstoječega stanja. Dokumenti bodo nato služili za oceno višine investicije obnove, za gradbena dovoljenja obnove, pa vse do detajlnih načrtov interierja. Zaradi velikega obsega dela sta se družba Mon Perin d.o.o. in občina kot vodji projekta obrnili na fakultete za arhitekturo na širšem območju, Zagreb, Ljubljano in Benetke. V sodelovanju vseh vpletenih se je nato oblikovala študentska delavnica na temo "dokumentiranja istrskega mesta Bale", ki je potekala med 5. in 10. majem 2015. Na Fakulteti za arhitekturo Univerze v Ljubljani je delo potekalo v okviru obveznega predmeta 4. letnika "Prenova arhitekture in konzervatorstvo" pod okriljem prof. dr. Žive Deu, u.d.i.a in tehničnega sodelavca Valentina Slačka, m.i.a. V prvi fazi je delo intenzivno potekalo na terenu. Na začetku so se študenti seznanili z zgodovino kraja, lokalno kulturo in arhitekturnim izročilom. Nato je teden minil v znamenju meritev mesta. Zaradi napredne laserske opreme je ekipa študentov in profesorjev iz Benetk posnela celoten urbanizem mesta, ljubljanski in zagrebški študenti pa so delo opravili "na roke", izmerili so hiše, potrebne prenove. Zunanost in notranost posamezne hiše sta se izmerili s pomočjo vodne tehtnice, laserskih in tračnih metrov, vse pa se je tudi skrbno fotografsko dokumentiralo.

Meritve se je nato preneslo v računalnike po CAD standardih, natančne pa so bile kljub gradnji "brez pravega kota in vertikalne stene" na nekaj centimetrov.

5. Izdelava posnetka stanja

Delo se je po zaključku terenskega tedna nadaljevalo na fakulteti. Načrti so namreč morali obsegati situacijo, tlorise nadstropij, prečni in vzdolžni prerez in fasade v merilu 1:50 z vsemi potrebnimi opisi, merami in kvadraturami. Končni rezultat je predstavljala tiskana dokumentacija v obliki A3 mape in digitalni zapis za vsa nadaljna projektantska dela. V nadaljevanju delavnice bi lahko sledile še analize posameznih arhitekturnih členov in zgodovinskega razvoja stavb, vendar se je zaradi velikega obsega del študentska naloga tukaj ustavila. Na ta način so se študenti naučili delati posnetek obstoječega stanja, ki je v arhitekturnem smislu obraten od projektiranja. Pri projektiranju proces poteka v smeri glava - roka - objekt, pri dokumentiranju pa objekt - roka - glava. Posnetki stanja se v praksi delajo ne samo za celovito prenavo stavbne dediščine, ampak tudi za legalizacije, dograditve, izdelave notranje in urbane opreme,...

6. Vizija

Celoten projekt je s povezovanjem politike, zasebnih družb, turističnih subjektov, arhitekturnih birojev in akademske sfere že pokazal rezultate. Mesto se prenavlja in pomlajuje, odpirajo se gospodarske priložnosti, ustvarjajo se nova delovna mesta. Lahko govorimo o harmoniji starega in novega, o simbiozi med lokalnim prebivalstvom, kulturnim izročilom in naravo na eni strani in tržno ekonomijo, turizmom in globalizacijo na drugi strani. Delavnica se bo na podoben način ponovno izvedla jeseni z novo generacijo študentov, projektu pa se bo pridružila tudi fakulteta z Dunaja. Ob uspešnem nadaljevanju projekta se bo študentsko delo dokumentiranja arhitekture lahko nadgradilo v projektiranje, ko se bo pripravljalo dokumentacijo za prenavo stavb. S tem bi se nova generacija arhitektov kalila na realnih projektih. Taka šola je pa največ vredna.

Slika 4: Nova športna dvorana arhitekturnega biroja 3LHD, dobitnica nagrade IOC/IAKS 2009 za najboljše vklapljanje v lokalno okolje.
Figure 4: New sports hall, designed by architectural bureau 3LHD, which gained IOC/IAKS 2009 prize for best building, fused in local environment.

Slika 5: Delo študentov, prenašanje izmerjenih podatkov na računalnike.
Figure 5: Students work, downloading measured data to computer.

MEDNARODNA ŠTUDENTSKA DELAVNICA BRIONI 2015

INTERNATIONAL STUDENT WORKSHOP BRIJONI 2015

UKD 728.2:311.21
COBISS 1.01
Prejeto 15.10.2014

Ključne besede

arhitektura; dokumentacija; delavnica; Istra; Brioni; meritve; metode dela; multidisciplinarnost; obramba; razvoj; renovacija; sistem; študent; trajnostni model; trdnjava; turizem; vizija; vojska; vrednotenje

Izvleček

Septembra 2015 je potekala zdaj že tradicionalna mednarodna študentska delavnica na Brionih pod pokroviteljstvom Kulturnega ministrstva Republike Hrvaške ter Nacionalnega Parka Brioni. Delavnice so se udeležili študenti gradbeništva, geodezije ter rudarstva iz Zagreba, študentke krajinske arhitekture iz Krakova ter študentke arhitekture iz Ljubljane skupaj z mentorji. Sam sem bil v delavnico vključen kot mentor slovenske ekipe študentk.

Key words

architecture; documentation; workshop; Istria; Brioni; measuring; work methods; multidisciplinary; defense; development; renovation; system; student; sustainable business model; fortress; tourism; vision; military; valorisation

Abstract

In September 2015 islands of Brioni hold the place of International student workshop.

There were students of Constructions and geodesy from Zagreb, students of Landscape architecture from Krakow and students of Architecture from Ljubljana with their mentors. I participated as a mentor of Slovenian students.

Valentin Slaček, m.i.a.

University of Ljubljana, Faculty of Architecture
Zoisova 12, 1000 Ljubljana
eli.hatleskog@fa.uni-lj.si

1. Prenova vojaške arhitekture

Pulj je bil v času Avstro-ogrske monarhije glavno vojno пристanišče ter bil temu primerno tudi branjen. Del obrambnega sistema so bile utrdbe na območju Brionov, ki so varovale dostop v puljski zaliv s severa ter severo-zahoda. Oddaljenost otokov od Pulja je bila ravno pravšnja, da je zadostovala za doseg topov s časa konca 19. stol., ki so s svojim dometom 10-15 km obvladovali okolico ter vstop v zaliv. Vojaške utrdbe kljub strateško pomembni lokaciji niso bile nikoli neposredno napadene ter so po koncu prve svetovne vojne prišle v last jugoslovanske vojske. Ta jih je kljub zastarelosti imela v aktivni rabi vse do konca hrvaško-srbske vojne na sredini 90.-ih let. Po umiritvi napetosti v regiji ter predaji utrdb in orožja hrvaški vojski pa je vojaška dediščina zaradi prevelikih stroškov vzdrževanja začela nezadržno propadati. Zaradi nerazdelane strategije nadaljnega razvoja Narodnega parka Brioni neprecenljiva vojaška dediščina še vedno išče svoj prostor v turistični ponudbi Brionov, ki gre žal v smeri privatizacije ter petičnega turizma.

2. Civilni program v nekdanjih vojaških objektih

V duhu iskanja vizije vklapljanja dotrajanih vojaških ostalin v civilno sfero je potekala celotna delavnica. V prvi fazi je potekalo merjenje in evidentiranje topovske baterije Kadulja na Malem Brionu. Celotno baterijo, katera obsega dva topova, skladišče municije, nastanitvene prostore za posadko, poveljniško mesto, izvidovalnico ter medsebojne komunikacije se je izmerilo ter umestilo v prostor s pomočjo ekipe geodetov. Vse prostore se je popisalo, fotografiralo ter valoriziralo opremo, ki je še ostala. V nadaljevanju delavnice je terensko delo zamenjalo delo za mizo in računalnikom. Ekipa je preko debate in skic nakazala, kako bi se lahko prenovila utrdba. Zaradi spremenjenih varnostnih razmer v primerjavi iz konca 19. stol. vojska Republike Hrvaške v prihodnosti nima namena uporabljati. Zato je bil cilj naloge najti program, ki bi uspešno združeval vojaško zgodovino s primerno prezentacijo širši publiki. Pomemben vidik je bila relativno majhna višina investicije ter program z majhnimi stroški obratovanja.

3. Metode dela

Delavnica je bila multidisciplinarna, saj so pri njej sodelovali študenti in mentorji različnih smeri z enakim ciljem. Znanje in način dela se je prenašalo med udeleženci na vseh nivojih. Posnetek stanja se je delal z za arhitekta nepogrešljivimi ročnimi in lasarskimi metri, merjenjem stranic zgradbe ter njihovih diagonal ter vnašanjem mer v računalnik. Geodeti so izmerili teren s pomočjo teodolitov ter prizem ter ga narisali v treh dimenzijah v AutoCAD programu, kar je služilo kot podloga nadaljnemu projektantskemu delu. Gradbeniki so potrdili odlično ohranjenost konstrukcij, saj so le te imele varovalno vlogo in so bile zato z vidika nosilnosti predimenzionirane.

4. Rezultati

S predlagano rešitvijo smo se želeli navezati na obstoječ sistem pešpota na Malem Brionu, prilagoditi že obstoječem programu, predvsem gledališču Ulysses, podrediti glavnim naseljencem otoka – živalim, predvsem pa smo s programom želeli turistično razbremeniti Veliki Brion oziroma mu dodati drugačno turistično ponudbo. Vojaško arhitekturo smo želeli pokazati v izobraževalne namene ter pokazati nesmiselnost vojne. Pri intervenciji smo upoštevali načelo, ki oblikovno jasno razmejuje staro in novo. Zaradi izjemne strateške lege na vrhu griča ima utrdba odličen razgled, ki pa se je z leti omejil zaradi bujnega rastlinja. Z intervencijo bi se vrnili nekdanji pogledi iz utrdbe, hkrati pa bi se držali vojaškega načela kamuflaže ter bi ostali nevpadljivi za poglede z morja. Program tako predvideva postavitev muzeja z vojaškim, rastlinski in živalskim programom s prikazom eksponatov, katere bi lahko prispevali tudi njihovi najditelji, ki bi jih morebiti našli pri raziskovanju otoka. Utrdba bi se obnovila, po tleh bi se položil epoksi pod, ki bi zaokrožil celoto. Sobe bi se primerno opremile za muzejsko zbirko. Niše v betonu, ki so nekdanj služile za hrambo topovskih granat, bi se dalo odlično uporabiti za predstavitev eksponatov, saj so v odličnem stanju ter niso podvržene vlagi. Predlagana rešitev za izvedbo je realna ter ni draga, kar je bilo tudi izhodišče pri iskanju koncepta. Glede na to, da je bil projekt iz delavnice leta 2014 realiziran leto kasneje, lahko upamo, da se bo tudi naš idejni projekt realiziral v bližnji prihodnosti.

Slika 1: Istrsko mesto Bale z zgoščeno zazidavo in značilno kamnito zidavo.

Figure 1: Austro-Hungarian defense objects on Brijuni islands.

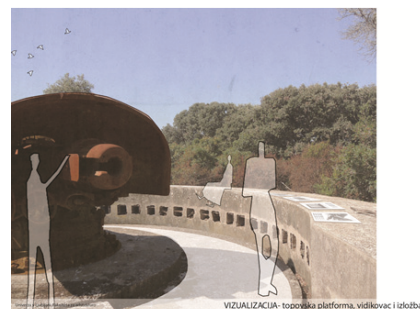
Slika 2: Idejni projekt prenovitve topovske baterije Kadulja.

Figure 2: Idea project for renovating gun battery Kadulja.

Slika 3: Idejni projekt prenovitve topovske baterije Kadulja.

Figure 3: Idea project for renovating gun battery Kadulja.

NAVODILA AVTORJEM
AUTHORS GUIDELINES

NAVODILA AVTORIJEM

Seznam digitalnega in natisnjene prispevka za oddajo v uredništvo:

1. Podatki o avtorjih.
2. Naslov prispevka (SLO in ANG).
3. Izvleček (SLO in ANG).
4. Ključne besede (SLO in ANG).
5. Seznami dežel in objektov.
6. Besedilo članka.
7. Viri in literatura.
8. Grafično gradivo z opisi grafičnega gradiva (SLO in ANG).
9. Vsa besedila morajo biti jezikovno ustrezna in **lektorirana z navedbo lektorja oz prevajalca.**
10. Če je članek v okviru doktorskega študija na UL FA, mora avtor na to opozoriti, da bo ob prispevku objavljen del recenzije.

11. Podpisano izjavo o izvirnem avtorstvu besedil.

12. Podpisana dovolila za objavo grafičnih elementov.

Oddaja prispevka (oba koraka sta obvezna)

1. Tiskani izvod + spletni prenos na e-naslov:

UL Fakulteta za arhitekturo
AR arhitektura, raziskave
Uredništvo
Zoisova 12
1000 Ljubljana
Slovenija

domen.zupancic@fa.uni-lj.si

Avtor z oddajo članka zagotavlja izvirnost in avtorstvo. Z oddajo zagotavlja, da ne tekst ne grafični del nista bila objavljena ali poslana v objavo drugi reviji (razen poročil).

Vsak avtor odgovarja za svoj prispevek v celoti. Avtorji naj upoštevajo zakon o avtorskih pravicah (Uradni list RS, št. 21/95, 9/01). Ta načelno dovoljuje objavo že objavljenega tujega grafičnega gradiva kolikor gre za ponazoritev, vendar mora biti vir vedno popolno naveden.

Avtorji prispevka predložijo pisna potrdila, da se avtor grafičnega gradiva strinja z objavo v spletni in tiskani reviji AR arhitektura, raziskave.

Elementi prispevka

Akademski naslov, ime in priimek

Naslov organizacije

E- poštni naslov

Naslov članka

Do **85 znakov s presledki.**

Naslov je v je **v slovenskem in angleškem jeziku.**

Izvleček članka

Dolžina **med 1000 in 1400 znakov s presledki.**

Izvleček naj zajema temeljne vsebinske opise iz besedila. Izvleček naj bo razumljiv, tako da bo jasno in jedrnato predstavil glavno temo in ugotovitve vašega besedila.

Besedilo izvlečka je **v slovenskem in angleškem jeziku.**

Ključne besede [ključne besede / key words]

Do **5 besed**

Zapisane ključne besede opredelijo tematiko prispevka. Izogibajte se veznikom (in, ali).

Podane so **v slovenskem in angleškem jeziku.**

Dežele omenjene v besedilu

Seznam dežel oziroma držav omenjenih v besedilu prispevka. Seznam je koristen zaradi indeksiranja prispevka.

Seznam grajenih struktur ali arhitekturnih objektov

Avtor pripravi seznam grajenih struktur ali arhitekturnih objektov na katere se prispevek nanaša. Seznam je koristen zaradi indeksiranja prispevka.

Besedila članka

Kratki znanstveni članek zajema do 3000 besed.

Daljši znanstveni prispevek znaša med 5000 in 6500 besed.

Daljša besedila v uredništvu ne sprejemamo.

Vire navajajte sproti v besedilu teksta z uporabo oglatih oklepajev [in] in jih ob koncu članka vključite v seznam virov in literature. Struktura navedbe citiranja vira [Priimek, letnica: številka strani navedbe] ali navedba vira ob povzemanju vsebine vira [Priimek, Letnica].

Primer navedbe vira v besedilu: Švicarski paviljon je bil zamišljen kot "švicarska glasbena skrinjica" [Uhlig, Zumtor, 2000].

V reviji AR arhitektura raziskave **se opombe pod tekstom ne izvajajo**. Avtorji jih lahko vključijo neposredno v osnovno besedilo. Za nazornejše prikaze razmišljanj, utemeljitev misli in metod je priporočljiva tudi uporaba **izvirnih grafičnih elementov** kot so skice, risbe, načrti, fotografije, grafikoni in tabele.

Grafični elementi

V članku je lahko **do 8 grafičnih elementov** sem sodijo tabele, slike, skice in drugo.

Napisi pod grafičnimi elementi so **v slovenskem in angleškem jeziku**.

Vsi grafični elementi naj bodo priloženi posebej. Grafično gradivo naj bo shranjeno v posameznih datotekah z imeni, ki so enaka kot so uporabljena k pripisom k slikovnemu gradivu. Vsako grafično gradivo naj ima besedilo prispevka pripadajoči opis.

Primer: Datoteka Slika_01.tif je slika 1 v besedilu članka.

Slikovno gradivo naj bo pripravljeno z resolucijo 300 dpi za fotografije in 600 dpi za skenirane črno bele načrte

ali sheme. Priporočljiv format za slikovno (bitno) gradivo je TIFF ali JPG. Priporočljiva okvirna velikost gradiva je 10x15 cm. Grafičnih elementov ne vključujte v besedila članka. V članku lahko predvidite mesto grafike tako, da naredite trojni presledek v tekstu in vnesete ime grafičnega elementa in pripadajoči **opis v slovenskem in angleškem jeziku**.

Primer navedbe grafičnega gradiva v tekstu:

Slika 2: Objekt z vzdolžnim in s prečnim slemenom, Tlorisni gabariti so enaki, 6x8 m, naklon strehe je 30°, debilna zidu 40 cm.

Viri in literatura

Vsako navajanje v prispevku mora biti navedeno v seznamu virov in literature, **omejeno do 4000 znakov s presledki oz. do 20 naslovov**.

Neobjavljene vire ali ustne vire podrobneje opišite v besedilu prispevka.

Navajanje člankov in drugih virov, ki so v postopku tiska je možno za jasno navedbo vira in pisnim dokazilom, da je navedeni prispevek v tisku.

Knjiga

Priimek, Prva črka imena. (letnica): Naslov knjige. Založba, Mesto.

Primer: Nishi, K., Hozumi, K. (1985): What Is Japanese Architecture? Kodansha International, Tokio.

Članek

Priimek, Prva črka imena. (letnica): Naslov članka. V: Publikacija, Letnik, Številka: stran članka od do.

Primer: Lah, L. (2002): Muzeji na prostem - večplastnost pomenov za ohranjanje arhitekturne dediščine. V: AR, 2002/1, str.: 64–65.

Spletni naslov

Naslov strani

navedba celotnega naslova, <mesec, letnica>.

Primer: Fakulteta za arhitekturo UL <http://www.fa.uni-lj.si/default.asp>,

<november, 2009>.

Zakoni in pravilniki

Publikacija objave in številka publikacije, (letnica): Naslov zakona. Člen št.

Primer: Uradni list RS 96 (2002): Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo. Čl. 2.

Standardi

Področje urejanja, navedba standarda.

Primer: Laboratorijske preiskave, Mednarodni standard SIST EN ISO/IEC 17025:2005.

AUTHOUR GUIDELINES

Check list before submitting the paper

1. Author's metadata.
2. Title of the paper. **Translation in SLOVENE will be charged by AR Journal Service.**
3. Abstract. **Translation in SLOVENE will be charged by AR Journal Service.**
4. Key words. **Translation in SLOVENE will be charged by AR Journal Service.**
5. List of countries and building objects.
6. Body text.
7. References.
8. Graphical material with corresponding text of graphics. **Translation in SLOVENE will be charged by AR Journal Service.**
9. All text should pass proof reading (spellchecked and grammar-checked).
10. In case the proposed paper is meant as an article for PhD study at UL Faculty of Architecture the author should point out that the referees' comments will be published along the paper.
11. Signed paper of the originality of the paper.
12. Written approval from the author of graphics to be published in the AR architecture, research

How to submit a paper (both steps are obligatory)

1. Printed + WEB transfer email:
 UL Fakulteta za arhitekturo
 AR arhitektura, raziskave
 Uredništvo
 Zoisova 12
 1000 Ljubljana
 Slovenija

 domen.zupancic@fa.uni-lj.si

By submitting an article, an author or group of authors guarantee its originality and authorship. The submission itself confirms neither the text nor graphics have been published or submitted to another magazine (except for news).

All authors are accountable for their contribution in its entirety. Authors shall take into account the Authors' Rights Act (Uradni list RS, No 21/95, 9/01). In principle, it allows for the publication of already published graphic material for illustrative purposes, but the source must be fully quoted.

For graphical elements authors of the paper should obtain written approval from the author of graphics to be published in the AR architecture, research (printed and web version).

Elements of paper

Academic title, Author Name and surname

Organisation

E-mail

Title

Up to **85 characters including interspaces.**

Submit ENGLISH title. Translation in SLOVENE will be charged by AR Journal Service.

Abstract

From 1000 to 1400 characters including interspaces.

Abstract shortly describes the contents of paper presented. The abstract should state briefly the purpose of the research, the principal results and major conclusions. An abstract is often presented separately from the article, so it must be able to stand alone. For this reason, references should be avoided, but if essential, then cite the author(s) and year(s). Also, non-standard or uncommon abbreviations should be avoided, but if essential they must be defined at their first mention in the abstract itself.

Submit ENGLISH abstract. Translation in SLOVENE will be charged by AR Journal Service.

Key words

Up to 5 words and up to 50 characters including interspaces.

Please avoid any general and plural terms and multiple concepts (avoid, for example, 'and', 'of'). Be sparing with abbreviations: only abbreviations firmly established in the field may be eligible. These keywords will be used for indexing purposes.

Submit ENGLISH key words. Translation in SLOVENE will be charged by AR Journal Service.

Countries mentioned / involved

The list of countries mentioned or involved in the paper. The list will be used for indexing purposes.

Building types discussed in paper

The list of building types mentioned / involved / discussed in the paper. The list will be used for indexing purposes.

Paper length

Short scientific paper 3000 words.

Full scientific paper from 5000 to 6500 words.

Sources should be quoted within the text as you write by using square brackets [and], and included in the sources and literature list at the end of the article. The structure of the source quotation [Surname, Year: page number of the quotation] or of the quotation of a source when its content is summarised [Surname, Year].

Example of a source quotation within the text: The Swiss pavilion was conceived as a "Swiss music box" [Uhlig, Zumtor, 2000].

In AR architecture, research magazine any footnotes should be included in the body text as quotation. For clearer presentation of thoughts, argumentation and methods, it is recommended to use **original graphic elements** such as tables, graphs, sketches, drawings, schemes and photographs.

Graphical elements

Up to **8 elements** (all elements).

Submit ENGLISH description. Translation in SLOVENE will be charged by AR Journal Service.

All these elements should be enclosed separately to your contribution. Graphic material is kept in separate files holding names used in the article. Use a logical naming convention for your artwork files. Produce images near to the desired size of the printed version.

Example: File Figure 01.tif corresponds to Figure 1 in the text of the article.

Pictorial material should be prepared at a resolution of **300 dpi for photographs and 600 dpi for scanned black-and-white plans or schemes**. Recommended formats for pictorial material are TIFF or JPG. The recommended size of the material is 10x15 cm. Do not include graphic elements in the text of the article. You may indicate their positions by triple interspacing the text and entering the name of the graphic element and a corresponding caption.

Example of indication of graphic material within the text:

Figure 2: Structures with longitudinal and transverse ridge. Floor plan dimensions are the same, 6 x 8 m, 30° roof pitch, wall thickness 40 cm.

References

Every reference cited in the text must be present in the reference list (and vice versa). **Up to 4000 characters including interspaces and not more than 20 sources.** Unpublished results and personal communications are not recommended in the reference list, but may be mentioned in the text. If these references are included in the reference list, they should follow the standard reference style of the journal and should include a substitution of the publication date with either '**Unpublished results**' or '**Personal communication**'. Citation of a reference as '**in press**' implies that the item has been accepted for publication.

Books

Surname, First letter of the name., (year): Title of the book. Publishing

House, City.

Example: Nishi, K., Hozumi, K. (1985): What Is Japanese Architecture? Kodansha International, Tokio.

Journal papers

Surname, First letter of the name. (year): Title of the article. V: Publication, Volume, Number: article pages from to.

Example: Lah, L. (2002): Muzeji na prostem - večplastnost pomenov za ohranjanje arhitekturne dediščine. V: AR, Let. IV, št. 1, str.: 64–65.

WWW sites

Name of the website

full address

<month, year>.

Example: Faculty of architecture UL. <http://www.fa.uni-lj.si/default.asp>, <November, 2012>.

Legislation

Publication and its number, (year): Title of the law. Article no.

Example: Uradni list RS 96 (2002): Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo. Čl. 2.

Standards

Regulation area, quotation of the standard.

Example: Laboratorijske preiskave, Mednarodni standard SIST EN ISO/IEC 17025:2005.

Encyclopedia and Dictionaries

Publisher or editor (year): Title, Publishing House, Place: page.

Example: SAZU (1970 – 91): Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1-5. SAZU in DZS, Ljubljana: stran 52.